

ALINTERİ-Sosyal Bilimler Dergisi
ALINTERİ-Journal of Social Sciences

Sayı/Issue: 4 Cilt/Volume: 2 Yıl/Year: 2018

ISSN: 2564-6583
E-ISSN: 2602-229X

Taranan İndeksler:

Adres/Address

Kastamonu Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi-
İİBF Binası Uluslararası İlişkiler Bölümü Kuzeykent Kampüsü-
Kastamonu/TURKEY
Tel./Phone: +90 366 280 2107
Email: alinterisosyalbilimler@gmail.com
Web: www.alinteridergisi.com

Aralık-2018

ASOBİD/AJOSS

@ALINTERİ Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD) uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda iki sayı yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

@ALINTERI Journal of Social Science (AJOSS) is an international peer-reviewed journal, has been published twice per year. Authors are responsible for the content of their manuscripts.

ALINTERİ

Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences
ASOBİD/AJOSS
ISSN:2564-6583/E-ISSN: 2602-229X

Baş Editör/Editor-in-Chief
Yahya YEŞİLYURT

Editör Yardımcıları/Assistant Editors
Elif SÖNMEZ/Recep GÜLMEZ

Alan Editörleri/Field Editors

Eğitim/Education	: Selahattin KAYMAKÇI
Tarih/History	: İbrahim AYKUN
Coğrafya/Geography	: Alperen KAYSERİLİ
Felsefe/Philosophy	: M. Hanifi MACİT
Sosyoloji/Sociology	: R. Michael GUNDERSON
Edebiyat/Literature	: Bülent ŞİĞVA
Din Bilimleri/Teology	: Mehmet ATALAN
Dil Bilimleri/Linguistics	: Recep GÜLMEZ
İİBF/Eco. and Admin.	: Yavuz DEMİREL

Yayın Kurulu/Editorial Board

Cevdet YAKUPOĞLU-Alperen KAYSERİLİ-Hossein SHEIBAN-İbrahim AYKUN-
Songül ALŞAN-Ryan Michael GUNDERSON-Stephen R. GOODWIN-Yasin
ŞERİFOĞLU-Ahmet TOKSOY

Bilim ve Danışma Kurulu/Science and Advisory Board

Enver KONUKÇU-Refik TURAN-Neşe ÖZDEN-Haldun EROĞLU- Ahmet Yaşar
OCAK-Halil BERKTAY-Doğan ÖZLEM-İhsan Süreyya SIRMA-Turgut
KARABEY-Birsel KARAKOÇ-Abdulrahim ABU HUSAYN-Jansaya JABİNA-
Muhsin HALİS-Evangelia BALTA-Mustafa ERDEM-Bülent GÜLOĞLU -Jamil
Poladkhan HASANLI-Maria Pia PEDANI-Nenad MOAÇANIN-Bereket
KARİBAYEV-İ. Ethem ATNUR-Mihai RETEGAN-Geza DAVID-Venera
ISTAYEVA-Elvira Mahammadgizi LATİFOVA-İsa BLUMI-Glenn W.
MUSCHERT- İsmet TÜRKMEN-Gültekin YILDIZ- Salih TUNÇ

Sekretarya/Sekretariat

Harun KOÇAK/Nur Seda TEMUR
Abdullah KARAGÖZ/M.Burak KOCAMIŞ

Kapak Tasarım/Cover Design

M. Çağrı YILMAZ/Köksal BİLİRDÖNMEZ

Hakem Kurulu/Referee Board

Abdulrahim ABU HUSAYN (American University of Beirut-Lebanon)
Abdülkadir GÜL (Erzincan University-Turkey)
Andrey V. KOROTAYEV (State University-Russia)
Bereket KARİBAYEV (Al-Farabi Kazakh National University-Kazakhstan)
Birsnel KARAKOÇ (Uppsala University-Sweden)
Evangelia BALTA (National Hellenic Research Foundation-Greece)
Geza David (Eötvös Lorand University-Hungary)
Haldun EROĞLU (Ankara University-Turkey)
İ. Etem ATNUR (Ataturk University-Turkey)
Jamil Poladkhan HASANLI (Baku State University-Azerbaijan)
Jansaya JABİNA (University of IR and World Languages-Kazakhstan)
M. Serhat YILMAZ (Kastamonu University-Turkey)
Maria Pia PEDANI (Università Ca'Foscari Venezia-Italy)
Mehmet ATALAN (Kastamonu University-Turkey)
Mihai RETEGAN (Universitatea din București-Romania)
Muhsin HALİS (Kocaeli University-Turkey)
Mustafa ERDEM (Ankara University-Turkey)
Mustafa ORAL (Giresun University-Turkey)
N. Fahri TAŞ (Erzincan University-Turkey)
Najat SAYEM KHALİL (San'a University-Yemen)
Nenad MOAČANIN (The Croatian Academy of Sciences and Arts-Croatia)
Selami KILIÇ (Ataturk University-Turkey)
Süleyman ÇİĞDEM (Ataturk University-Turkey)
Turgut KARABEY (Erzincan University-Turkey)
Alperen KAYSERİLİ (Ağrı İbrahim Çeçen University-Turkey)
Erol TURAN (Kastamonu University-Turkey)
Gültekin YILDIZ (İstanbul University-Turkey)
Güven DİNÇ (Akdeniz University-Turkey)
Isa BLUMI (Stockholm University-Sweden)
M. Sait DİLEK (Ataturk University-Turkey)
Oktay KIZILKAYA (Kafkas University-Turkey)
Recep ÇELİK (Yalova University-Turkey)
Salih TUNÇ (Akdeniz University-Turkey)
Sedat BİNGÖL (Anadolu University-Turkey)
Ümit KILIÇ (Ataturk University-Turkey)
Vedat KARADENİZ (Erzincan University-Turkey)
Elvira Mahammadgizi LATİFOVA (Baku State University-Azerbaijan)
Glenn W. MUSCHERT (Miami University-ABD)
Hossein SHEIBAN (Stockholm University-Sweden)
İsmet TÜRKMEN (Gaziosmanpaşa University-Turkey)
Venera İSTAYEVA (University of IR and World Languages-Kazakhstan)
Ahmet TOKSOY (Adnan Menderes University-Turkey)
Beishenbek TOGTOGULOY (Kastamonu University-Turkey)
Bülent ŞİĞVA (Erzincan University-Turkey)
Esat AKTAŞ (Bayburt University-Turkey)
Evren KÜÇÜK (Kastamonu University-Turkey)
Fatma ŞİMŞEK (Akdeniz University-Turkey)

Hasan GEYİKOĞLU (Ataturk University-Turkey)
Hidayet KARA (Alparslan University-Turkey)
İbrahim AYKUN (Gaziosmanpaşa University-Turkey)
Kader POLAT (Erzincan University-Turkey)
M. Yunus ÇELİK (Kastamonu University-Turkey)
Metin ÜNVER (İstanbul University-Turkey)
Mevlüt YÜKSEL (Ataturk University-Turkey)
Muhammet GÜÇLÜ (Akdeniz University-Turkey)
Murat FİDAN (Kastamonu University-Turkey)
Murat HANİLÇE (Gaziosmanpaşa University-Turkey)
Nurgül BEKAR (Kastamonu University-Turkey)
Osman EMİR (Karadeniz Technical University-Turkey)
Ryan Michael GUNDERSON (Miami University-ABD)
Savaş EĞİLMEZ (Ataturk University-Turkey)
Songül ALŞAN (Erzincan University-Turkey)
Stephen R. GOODWIN (Yeditepe University-Turkey)
Turan AÇIK (Amasya University-Turkey)
Ufuk ERDEM (Ardahan University-Turkey)
Yasemin AKTAŞ (Bayburt University-Turkey)
Yasin TOPALOĞLU (Ataturk University-Turkey)

YAYIN İLKELERİ/PUBLICATION PRINCIPLES

ALİNERİ Sosyal Bilimler Dergisi (ALİNERİ-S) yılda iki defa yayınlanır. Ana dili Türkçe olan dergiye Rusça, İngilizce, Almanca, Fransızca ve diğer dillerde makaleler de kabul edilmektedir. ALİNERİ-S; sosyal bilimlerin tüm alt disiplinlerinde bilimsel konu ve sorunları araştıran bir dergidir. Özgün nitelikli uluslararası ve ulusal araştırma makaleleri yayınlamayı amaç edinmiş **uluslararası hakemli ve akademik** bir dergidir.

Dergi amacına uygun gönderilecek aday makalenin başka bir dergi veya kitapta yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başvurulmamış olması gerekmektedir. Makalelerinin yayımlanmasını isteyen yazarlar dergipark.gov.tr adresine kayıt olup sisteme makalelerini yüklemeleri gerekmektedir. Online olarak başvurusu yapılmayan hiçbir makale dikkate alınmayacaktır. Makale metni, derginin internet sitesindeki Yazım Kurallarında belirtilen şartlara uygun olarak yazılmalıdır. Makaleye ait görsel öğeler var ise bunlar metinden bağımsız, .jpeg veya .tiff formatında olmalı ve çözünürlüğünün 300 dpi'den az olmamalıdır. Makalede özet bulunmalı ve özetle en az 150, en fazla 200 kelime kullanılmalı. Özetle çalışmanın sonucundan ziyade bu çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu ve çalışmanın hedefi hakkında bilgi verilmelidir. Kaynak taraması, yöntem, bulgulara da özetle değinilebilir. En az 4, en fazla 6 anahtar kelime kullanılmalıdır. Türkçe kaleme alınan makalenin özeti Türkçe ve İngilizce olmalıdır. Türkçe haricindeki makalelerin özeti ise yazım dili ve Türkçe yazılmalıdır.

Dipnotlar metinde parantez içinde verilmeli, kaynakça bölümü makalenin sonunda yer almalıdır. Metinde kullanılan kaynaklar; yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa numarası şeklinde kısaltılmış olarak verilmeli, bir defa kullanılan yayınlar için de aynı kurala uyulması gerekmektedir. Yazar gerekli gördüğü hallerde sayfa altı numaralı dipnotta kullanılabilir.

Yayımlanmak üzere gönderilen her makale, baş editör ve dergi ana editörleri tarafından incelenmekte ve alan editörlerine yönlendirilmektedir. Makale, alan editörleri tarafından önerilen 5 hakem içinden ana editörler tarafından seçilecek iki hakem tarafından değerlendirilmekte ve yayım konusundaki kesin sonuç baş editör tarafından verilerek yazara üç ay içinde bildirilmektedir. Aday makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına yayım kurulu nihai karar vericidir. Makalenin yayım sırasına alınabilmesi için her iki hakemden olumlu görüş alınması şartına haiz olması gerekmektedir. Hakemlerden birisi yayımlanamaz kararı verdiğinde, üçüncü bir hakeme gönderme durumu editör kurulunun takdirine bırakılır. Düzeltme gereken makaleler yazarlarına gerekli düzeltmeleri yapmaları için iade edilir. 1 ay içerisinde düzeltmesi yapılmayan makaleler yayım aşamasına alınmaz ve

sorumluluk yazarına aittir. Yazılar, yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmezler.

Makalelerdeki fikir ve sonuçlar yazarın şahsi görüşü olup, doğrudan veya dolaylı olarak *ALINTERİ Sosyal Bilimler Dergisi* görüşü niteliği taşımaz. Yazarlar, yayıma kabul edilen yazılarının yayın/telif haklarını dergiye devretmiş sayılırlar. Dergide yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Tamamen yahut kısmen kopyalanması yasaktır.

Dergimize gönderilen makaleler iThenticate İntihal Programı ile tarandıktan sonra değerlendirme aşamasına geçilmektedir.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Erdoğan MERT

IDEAL DEVLET MODELİ ÖNERİSİ
(Ideal State Model Proposal)
(149-169)

Songül DEMİRKAN

FİNLANDİYA EĞİTİM SİSTEMİNDEN TÜRKİYE'YE MESAJLAR
(Messages From Finland Education System to Turkey)
(171-195)

Orhan M. ÇOLAK

KASTAMONU FOTOĞRAF TARİHİ ve FOTOĞRAFÇILARI (1889-
1968)
(Photographers and Photographic History of Kastamonu 1889-1968)
(197-260)

Ahmet AYDIN-Güçgeldi BASHİMOV

TARIM SEKTÖRÜNDE UZMANLAŞMA VE DIŞ TİCARET: MINT
ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
(Specialization and Foreign Trade in Agriculture Sector: A Study on the
MINT Countries)
(261-282)

Burak KOCAOĞLU

1844 ve 1846 TARİHLİ ÇANKIRI CİZYE DEFTERLERİNE GÖRE
ÇANKIRI'DA GAYRİMÜSLİMLER
(The Realizations in Çankırı According to 1844 and 1846 by Dated
Çankırı Jizya Books)
(283-295)

Emine PÜR-Mehmet Serhat YILMAZ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLARININ
KASTAMONU GEZİLERİ (1923-2017)
(The Trips to Kastamonu of the Presidents of the Republic of Turkey
1923-2017)
(297-332)

Arastırma Makalesi/Research Article

İDEAL DEVLET MODELİ ÖNERİSİ*

Erdoğan MERT**

Öz

Modern Dünya'nın modern insanları birer ülkede (devlette), ülkenin (devletin) vatandaşı olarak dünyaya geldiğine ve devletsiz bir dünyayı hayal bile edemeyeceğine göre, bu kavram üzerinde daha fazla düşünülmesi, fikir üretilmesi ve tartışılması gerekir. İnsan, sosyal bir varlık olarak doğası gereği doğumundan itibaren diğer insanlarla bir arada yaşar. Farkında olunmasa da daha doğumdan önce bile anne ve babayla beraber üçüncü bir kişilik bireyin hayatına giriyor: "devlet". Bu çalışmada, "devlet" kavramı incelenerek ortaya bir "ideal devlet" tanımı koymak ve tartışmaya açmak amaçlanmıştır. Çalışma, uygulanabilir yöntemler kullanarak sürdürülebilir bir devlet sistemi önermesi açısından önemlidir. İkincil verilerin taranması yöntemiyle elde edilen bulgular ışığında "devlet" kavramının zamana, coğrafyaya, toplumlara hatta tarif eden teorisyene göre değişebildiği görülmüştür. Devlet kavramı hakkında mümkün olduğunca kısa ama temel bilgilerin sunulmasının ardından bireysel bir "devlet baba" tahayyül ve tasvirini tartışmaya açmayı hedefleyen bu çalışma, "devlet" kelimesinin ilk kullanıldığı zamandan günümüze kadar süren geniş bir sürece bakıp günümüzdeki örneklerinden yola çıkarak daha iyisine ulaşma yönündeki düşünceleri kapsar. Çalışma, teorilerden yola çıkarak tekniğe yönelik fikirleri konu alsada saha çalışmaları yapılmadığı için teorik düzlemle sınırlı kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, İdeal Devlet, Devletin Unsurları, Devlet Teorileri.

Ideal State Model Proposal

Abstract

Since modern people of the modern world are born in a country (state) as a citizen of the country (state) and cannot even imagine a stateless world, it is necessary to think more about this concept, to produce ideas and to be discussed. Human beings live together with other people since their birth as a social being. Even though he is not aware of it, a third person enters the life of the individual, even before birth with the mother and father: "state". In this study, the concept of "state" was examined and it was aimed to put an "ideal state" description and

* Geliş Tarihi/Received Date: 30.10.2017-Kabul Tarihi/Accepted Date: 03.10.2018

DOI: 10.30913/alinterisosbil.347955

Atıf Künyesi/Citation:

Metin içi/In Text: (Mert 2018: Sayfa No)

Kaynakça/References: Mert, Erdoğan.(2018). İdeal Devlet Modeli Önerisi. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD) Sayı: 4*: 149-169, Doi: 10.30913/alinterisosbil.347955.

**Öğr. Gör. Arel Üniversitesi M.Y.O. Adalet Programı, ankaalive@hotmail.com

open it to discussion. The study is important in terms of proposing a sustainable state system using viable methods. The method of scanning secondary data was used. Findings have shown that the concept of “state” can vary according to time, geography, societies, and even the theorist that describes it. The study includes considerations for achieving a better state. The work is based on ideas from the theory to the technique. However, since the field studies were not carried out, it was limited to the theoretical level.

Keywords: State, Ideal State, Elements of State, Theories of State.

1. GİRİŞ

Modern Dünya'nın modern insanları birer ülkede (devlette), ülkenin (devletin) vatandaşı olarak dünyaya geldiğine ve devletsiz bir dünyayı hayal bile edemeyeceğine göre, bu kavram üzerinde daha fazla düşünülmesi, fikir üretilmesi ve tartışılması gerekir. İnsan, sosyal bir varlık olarak doğası gereği doğumundan itibaren diğer insanlarla bir arada yaşar. Farkında olunmasa da daha doğumdan önce bile anne ve babayla beraber üçüncü bir kişilik bireyin hayatına giriyor: “devlet”. Aslında onun bir “kişi” olduğu kabul edildiğinde bireyler de onun hayatının bir parçası haline geliyor. Öyle ki devlet bireyin üçüncü ebeveyni, birey de onun evlatlarından biri durumunda. Şu halde bir ebeveynin çocuğunu şekillendirmeye çalışması gibi devlet bireyi şekillendirir. Evlatların da ebeveynlerini gözlemleyip kısmen, hatta tamamen değişmesini istediği yönleri olabilir. Bu makale “devlet” kavramı hakkında mümkün olduğunca kısa ama temel bilgilerin sunulmasının ardından bireysel bir “devlet baba” tahayyül ve tasvirini tartışmaya açmayı hedefliyor.

2. DEVLET

Din ve Devlet (Vatan), kelimelerini bir arada birbirlerinin işlerine karışmamalarını ifade eden “laiklik” kelimesini açıklamak için kullanıyoruz. Ancak her ikisi de bir ülke halkının uğrunda can verip can almaya hazır oldukları, bu yoğunlukta benzerleri bulunmayan kavramlar. Türkiye gibi ülkelerde devlet “baba” figürüyle kişiselleştirilip korkunun, saygının, sevginin aynı anda hissedilişinin timsali olmuştur. İngiliz filozof Thomas Hobbes 1588-1679 yılları arasında yazdığı eserinde devlete İncil'deki canavardan esinlenerek “Leviathan” ismini vermiştir (Newey, 2008:18).

2.1. Devletin Tanımı

Tarih boyunca birçok devlet tanımı yapılmıştır. Devletin ortaya çıkışı, işlevi ve geleceği hakkında felsefi çözümler yapılmıştır. Devlet kurumunun oluşmasına yol açan etkenlerin başında tarım devrimi gelir. Özellikle Asya'daki tarım topluluklarının topluluk üzerinde bir devlet olgusunu ilk olarak oluşturduğu söylenebilir (Claessen-Skalnik, 1993:4). Devlet felsefesi alanında fikir beyan eden filozoflardan Platon'da devlet “birlikte yaşama zorunluluğundan doğan”, Aristoteles'te “doğal bir oluşum”, Ancillon'da dil gibi iletişim ve toplumsallıktan doğan, Hobbes'da herkesin herkese karşı savaşını sona erdirmek için ortaya çıkan, Rousseau, Hobbes ve Locke'da toplum

sözleşmesinin sonucu, Fichte’de saf insan amacının yüce aracı, Schelling’de mutlak olan, Hegel’de tüzel irade olarak ahlaksal tin, Cicero’da hukukun sonucu olarak betimlenir. Günümüzde de birçok siyaset bilimci ve filozofun farklı tanımları vardır (Oppenheimer, 2005:29). Hukuki açıdan devlet, genellikle unsurlarından hareketle tanımlanır. Buna göre devlet; “Ülke adı verilen belirli bir toprak üzerinde yaşayan insan topluluklarının bir egemenlik anlayışı ve hukuku içinde bir siyasi iktidar altında örgütlenmesidir.”

2.2. Devlet Kelimesinin Kökeni

Eski Yunanlar “devlet” için “polis (poliz)” terimini kullanırlardı ki, bu “site (cité)”, yani “kent” demektir. Romalılar ise “devlet” karşılığında civitas veya res publica kelimelerini kullanırlardı. Civitas, “site, medine, şehir devleti” demektir. Res publica ise şey (res) ve kamu (publica) kelimelerinden oluşmakta “kamu malı”, “herkese ait şey” anlamına gelmekteydi. Bu kelime daha sonra Fransızcaya “république” yani cumhuriyet anlamında geçmiştir. Ortaçağda devlet için *imperium, regnum* (hükümdarlık, krallık) gibi terimler kullanılmıştır. Yine ortaçağ boyunca devlet yerine zaman zaman, *populus, gens* (klan), *terra, terre, land* (toprak, yer, ülke, memleket) gibi terimler de kullanılmıştır. Yine ortaçağ boyunca devlet yerine *citta, cité, ville, bourg* gibi “kent” anlamına gelen terimler de kullanılmaya devam etmiştir (Jellinek, 1911:221-226).

Devlet kelimesinin İngilizce karşılığı state, Fransızca karşılığı ise Etat, Almanca karşılığı staat, İtalyanca karşılığı stato, İspanyolca estado’dur. Bunların hepsinin kökeni Latince status kelimesidir (Cadoux, 1988:23). Ancak Latince status, “devlet” demek değil; “hâl”, “durum”, “vaziyet” demektir (Türk Hukuk Kurumu, 1944:576). İlk defa İtalya’da XVI’ncı yüzyılda, devleti ifade etmek için *stato* terimi kullanılmaya başlandı. Stato terimini modern anlamda devlet karşılığında ilk kullanan kişi Hükümdar (Il Principe) (1513) isimli eserinde Machiavelli olduğu kabul edilmektedir. 1500 ve 1600’lerde “stato (devlet)” kelimesi Fransız, İngiliz ve Alman dillerine girmiştir (Jellinek, a.g.e.:221).

2.3. Devletin Unsurları

Bir devletin kurulabilmesi için gerekenler: Devlet denen şey, bir insan topluluğu olduğuna göre, her şeyden önce bir devletin kurulabilmesi için insanlara ihtiyaç vardır. İnsan topluluğu devletin ilk unsurudur. İkinci olarak bir devlet kurmak isteyen insanlar bu devleti havada ve denizde kuramayacaklarına göre, toprağa ihtiyaçları vardır. Toprak parçası devletin ikinci unsurudur. Ancak yeryüzünde sahipsiz toprak

yoktur. Bütün topraklar birer devlete aittir. O hâlde mevcut bir devlete ait bir toprak parçasını o devletten koparmaları gerekmektedir. Ancak devletler genellikle buna izin vermezler ve buna teşebbüs edenleri şiddetle cezalandırırlar. Bu nedenle bir devlet kurmak isteyen insanlar, bunu her halükârda gerçekleştirmek istiyorlarsa, mevcut devlete karşı şiddet yoluyla cevap vermeleri, mevcut devleti şiddet yoluyla yenmeleri ve o toprak parçası üzerinde egemen olmaları gerekir. İşte devletin üçüncü unsuru egemenliktir. Bu üç unsurun varlığı yeterli değil, bir de uluslararası tanınırlık şartı vardır.

Özetle bir devlet, belirli bir insan topluluğunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmasıyla oluşmaktadır. Bundan yola çıkarak devleti, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmuş insan topluluğu olarak tanımlayabiliriz.

2.4. Devletin Rolü

Antik çağda yapılan tartışmalardan itibaren devletin insan hayatındaki rolü belirlenmeye çalışılmıştır. Devletin insan doğasının gereği ortaya çıktığı ve toplu halde yaşamının getirdiği doğal bir sonuç olduğu fikri öne çıkmıştır. Bu noktaya gelişin insanın “siyasal hayvan” şeklinde tanımlanmış olmasıyla alakası vardır. Hayvanlardan farklı olarak insan topluluğunu bir arada tutmak, iyiliğini ve ilerlemesini sağlamak için aynı hedef çevresinde toplamak gerekiyordu ve bunun için toplumun idare edilmesine ihtiyaç vardı. Bunu sağlamanın temel koşulu bireyler arasında adaleti sağlamak ki devletin en önemli rolü de bu oldu. Toplumda adaleti, mümkün olduğunca eşitliği sağlamak için yine insanların organize olup birtakım kurumlar oluşturmaları gerekti. İnsanların bir arada huzur ve barış içinde yaşamalarını sağlamak üzere yine insanların arasından çıkan veya seçilen bireylerin görev almalarına ihtiyaç oldu. Toplumun ihtiyaçları çeşitlenip arttıkça bunları karşılamak için yeni kurumların oluşturulması gerekti, o kurumların toplamı da devleti oluşturdu.

Toplumun huzur, barış, adalet gibi temel gereksinimleri sağlayan kurumları birer organ, bu kurumları oluşturan bireyleri birer hücre gibi düşünürsek bunların oluşturduğu yapıya da “devlet” adı verilen bir beden, organizma diyebiliriz. Böylece devletin de bütün organizmalar gibi bir ömrü olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Daha önemlisi her organizma gibi devletin de daha önce bilmediği yeni etkilere tepki verebilmek üzere yeni organlara ihtiyaç duyacağı, yani evrim geçirip gelişeceği de öngörülebilir. Örneğin, nasıl bir canlı hayatını tehdit eden bir saldırıyla karşı karşıya kaldığında güvenlik ihtiyacı beslenme, barınma, üreme gibi

diğer temel ihtiyaçları unutturuyorsa, saldırıya uğrayan bir devlet de diğer bütün işleri bir kenara koyup savunma refleksi gösterir. Saldırıların niteliği ve niceliğinin artması devletin savunmaya dönük yeni bir organ geliştirmesine sebep olur. Bu organ tehdit geçtikten sonra da muhtemel tehditlere karşı hazır tutulan hatta caydırıcı unsur olması açısından sergilenen bir araç haline gelmiş ve günümüz dünyasında devletlerin üstlendiği en temel rolün aygıtı haline gelmiştir. Öyle ki toplumu oluşturan bireyler, devletin can güvenliklerini koruma rolünü rahatça oynayabilmesi için en temel bireysel haklarından bile feragat edebilmektedirler.

Ünlü siyaset bilimci Andrew Heywood, devletin toplum hayatındaki rolüne ilişkin farklı görüşleri bir araya getirerek örneklendirmiştir. Devlet iktidarına ilişkin birbiriyle çelişen yorumlar, aynı zamanda devletin üstlenmesi gereken role veya sorumluluklara dair açık ipuçları vermektedir. Devletin neler yapması, hangi işlevleri veya sorumlulukları ifa etmesi, hangilerini özel bireylere bırakması gerektiği, birçok bakımdan, seçim siyasetinin ve parti rekabetinin ilgi alanları arasındadır. Devleti temelden kötü ve gereksiz bularak dışlayan anarşistleri bir tarafa bırakacak olursak, tüm siyaset düşünürleri devleti bir şekilde değerli bulmuşlardır. “Devleti ez” şeklindeki Leninist slogandan ilham alan devrimci sosyalistler bile, kapitalizmden komünizme geçiş sürecine nezaret edecek “proleterya diktatörlüğü” şeklindeki geçici bir proleterya devletine ihtiyaç olduğunu kabul etmişlerdir. Bununla beraber, devletin tam olarak hangi rolü oynaması ve dolayısıyla devlet ile sivil toplum arasındaki temel dengenin nasıl kurulması gerektiği konusunda derin bir görüş ayrılığı vardır (Heywood, 2014:136).

Bu çerçevede geliştirilen çeşitli devlet şekilleri şöyle sıralanabilir:

- Minimal Devlet
- Kalkınmacı Devlet
- Sosyal-Demokrat Devlet
- Kamusallaştırılmış Devlet
- Totaliter Devlet

2.5. Devletin Kökeni ile İlgili Görüşler

Devletin varlık ve ortaya çıkış temeli siyaset felsefesinde başlı başına bir sorunu ifade eder, “devletin niçin var olduğu” sorusuyla birlikte değerlendirilmelidir. Örneğin platon “politika” adlı eserinde, devletin varoluş nedenini ve temelini insanların bir arada yaşama ve birbirlerine gereksinme olgusundan hareketle açıklar. Çoğu siyaset kuramında devletin kökenini açıklamak için doğa durumu adı verilen bir varsayım kullanılır. Siyasette doğa durumu gerçek bir durum olarak tasarlanmaz. Sadece devletin varoluş nedenini açıklamak, devletin varlığını temellendirmek amacıyla uydurulmuş bir şeydir ve hiçbir devlet, siyaset ve yönetim örgütlenmesinin olmadığı, insanın tamamen doğal halde bulunduğu bir manzarayı ifade eder.

Doğa durumunda herkes doğa yasalarına bağlıdır. İnsan doğasının hem hak koruyan ve hem de haksızlığa eğilim gösteren farklı yanları olduğu için kimi filozoflar bunu rahatsız edici olarak değerlendirmiştir ve buradan hareketle, adına toplum sözleşmesi dedikleri bir sivil sözleşmeyi gerekli görmüşlerdir. Bazı başka düşünürler de, doğa durumunu gerçek eşitlik durumu olarak görüp devletin ortaya çıkışını da eşitsizliğin doğuşu olarak nitelendirmişlerdir.

Devletin kökenini açıklamak, bir bakıma, devletin tanımlanması, amaç, görev ve sorumluluğunun belirlenmesi ile yakından ilgilidir. Tarih boyunca devletin kökeni konusunda, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin, bunlar içinde en eski olanı, devletin ailenin çoğalmasından meydana geldiği görüşüdür. Bir diğeri, devleti tamamen güce dayandırır. Buna göre, güçlülerin zayıfları egemenlikleri altına almaları ile devlet oluşmuştur.

Bir diğer görüş, devleti bir «olgu» olarak görür. Kimine göre bu biyolojik, kimine göre toplumsal, ya da doğal bir olgudur. Bir başkası, devletin kökenini toplumsal sözleşmeye dayandırır.

Marksist görüş ise, devletin kökenini toplumun yapısında arar. Buna göre devlet, ekonomik çıkarları çatışma halinde bulunan toplumlarda, üretim araçlarını elinde bulunduran güçlü sınıfın, diğerlerini sömürme aracıdır. Sınıflı toplumların ortadan kalkması ile devlete de gerek kalmayacaktır.

Devletin kökenini açıklayan kuramlar, başlıca iki kümede toplanabilir. Bunlardan biri, devleti bir olgu olarak görenler, diğeri ise, devleti insan iradesinin bir ürünü sayanlardır.

2.5.1 Olgu Kuramları

Devleti bir olgu olarak gören kuramlar arasında, devleti “biyolojik”, “toplumsal” ve “doğal” olgu olarak gören kuramlar yer alır. Biyolojik kurama göre, nasıl insan biyolojik bir olgu ise, devlet de öyledir, devletin de organları, işlevi ve yaşamı vardır. Toplumsal kuram ise, ilkel toplumdaki devlete ulaşmayı, toplumsal gelişmelerle açıklar. Doğa olgusu yandaşları, devleti insan iradesinin dışında, bir doğa olgusu olarak görürler. Bu görüş yandaşlarından bazıları, devletin ilkel toplumlarda bir grup insanın, diğerlerine egemen olması sonucu ortaya çıktığını ileri sürerler. Buna göre devlet, kümeler arasındaki çatışmalardan doğmuştur. Kimilerine göre, bu siyasal bir farklılaşmadır; devlet, yönetenler ve yönetilenler farklılaşmasının bir sonucudur. Devlet, doğal bir olgudur.

2.5.2. İrade Kuramları

Devleti insan iradesinin bir ürünü olarak gören kuramlar arasında, “kuvvet”, “aile”, “toplumsal anlaşma” gibi çeşitli kuramlar yer alır. Bunlar arasında ilginç olanı, toplumsal anlaşma kuramıdır. Bu kuramın çeşitli açıklamaları yapılmıştır. İnsan, insanın kurdudur diyen Hobbes’a göre, birbirleri ile savaş durumunda olan insanlar, bu felaketten kurtulmanın yolunu, güvenlik ve barış içinde yaşamının aracı olarak devleti oluşturmakta bulmuşlardır. Hobbes’a göre, devleti meydana getiren toplumsal anlaşmadır. Bu anlaşma, insanlar arasındaki karmaşayı önlemiş ve devlet kurulmuştur.

Locke ise, toplumsal anlaşmayı açıklarken insanın doğuştan özgür olduğunu, insanların özgürlüklerinden fedakârlık etmeleri, ancak devlet toplumunun getireceği yükümlülüklerle katlanmaları ile olacağını söyler. Bunun amacı da, herkese iyilik, güven ve barış sağlanmasıdır. Toplumsal anlaşma ile herkes, toplumun diğer bireylerine karşı, çoğunluğun karma uymayı kabul etmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, siyasal toplumun oluşmasına, toplumu oluşturan özgür insanlar razı olmuşlardır. Siyasal toplumu insan iradesi oluşturmuştur.

Toplumsal anlaşmayı, Rousseau ise, aşağıdaki gibi açıklar. İnsanlar toplum halinde yaşamaya karar verdiklerinde, hakları ile birlikte topluma girmiş olurlar. Her ortak, bütün haklarıyla birlikte, kendisini topluluğa devreder. İnsan topluluğa girerken, haklarından vazgeçmiştir; hakları ile birlikte toplumun üyesi olmuştur. “Herkes kendini, herkese vermekle, hiç kimseye vermemektedir”. Bu nedendir ki, egemenlik toplulukta, başka bir deyişle halktadır. İşte, insanın hakları ile birlikte topluma girmesine, toplumsal sözleşme denir. Bu üstü kapalı (zımni) bir sözleşmedir.

Gerek olgu, gerek irade kuramları, tarihi gelişim içerisinde çeşitli amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin, devleti bir doğa olgusu olarak gösteren kuram, totaliter devlete olanak hazırlamış ve mutlak monarşiyi yasal gösterme amacı için kullanılmıştır. Buna karşılık, devleti insan iradesinin ürünü sayan kuramlar ise, insanı üstün bir değer olarak kabul etmiş ve özgürlüklerin gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

Görülüyor ki, bu görüşlerden birine, ya da diğerine üstünlük verilmesi, devletin çeşitli amaçlar için kullanılmasına olanak sağlamıştır.

3. İDEAL DEVLET

“En iyi devlet” sorusu, Platon’dan çok önce ve büyük bir istekle tartışılmıştı. Ama Platon, bu soruyla ilgilenmemektedir. Onun aradığı en iyi olan değil, “ülkü” (ideal) devlettir (Cassirer, 1984:79).

Platon’dan etkilenen Fârâbî, “Medinet’ül Fâzıla” (Erdemli Şehir) adlı eserinde ütöpik bir devlet tasarlamıştır. Ona göre, insanlar yardımlaşarak bir arada yaşamalıdır. Sağlıklı bir organizmada bütün organlar nasıl uyumlu bir şekilde çalışıyorsa, toplum da böyle olmalıdır. Kötü insanlar toplumdaki çıkarılmalıdır. Erdemli şehirde gerçeklikler, doğruluklar, iyilik ve güzellikler birleşirler. Bunu sağlayan bu şehrin yöneticisidir. Yönetici, peygamber ile filozofun erdemlerini kendinde toplayan kişidir ve bu özelliklerini topluma yayarak devleti yönetir. Bireylerin de yöneticinin bilgilerine katılmasıyla mutlu bir şehir doğar.

İdeal devlet adaletin üstünde yükselir. Adalet de insanlar için tapınılan, hep aranılan ancak başkalarının ellerinden geldiği için her zaman eksiktir. Toplumun bireyleri adaleti arındırılmış duygularla ve empatiyle gerçekleştiremezler. Her zaman araya subjektif bir şeyler girer. İslâmiyet’te adalet kısasa kısasa yöntemiyle ve Hz. Ömer gibi adalet timsali insanların varlığıyla sembolizm üzerinden yürütülürdü. Ancak bu kısasa kısasa yöntemi de yapana eşit muamele olarak görünse de, özünde sadece bir cezalandırma değildir. Adalet, korkunç olaylar olduktan sonra herkes için, suçu işleyenin yaptığını anlayabilmesini sağlayabilecek, mağdurların mağduriyetini olabildiğince ortadan kaldırabilecek, durumu düzeltebilecek en üst düzey uygulamalardır. Ancak adalet her zaman cezalandırma olarak algılanmıştır. Ölüm cezası da bunlardan biridir. İdeal devlet, öldürmez. Kendini kendi bireylerini öldürmekten men edebilecek bir varlık ortaya koyar. İdeal devlet katil değildir, katillere karşı bile aynı şekilde karşılık.

Bütün edinilen bilgiler ve her bireyin zaten yaşamakta olduğu devlet-vatandaş ilişkisi tecrübesi ışığında devletin teoride ve pratikte ne olduğuna dair kaniya ek olarak ne olması gerektiğine dair de bir fikir oluşturulabilir. Yönetim şeklinin “demokrasi” olması beklenir. Kavramları teorisyenlerin teorileriyle anlamaya çalışıyoruz. Mesela Sartori demokrasi için şöyle diyor: “Demokrasi kavramının çok geniş ve çok yönlü bir kavram olmayı hak ettiğine hiç şüphe yok çünkü demokrasi şimdiye kadar genellikle bir uygarlığın, daha yerinde bir söyleyişle, Batı Uygarlığı’nın (bugüne değin) meydana getirdiği siyasal bir yapının adıdır” (Sartori, 2014:18). Demokrasinin gerekliliğini Sartori’nin teorisi üzerinden değil teorisyenliği üzerinden açıklayabiliriz. Olaylar ve kavramlar üzerine düşünmek, düşüncelerini paylaşmak sadece Sartori gibi kuramcılara has bir şey değildir. Her bireyin temel manevi ihtiyaçları içerisinde “saygı görme, kendini ifade etme” ihtiyacı büyük bir yer kaplar. Devletleşmenin bir arada yaşamak isteyen toplumun doğal toplumsal ihtiyaçlarından kaynaklanan doğal bir durum oluşu gibi demokrasi de aynı doğal sürecin bir ürünüdür. Burada “demokrasi” derken sonradan çeşitlenmiş olduğu için bugün “doğrudan demokrasi” dediğimiz, kavrama kaynaklık eden çeşidinden bahsediyoruz.

Düşünmek insanoğlunun nefes aldığı sürece, kalp atışı gibi gece uyurken bile sürmekte olan beyin faaliyetinin sonucu olduğu gibi düşüncelerini yaymak da bu sürecin sonucu olan bir temel ihtiyaçtır. İnsan nasıl (ifade etsin-etmesin) çevresindeki bireyler hakkında fikirlere, duygulara sahipse, aynı şekilde kurumlar, kavramlar, yönetenler hakkında da fikirlere sahiptir. Sadece yönetim sistemi bu fikirlerin ifadesini baskılar ya da özgür bırakır. Baskıcı yönetimler ağızları kapatabilirler ancak beyinleri durduramazlar. Kendini sözlü-yazılı şekilde ifade edemeyen bireyler, toplumlar bir noktaya kadar sıkıştıklarında patlarlar ve kendilerini fiziksel olarak ifade ederler ki bu durum yönetimin, kurumların, halkın zarar görmesiyle sonuçlanan bir durumun tarifidir. Demokrasi, toplumun doğal ihtiyaçları doğrultusunda oluşturdukları bir devletin doğal yönetim şekli olmalıdır zira bireylerin her ne konuda olursa olsun fikirlerini ifade etme, öğrenme, öğretme, paylaşma ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılamalarını sağlar.

Yalın ve en kısa anlatımıyla Demokrasi; siyasal yaşamda “Halk Egemenliği”dir. Siyasal örgütün en önemli ve son hedefinin, insanların mutluluğunu sağlamak olduğu düşüncesinden yola çıkar ve tümüyle cahil, budala ya da onulmaz derecede çıkarıcı olmadıkça, insanların ortak iyilikleri konusunda anlaşabilecekleri ve bu nedenle de halk çoğunluğunun siyaset ve yönetim üzerinde belirleyici bir ağırlığının olması gerektiği inancına dayanır (Anıl, 2006: 9).

3.1. Yönetim

Eğer hedefimiz, vatandaşların siyasi kararlara katılabilmesi için en fazla imkân sağlayacak demokratik bir yönetim sistemi oluşturmaksa, o zaman küçük ölçekli bir politik sistemde avantaj doğrudan demokrasiden yanadır. Ancak eğer hedefimiz, vatandaşları ilgilendiren daha önemli meselelerle etkin olarak ilgilenebilmesi için daha geniş bir alan sağlayacak bir demokratik yönetim sistemi oluşturmaksa, o zaman bu kadar büyük bir birim için daha avantajlı olan temsili sistemdir. Vatandaşlarının katılımı ve sistemin etkinliği arasındaki ikilem budur (Dahl 2015:125). Ancak nüfus ve alan büyüklüğünün doğrudan demokrasiyi imkânsız kıldığına dair ortaya atılmış savların teknoloji sayesinde günümüz Dünyasında ne kadar geçerli olduğunun araştırılması gereklidir. Yine de internet sayesinde Dünyanın öbür ucundaki insanlarla yan komşuyla konuşur gibi tartışabilmek, çevrimiçi imza kampanyaları düzenleyerek hükümet kararlarını etkileyebilecek bir sivil toplum baskısı yaratabilmek şimdiden gerçekleşmiş olan bir zamanların “hayal”leridir. İnternetin demokrasi üzerindeki etkilerini eleştirenler de olacaktır. Örneğin Dahrendorf şöyle eleştiriyor: “İnternet, tartışmalara her ne kadar soyut da olsa geniş bir katılım olanağı sağlıyor hiç şüphesiz. Ancak söz konusu olan, burada kastedilen anlamda bilgidен yana zengin bir siyasi tartışma değil, çünkü internette yürütölen geniş bir tartışmanın karşı karşıya olduğu sorunlardan biri, ne durumunu ne de sonucunu bilmememiz gerçeğidir. Hiç kimse şöyle diyemez: ‘Geçen üç ay içinde internette vergi politikası hakkındaki bir tartışmaya katıldım ve şimdi kamuoyunun hangi yöne eğilimli olduğunu biliyorum.’ Tartışmanın sonu yok ve bir çizgi çekmek müthiş zor” (Dahrendorf, 2015:74).

Hâlihazırda ölkemizde de pek çok kamu hizmeti e-devlet sistemi üzerinden sunulur hale gelmiş durumda. Bu bilgi akışının tek taraflı olmaktan çıkıp bireyden de devlete bilgi taşıması imkânsız değildir. Aslında internet üzerinden imza toplama kampanyaları düzenleyen organizasyonların bağlayıcılıkları olmasa da kimi zaman resmi kurumların kararlarını etkileyebildikleri görölüyor. Vatandaşların istek, dilek veya şikâyetlerini “Bimer”, “Cimer”, “Beyaz Masa” gibi kanallar vasıtalarıyla Başbakanlığa, Cumhurbaşkanlığına, Belediye Başkanlığına iletebildikleri ve tüm başvurularına cevap alabildikleri, ciddi oranda dikkate alınıp çözüm bulabildikleri bir çift yönlü iletişim zaten işler durumdadır. Bilgisayar ve internet sayesinde doğrudan demokrasinin de hayal olmaktan çıkmakta olduğunu düşünerek “Devlet ‘temsili’ değil ‘doğrudan’ demokrasiyle yönetilmeli” denilebilir.

Günümüz şartlarında, bilgisayar ve internet sayesinde doğrudan

demokrasiye geçmek mümkündür. Bunun ilk adımı devlet hizmetlerinin çevrimiçi sunulmasını ifade eden e-devlet sisteminin yerleşmesi, ikinci adımı vatandaşların devlete öneri, dilek, şikâyetlerini çevrimiçi gönderip yine çevrimiçi oy kullanabilmelerini ifade eden e-demokrasi sistemidir.

Muhtarlıklar vatandaş-devlet buluşma noktası olabilir. Vatandaş kimliği ile birlikte muhtarlığa gelip, kimliğini kart okuyucuya okutup kendisine tahsis edilen bilgisayar terminalinde açık bulunan “e-devlet” ekranı üzerinden bütün görüşlerini yazabilir. Bu sayede gündemdeki konular üzerinde sürekli ve gerçek zamanlı “referandum” sistemi işler. Ancak vatandaş gündem dışı konularda da her konudaki fikirlerini bu sistem aracılığıyla devlete iletebilir. Bu iletilen bilgiler bütün muhtarlıklardan akan verileri depolayan merkezdeki personel tarafından anında işlenip yönlendirilebilir, gerekiyorsa ve mümkünse anında cevaplama yapılabilir. Bu merkezdeki personel özellikle bu işler için yetiştirilebilir ve her birisi alanında uzmanlık seviyesinde eğitilebilir. Vatandaş-Devlet arasındaki Muhtarlık köprüsü aynı zamanda buluşlar açısından da işlevsel olabilir. Her vatandaş bu köprü üzerinden buluşlarını, fikirlerini, teorilerini gerçek zamanlı olarak iletebilir. Gönderim anı aynı zamanda tescil zamanıdır ve ayrıca tescil gerekmez. Vatandaşın gönderdiği buluş daha önceden başkası tarafından iletilenlerden farklı ise, anında yapılan tarama sonucunda orijinal olduğu tespit edilirse derhal patent altına alınabilir ve ilgili vatandaşın bilgi haznesine eklenip kart okuyucu üzerinden kimliğine işlenebilir. Ayrıca buluşun önemi ölçüsünde belirlenen vatandaşlık puanı da anında işlenebilir. Gönderilen fikirlerin “anlamsız, gereksiz, saçma, uçuk” gibi değerlendirmelerle negatif vatandaşlık puanı olarak işlenmesi söz konusu olmamalı. İletilen bilgi yararlı değilse herhangi bir işlem gerektirmez ancak yararlı ise pozitif sonuçlar doğurur. Bu işlemleri vatandaşlar kendi evlerinde bulunan bilgisayar sistemi aracılığı ile de yapabilirler. Muhtarlıklar, evinde bilgisayarı olmayan ya da olsa da çeşitli nedenlerden dolayı kullanamayacak durumda olan vatandaşlara destek olmak üzere düzenlenebilecekleri için önemlidir.

3.2. Sosyal Statü

Devletin vatandaşı olmayı kabul etmiş herkes, kendilerine ömür boyu bağlanmış olan “vatandaşlık geliri” (örneğin 2000 TL) dışında herhangi bir maddi gelir elde etmeye çalışmayacağını kabul etmeli. Vatandaşlar arasındaki sosyal statü sembolü "para" değil “vatandaşlık puanı” olmalı. 18 yaşını doldurmuş her vatandaşın kimliğine değişmez geliri olarak belirlenen vatandaşlık geliri tanımlandığı anda 100 vatandaşlık puanı da standart değer olarak tanımlanmalı. Vatandaşın

bundan sonraki faaliyetlerine göre vatandaşlık puanı değişebilir. Vatandaşlık puanında üst sınır olmamalı, vatandaş yaptığı faydalı işler karşılığında vatandaşlık puanını sınır olmaksızın arttırabilmeli. Toplum düzeni içerisinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak vatandaşlar arası karşılaştırma ve öncelik tanıma gerektiren durumlarda başvurulacak tek ölçek “vatandaşlık puanı” olmalı.

3.3. Vatandaşlık

Devlet 18 yaşını doldurmuş her vatandaşa vatandaşlık geliri bağlamalı. Bu gelir ömür boyu ödenmek üzere tanımlanmalı, artmamalı veya azalmamalı. Vatandaş, bu gelir karşılığında günlük 8 saat hesabına göre haftada 40 saatlik mesaisini devlete vermekle yükümlü olmalı. Ayrıca vatandaş diğer vatandaşlara iyi davranmakla, bencillikten uzak bir şekilde diğer vatandaşların huzur, sağlık ve mutluluklarını da kendi huzur, sağlık ve mutluluğunu gözetir gibi gözetmekle, başkasına maddi veya manevi herhangi bir zarar vermemekle yükümlü olmalı.

3.4. Devlet-Vatandaş İlişkileri

Devletin başta gelen ödevi, insanları, onları mutluluğa ulaştıracak bir biçimde yetiştirmek ve eğitmektir. Bu eğitimin temeli de ahlak olacaktır (Aybay, 2005:213).

Devlet günümüzde olduğu gibi vatandaşından farklı bir şahsiyet değil, hücrelerini vatandaşların oluşturduğu bir organizma olmalı. Dolayısıyla sistem, her hücrenin gövdenin kaynaklarıyla beslenerek yapısı dolayısıyla yapmaya elverişli olduğu görevi ifa ettiği örneğinde olduğu gibi çalışmalı. Bu, sürdürülebilir ekonomik sistem için de geçerli modeldir.

Devlet vatandaşlarına “kimlik” kartı vermeli. Bu kart vatandaşın bilgilerini içeren bir elektronik bilgi kaynağı olmalı. Aynı zamanda ödeme aracı olarak da kullanılabilir. Vatandaşlar belirli aralıklarla psikolojik ve tıbbi tetkiklerden geçirilmeli. Vatandaşın ruh sağlığı ile beden sağlığı eşit ağırlıkta öneme sahiptir. Vatandaşın beden ve ruh sağlığı ile ilgili tüm bilgiler kartına yüklenmeli. Vatandaşın geliri yine bu karta tanımlanmalı. Vatandaşlar arasında "nakit" para kullanılmayıp, tüm ödemeler kimlik kartlarının alışveriş noktalarında bulunan kart okuyuculara okutulmasıyla gerçekleşmeli. Bu kartlar GPS (ya da tercihan ulusal bir küresel yer belirleme sistemi) vericisi, bu vericiye enerji sağlayan bir güç kaynağı ve GPS vericisini aktive eden bir mekanizma içermeli. Vatandaş tehlikede olduğunda, özellikle diğer insanlardan

uzakta, örneğin kırsal alanda yaralandıysa bu mekanizmayı çalıştırarak GPS uydusu üzerinden devletin acil yardım merkezine sinyal gönderebilmeli. Acil yardım merkezi sinyali alır almaz vatandaşın kartından gelen sinyalin haritadaki merkezine göre derhal bir kara, deniz veya hava aracıyla kurtarma ekibini gönderebilmeli. Vatandaşlar bu sinyalin hangi durumlarda kullanılabilceği konusunda bilgilendirilmeli, gereksiz kullanımlar yüksek miktarda vatandaşlık puanı silinmesini gerektiren bir suç olduğu bildirilmeli.

3.5. Adalet

Devlet sınırları içinde “ceza evi” bulunmamalı. İşlenen suçların karşılıkları vatandaşların vatandaşlık puanlarından düşülmeli. Vatandaşlık puanı 0 (sıfır) olan birey vatandaşlıktan çıkarılıp, sınır dışı edilmeli. Bazı suçlar var olan vatandaşlık puanından bağımsız olarak vatandaşlıktan çıkarmakla cezalandırılmalı. Örneğin; başka bir vatandaşı öldürmüş olan ve suçu sabit bulunan bir vatandaş, vatandaşlık puanı “bir milyon” bile olsa, bu puan sıfırlanarak vatandaşlıktan atılmalı. Vatandaşın vatandaş karşı işlediği suçların tamamı, vatandaşın devlete karşı işlediği suçlar kapsamında olmalı.

3.6. İstihdam

Devlet vatandaşların öncelikle “temel” ihtiyaçlarını temin etmeye yönelik tesisler oluşturmali. Bu ihtiyaçların bedeli ne kadar yüksek olursa olsun ülke sınırları içinden temin edilmesini sağlanmalı. Gıda ihtiyacını karşılamak üzere tarıma öncelik verilmeli. İhtiyaç duyulan ürünlerin yetiştirilebileceği uygun alanları tespit etmeli. Bu alanların çevresinde bu işleri idame ettirecek vatandaşlar için konutlar üretmeli, buralarda çalışmak üzere vatandaşları davet etmeli. Öncelikle istekliler arasında gerekli bilgiye sahip olanları görevlendirmeli, gerekli bilgiye sahip vatandaşlardan orada çalışmaya istekli olan çıkmazsa istekli olanlara eğitim vermeli veya başka yerlerden mecburi hizmet kapsamında atama yapmalı. Bütün atamalarda gönüllülere öncelik verilmeli. Gıda gibi temel ihtiyaçların yanında eğitim, ruh ve beden sağlığı, barınma gibi temel ihtiyaç kalemlerine yönelik tesisler de vatandaşlardan oluşan iş gücünü değerlendirmek üzere devlet tarafından kurulmalı. Devletin herhangi bir vatandaşa haftalık 40 saatlik mesaisini kullanacak iş vermemiş olması o vatandaşın ömür boyu bağlanan gelirinde herhangi bir kesinti yapılacağı anlamına gelmemeli, bahsi geçen vatandaşlık gelirinin vatandaş olmak dışında bir koşulu bulunmamalı. Ancak sosyal adalet başta olmak üzere birçok açıdan vatandaşın devlete ait haftalık 40 saatinin doldurulması için gerekli önlemler ivedilikle alınmalı. Örneğin; tıp doktoru olarak

yetiştirilip haftalık 40 saatlik mesaisini doldurmakta olan bir kadın doktorun bakıma ihtiyacı olan küçük çocuğu için, kendisine iş verilmemiş olan başka bir kadın görevlendirilip haftalık mesaisinin mümkün olduğunca tamamına yakını bu ve benzeri görevlerle doldurulmalı. Vatandaşın kendisine verilen göreve itiraz hakkı olmalı. Kendisi için daha uygun ve müsait bir görev önerme hakkı olmalı. Bir vatandaşın başka bir vatandaşı herhangi bir görev için önerme hakkı olmalı.

3.7. Çocuk

Bir çocuk doğduğu anda ona bir kimlik kartı tanzim edilip “çocuk vatandaş geliri” (örneğin aylık 1000 TL) yüklenmeye başlanmalı. Bu kart ile çocuğun ihtiyaçları temin edilmeli. Örneğin “biberon” satın alınabilirken “makarna” satın alınmamalı. Harcama çocuğun velayetine sahip kişi veya çift tarafından yapılabilir. Velayeti alacak istek ve yeterliliğe sahip kişi veya çift bulunmuyorsa devletin atadığı vasi veya kurum tarafından yapılmalı. Nüfus planlaması, gerekli insan gücünün merkezi hesaplamalarla yapılmasını temin eden devlet tarafından yapılmalı. Örneğin nüfus, planlanan ve ihtiyaç duyulan iş gücü sayısının üzerindeyse çiftlerin doğacak ikinci çocukları için çıkarılan kimlik kartlarına herhangi bir maaş bedeli tanımlanmayabilmeli. Bu durumda çiftler ikinci çocuklarının masraflarını kendi gelirlerinden karşılamak zorunda kalacaklar, ancak yine de bu caydırıcı unsur onları ikinci çocuk için kararlı olmaları durumunda engellemeyecektir. Ancak nüfus fazlalığının kritik seviyelere ulaştığı hallerde üçüncü çocuğa niyetli ya da sahip olan çiftlere yaptırım da uygulanabilmeli. Örneğin ikinci çocuğun kimliğine gelir tanımlanmamışken genel planlamaya muhalefet ederek üçüncü çocuğu dünyaya getiren çifte ilk çocuğun masrafları da yüklenebilir, ilk çocuğun kimliğine tanımlanan gelir de kesilebilir. Ya da bu tür kesintiler temel vatandaşlık haklarına aykırı kabul edilip çocuğun geliri yerine ebeveynlerin vatandaşlık puanlarında cezai indirimler uygulanması yoluna gidilebilir. Tersine, nüfusun gerekenden az olduğu dönemlerde de teşvik önlemleri alınabilir. Bu düzenlemeler devletin merkezi planlama birimleri tarafından sürekli olarak titizlikle yapılmalı, vatandaşlar bu konuda bilgilendirilmeli.

3.8. Evlilik ve Ebeveynlik Sertifikasyonu

Evlenmeye karar vermiş çiftler “evlilik okulu”na gitmek zorunda olmalı. Bu okulda birbirlerini tanımayı, evlilik kurumunun getirdiği sorumlulukları öğrenmeliler. Eğitim sonunda çiftlere psikolojik tetkikler uygulanarak evliliğe, birbirleriyle evliliğe hazır olup olmadıkları araştırılmalı ve her açıdan hazır olduklarına kanaat getirilenlere "evlilik

sertifikası" verilerek devlet tarafından desteklenmeye devam edilmeli. Bu okula devam edip sertifika almadan evlenenler ise tüm sorumluluğu kendileri üstlenerek bütün maddi gerekleri kendi maaşları ile karşılamak durumunda olmalı ya da vatandaşlık puanında ceza indirimlerine gidilmeli. Bir çift çocuk sahibi olmaya karar verdiğinde öncelikle "ebeveynlik" okuluna başvurmalı, ebeveynlik konusunda eğitim almalı. Eğitim sonunda çiftin psikolojik ve tıbbi açıdan ebeveyn olmaya hazır olup olmadığı araştırılmalı ve hazır olanlara sertifika verilerek devlet desteğine hak kazanmalı.

3.9. Dini Özgürlükler

Din, vatandaşların bireysel özgürlükleri kapsamında değerlendirilmeli. Devlet herhangi bir vatandaşını diğerinden üstün göremeyeceği gibi herhangi bir dini de diğerinden üstün görmemeli, toplumun geneline etki etmeye muktedir kılmamalı. Ortak dini inançlara sahip vatandaşların dini vecibelerini yerine getirmek adına ihtiyaç duyacağı binaları yapmak, din mensubu vatandaşların sorumluluğunda olmalı. Devlet hiçbir dine ait bina, araç, gereç üretmemeli. Bu ihtiyaçlar din mensubu vatandaşların bireysel gelirlerinden ayıracağı paylarla kendileri tarafından temin edilmeli. Ancak devlet vatandaşının ihtiyaçlarını temin etme görevi çerçevesinde bina için yer, diğer kalemler için yöntem temin edebilir. Bir vatandaş grubu tarafından bir bölgede bir bina yapılması önerisi muhtarlık köprüsü üzerinden devlete iletilebilir. Bölgedeki diğer vatandaşlar da yine muhtarlık köprüsü üzerinden görüşlerini iletirebilirler ve görüş birliği sağlandığında kamuya ait uygun bir alan dini bina yapımı için tahsis edilebilir. Bütün bu aşamalardan geçerek ortaya konmuş bina veya sistem, vatandaşların inanç özgürlüğü çerçevesinde devlet koruması altına alınmalı ve yapılacak her türlü saldırı suç kapsamına alınmalı. Var olan dini amaca yönelik binaların kapasiteleri ile kullanıcı sayısı doğru orantılı olmalı. Dini binalar kapasitelerinin altında kullanılmak suretiyle atıl kalıp kalmadıkları periyodik olarak denetlenmeli, bu durumda olduğu tespit edilen binalar mimari yapılarına bakılmaksızın dini bina statüsünden çıkarılmalı, toplum yararına hizmet etmek üzere örneğin kütüphane, okuma odası veya başka bir kamu binasına dönüştürülmeli. Binaların bir grup tarafından kendi kaynaklarıyla yaptırılmış olmaları onları bu gruba ait yapmamalı, bütün binalar devletin malı olmalı.

3.10. Vergi

Devlet ile vatandaş arasında "vergi" konusuna giren herhangi bir faaliyet bulunmamalı. Vergi, yabancı kişi ve kurumlar için belirlenen bir

toplumsal gelir aracı olmalı.

3.11. Harcama Hakları

Vatandaşlar kendilerine ömür boyu sürecek şekilde bağlanmış olan vatandaşlık gelirini istedikleri gibi değerlendirme hakkına sahip olmalı. Ancak hiçbir vatandaş bu miktardan fazla harcama yapamıyor olmalı. Kimlik kartlarına aylık olarak tanımlanan bu miktarlar başka kimlik kartlarına transfer edilememeli. Harcanmamış miktarlar bir sonraki aya devredilmemeli. Örneğin; bir sonraki gelir yükleme zamanında vatandaşın kartında harcanmadan kalan 500 TL varsa bu miktar devlet hesabına geri ödenerek sıfırlanmalı, yeni aya ait 2000 TL yazılmalı. Ancak bu 500 TL için vatandaşın “vatandaşlık puanı”, belirlenen puan karşılığı ilave edilerek artırılmalı.

3.12. Yardım Organizasyonları

Devlet sınırları içinde yardım kuruluşu bulunmamalı zira tüm vatandaşlar zaten devlet koruması altında olmalı. Bu koruma ömür boyu geçim sıkıntısı, işsizlik, fakirlik v.b. korkusu olmayacak şekilde aylık vatandaşlık geliri garanti edilerek sunulmalı. Buna “doğal afet” gibi durumlar da dâhil olmalı. Devlet bu tür durumlarda vatandaşına anında yardım için gerekli olan tüm türlerdeki kaynağı yedekte tutmalı. Devlet “garanti” kavramını temsil ettiği için devlet sınırları içinde “sigorta” kavramı gereksiz olmalı.

3.13. Ekonomi

Devlet sınırları içinde ve dışındaki (dış temsilcilikler ve yabancı ülkelerdeki yatırımlar) bütün maddi değerler, vatandaşların ortak mülkiyetini bedenleştirdikleri devlete ait olmalı. Devlet bütün vatandaşlarının başta güvenlik olmak üzere barınma, beslenme, giyinme, eğitim, sağlık, huzur gibi temel ihtiyaçlarını temin edecek fiziksel üretimler yapan tesisler ve hammaddeler üretmek üzere çalışmalı. İş gücü bizatihi vatandaşlardan oluşmalı. Devlet, somut ekonomi araçlarını kullanarak somut bir sistem yürütmeli, farazî, kaydı değerlerle işlem yapmamalı. Devletin önceliği bütün ihtiyaçların devlet kaynakları ile karşılanmasını sağlamak olmalı. Devlet sınırları dışından sağlanan birimler varsa, ya bunları dâhili olarak temin etmek, ya da bu mümkün değilse ve bu ihtiyaç kalemi zaruri değilse kullanımını durdurarak alternatif üretmek için çalışmalı. Üreten de tüketen de aynı toplum olduğundan ürünlerin karşılığı olan değerler örneğin bir cepten çıkıp diğer cebe giriyormuş gibi devir daim yapacağından vatandaşlık gelirlerinin

ödenmesinde sıkıntı olması gibi bir durumla karşılaşılmaz. Devletin vatandaşların kimlik kartlarına tanımlanan vatandaşlık gelirleri dışında fiziksel bir para kullanmaya ihtiyacı olmaz. Ancak ithalat-ihracat işlemleri için döviz kullanılacağı aşikâr.

3.14. Milliyet

Devlet vatandaşlardan oluşur, dolayısıyla vatandaşların hangi ırktan, hangi dinden, hangi bölgeden, hangi kültürden olduklarının bir önemi olmamalı. Vatandaşın ırkı sadece sağlığını etkileyecek faktörleri öngörebilmek için kullanılacak bir veri değeri olarak kullanılmalı. Örneğin; bir ırka mensup vatandaş, o ırka mensupluğu dolayısıyla belli etkenlerin yoğun olabildiği bir gen havuzundan gelmiş olabilir ve bu sebeple bazı gıdalara, hava koşullarına, hastalık türlerine karşı fazladan korunaklı veya tersine zayıf olabilir. Bu farklılıklar vatandaşların bünyeleri itibariyle standart ihtiyaçların dışında ihtiyaçları olabildiği saptaması çerçevesinde değerlendirilmeli.

3.15. Sanat

Bireylerin üretimleri bireylerin yiyebileceği bir gıda maddesi gibi somut ihtiyaçları gideren türden olmayabilir. Bunun yerine bireylerin duygu dünyasına hitap eden, hislerini hareketlendiren, huzur veren soyut üretimler olabilir ki bunlar “sanat” ürünleri/hizmetleri başlığında değerlendirilmeli ve bu üretimler bilimsel buluş ve eylemler ile aynı değere sahip sayılmalı. Bu üretimlerin çoğunluğu etkilemesi ya da hoş hisler uyandırması gibi zorunluluklar olmamalı. Etkilenenleri rahatsız eden bir üretim de olabilmeli zira bir ürünün/faaliyetin “sanat” kapsamında olmasının ön koşulu, kendisinden başka insanların duygularını (olumlu ya da olumsuz) etkileme yetisidir. Ürünün/faaliyetin meydana getirdiği rahatsız edici etkiler, ilk anda fark edilemeyen, daha uzun vadede ortaya çıkan veya anlaşılan olumlu sonuçlar doğurabilir.

3.16. Turizm

Vatandaşların, iş ve eğitim gibi asli faaliyetler dışında dinlenme/eğlenme amacıyla yılda bir kez, maksimum 1 ay için yurt dışına gitme hakları olmalı. Bu çıkışların maliyeti aylık standart gelirin üstünde olabileceği ve kimlik kartıyla ödeme ülke dışında geçerli olmayabileceği için vatandaşa yeteri kadar döviz tahsis edilmeli. Bu tahsisin herhangi bir sebepten yetersiz kalması halinde vatandaş bunu devlete bildirmeli, devlet vatandaşa talep ettiği miktarda döviz mümkün olan uluslararası para transferi sistemlerinden birini kullanarak göndermeli. Vatandaş yurt

dışında yaptığı harcamaları olabildiğince belgelendirmek suretiyle yurda döndüğünde devlete bildirmeli. Bunu yurt dışındayken internet üzerinden de yapabilmeli. Esas olarak devlet vatandaşın beyanını esas almalı, ayrıca bir araştırma-soruşturma yapma gereği duymamalı. Ancak bu beyanlardan oluşan çerçeve vatandaşın bir sonraki yurt dışı çıkışında kullanacağı maddi kaynağı belirlemede kullanılmalı. Yanlış beyanda bulunduğu anlaşılan vatandaşın vatandaşlık puanı caydırıcı oranda silinmeli.

4. BAZI GİRİŞİMLER VE GİRİŞİMCİLERİ

Halkının mutluluğunu temin etmeyi hedefleyen devlet fikrini savunan Robert Owen, 1800 yılında daha 29 yaşındayken teorilerini gerçeğe dönüştürmek için giriştiği New Lanark atılımıyla “sosyalizmin öncülerinden” namıyla anılır oldu.

Owen’in her yönden verimsiz durumda bulunduğu New Lanark’ta giriştiği reformlar başlıca üç amaca yönelmişti:

1. İşçilerin ve ailelerinin yaşama koşullarını düzeltme,
2. Üretimi ve verimliliği artırma,
3. "Perişan bir toplumu" gerçekten mutlu bir endüstri topluluğu haline getirme.

Owen bu amaçlarına ulaşmak için New Lanark’ta, her şeyi kontrol eden "kendi hükümetini" kurduğunu söyler. Kendi deyimiyle, halkın karakteri üzerine zararlı etkileri olan çevreyi değiştirmek amacıyla, genel olarak insanları yönetmek için bulunduğu ilkeleri uygulayacak bir “hükümet” kurmak istemiştir (Aybay, a.g.e.:66-67).

İngiliz sanayi devrimiyle zengin olmuş bir fabrikatör olmasına rağmen, sahip olduğu refahı bütün vatandaşlara yayabilmek için kendi devleti nezdinde girişimlerde bulunup bütün servetini bu yolda harcamaktan çekinmemiştir. Onun bu kararlılığı pek çok çağdaşına ve takipçisine ilham vermiş, ülkemizde de onun yolundan gidenler de olmuştur.

1970’te yayınlanan bir kitapta, Owen’inkilere benzer bir ideal topluluğun kurulmasına, 20. yüzyılda Türkiye’de de çalışılmış olduğu açıklanmıştır. Kitapta verilen bilgiye göre, “Birlik” adındaki bu topluluk

Emin Türk Eliçin tarafından kurulmuş ve 12 yıl kadar yaşamıştır. Eliçin'in "Birlik"inde benimsenen ilkelere göre, üyeler güçlerinin yettiğince verecek, ihtiyacı olduğu kadar alacak, çocuklar Birlikçe okutulacaktı. Mevcut toplum düzeni içinde minyatür bir sosyalist düzen kurmayı amaç edinen bu "Birlik" ile Owen'in ideal toplulukları arasında açık bir benzerlik göze çarpmaktadır. (Bkz. Emin Türk Eliçin, *Kemalist Devrim İdeolojisi*, Ant Yayınları, 1970, s. 16-17. Bu bölüm, Asiye Eliçin tarafından yazılmıştır.) (Aybay a.g.e.:208).

SONUÇ

1820'de John Stuart Mill "temsil sistemi"ni "modern zamanların büyük keşfi" olarak tanımlamıştı (Dahl 2015:120). Temsili demokrasilerin sayısı hızla ve katlanarak arttı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndaki ölümlerin yüzde onundan azı sivilken, ikinci Dünya Savaşı'nda sivil ölümlerin oranı toplam ölümlerin yarısına çıktı, 1990'larda sürdürülen savaşlarda ise yüzde sekseni aştı. Çoğunluğu etnik yapıda olan iç savaşlar, ölüme yol açma bakımından devletlerarası savaşları solladı. Bu savaşlarda yaklaşık 20 milyon kişi öldü, ama kesin rakamı bilmeye imkân yok (Chesterman, 2001: 2; Fearon & Laitin, 2003; Gurr, 1993, 2000; Harff, 2003; Markusen & Kopf, 1995: 27-34 rakam verme girişimlerinde bulunmuştur) (Mann 2012:4). Görünen o ki, Dünyanın "demokratik" devletleri vatandaşlarının huzur ve refahları bir yana, onların can güvenliklerini sağlamakta bile pek başarılı olamıyorlar.

Demokratik topluluklar ancak, insanın gerçek ihtiyaçlarını kavrayarak ve ciddiye alarak çocuklara, kendi empatik algılarına ve ihtiyaçlarına yönelik hakiki bir çocukluk yaşama imkânı sunarlarsa varlıklarını koruyabilirler. İnsanlık için kurtuluş budur. Bir yandan da çocuklarımızın emniyet ve huzurunu pekiştirmeliyiz. Yaşama yatırım yapmak, silahlanmayı ve savaşları finanse etmekten çok daha ucuza mal olacaktır. Bizim için yaşamın yolundan başka bir yol yok (Gruen, 2010:132).

Marx, sosyalizmi var olan devlet formlarına artık ihtiyaç duyulmadığı, sınıfsız komünist topluma geçiş aşaması olarak düşünür. Engels'e göre, sosyalizmin temsili demokrasisi ortadan kalkar ve yerine komünizmin doğrudan demokrasisi gelirken; ekonomik yaşam özgürlük ve eşitlik temeli üzerinde yeniden düzenlenecek, devlet herhangi bir devrime ihtiyaç duymaksızın kendi kendine sönmünecektir. Bu sınıfsız, devletsiz toplumu nihai hedef olarak belirlerken, Marksist düşünce ve anarşizm benzeşmektedir. Bununla birlikte, anarşistler devleti bir gecede yok etmek isterlerken, komünistler bunun giderek sönmüneceğini

yavaş ve aşamalı bir süreçte gerçekleşmesini beklerler. Belki bu açıdan bakarak “ideal devlet=olmayan devlet” denklemi üzerine de fikir üretilmeli.

KAYNAKÇA

- Anıl, Yaşar Şahin. (2006). Antik Çağda Demokrasinin Doğuşu. 1. Baskı. Kastaş Yayınevi. İstanbul.
- Aybay, Rona. (2005). Sosyalizmin Öncülerinden Robert Owen: Yaşamı, Eylemi, Öğretisi. 2. Baskı. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Cadoux, Charles. (1988). Droit constitutionnel et institutions politiques, Paris, Cujas.
- Cassirer, Ernst. (1984). Devlet Efsanesi. 1. Baskı. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Claessen Henri J.M.- Skalnik, Peter. (1993). Erken Devlet. İmge Yayınları. İstanbul.
- Dahl, Robert A. (2015). Demokrasi Üzerine. 3. Baskı. Phoenix Yayınları. Ankara.
- Dahrendorf, Ralf. (2015). Demokrasinin Bunalımları. 1. Baskı. İthaki Yayınları. İstanbul.
- Gruen, Arno. (2010). Demokrasi Mücadelesi. 1. Baskı. Çitlembik Yayınları. İstanbul.
- Heywood, Andrew. (2014). Siyaset. 14. Baskı. Ankara. Adres Yayınları.
- Jellinek, Georg. (1911). L’Etat moderne et son droit, Traduction française par Georges Fardis, V. Giard & Brière. Paris.
- Mann, Michael. (2012). Demokrasinin Karanlık Yüzü. 1. Baskı. İthaki Yayınları. İstanbul.
- Newey, Glen. (2008). Routledge Philosophy GuideBook to Hobbes and Leviathan, Routledge.
- Oppenheimer, Franz. (2005). Devlet. Phoenix Yayınları. Ankara.
- Sartori, Giovanni. (2014). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. 2. Baskı. Sentez Yayıncılık. İstanbul.
- Türk Hukuk Kurumu. (1944). Türk Hukuk Lügatı. Türk Hukuk Kurumu Yayınları. Ankara.

Derleme/Compilation

FINLANDIYA EĞİTİM SİSTEMİNDEN TÜRKİYE'YE MESAJLAR*

Songül DEMİRKAN**

Öz

Günümüz dünyasının küreselleşen koşullarının ülkelerin birbirlerinden habersiz veya birbirlerine ilgisiz kalmalarına izin vermediği söylenebilir. Ülkelerin birbirlerinin sosyal, ekonomik, eğitim vb. birçok alanda uyguladığı politikalarından haberdar olmakta, birbirlerinden etkilenmektedir. Hatta bazı ulusal veya uluslararası kuruluşlarca yapılan değerlendirmeler aracılığıyla politikaların ülkeye katkıları ve geliştirilmesi gereken yönlerine dair fikir sahibi olmak mümkündür.

Her ülke refah düzeyinin artırılması ve geleceğin güvence altına alınması amacıyla ortaya konulan politika alanları arasında eğitim de bulunmaktadır. Her ülkenin eğitim politikaları doğrultusunda uyguladığı bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Ülkelerin eğitim sistemleri diğer ülkelere dair bilinmeye değer konulardan biridir. Bu sayede ülkeler kendi sistemlerinde aksayan yönlerin giderilmesine katkıda bulunabilecek denenmiş çözüm önerileri getirebilirler. Buradan hareketle Finlandiya Eğitim Sistemi'nin örnek alınabilecek uygulamaları olan ülkelere biri olduğu ve Finlandiya'nın eğitim sistemindeki başarılarıyla anıldığı söylenebilir. Bu çalışmayla Finlandiya eğitim sistemi ortaya konularak Türkiye için öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Finlandiya eğitim sisteminden yola çıkılarak Türkiye'nin kültürel, sosyal, ekonomik yapısıyla uyum sağlayabilecek, başarılı eğitim politikası ve uygulamaları geliştirilmesine katkı getirilmesi umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finlandiya Eğitim Sistemi, Türkiye Eğitim Sistemi, Karşılaştırma.

* Bu çalışma Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Teftişi Doktora programı kapsamında Prof. Dr. Ali BALCI tarafından yürütülen Karşılaştırmalı Eğitim Yönetimi dersinde yazar tarafından hazırlanan raporun geliştirilmiş halidir.

Geliş Tarihi/Received Date: 02.12.2017-Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.11.2018

DOI: 10.30913/alinterisosbil.360454

Atıf Künyesi/Citation:

Metin içi/In Text: (Demirkan 2018: Sayfa No)

Kaynakça/References: Demirkan, Songül.(2018). Finlandiya Eğitim Sisteminden Türkiye'ye Mesajlar. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD)* Sayı: 4: 171-195, Doi: 10.30913/alinterisosbil.360454.

** Öğretim Görevlisi, Ahi Evran Üniversitesi, songul.demirkan@ahievran.edu.tr.

Messages from Finland Education System to Turkey

Abstract

It can be said that the global conditions of today's world do not allow countries to be unaware of each other or remain in different to each other. Countries are aware of the policies applied to the field in different social, economic, educational, etc and they can have an idea about the contribution of these policies to the countries and their direction to be developed through the evaluators made by national international organizations.

Education is one of the areas in which countries have developed policies to increase the level of welfare and safeguard of their future. There are educational systems that countries implement in the direction of education policies. The education systems of the countries are one of the unknown issues that is worth knowing about other countries. Finland is one of the countries that can be taken as model in terms of the practices in Education System. For this purpose, it is aimed to analyzed Finnish education system and develop suggestions for the Turkish education system. By way of the Finnish education system, it is hoped to contribute to the development of successful education policies and practices that will adapt to the cultural, social and economic structure of Turkey.

Keywords: Finland Education System, Turkey Education System, Comparison.

GİRİŞ

Eğitim; deneme-yanılma usulüyle yönetilemeyecek kadar önemli alanlardan biridir. Dolayısıyla farklı ülkelerin başarılı/başarısız deneyimleri diğer ülkelere kendi sosyal, ekonomik, coğrafi ve siyasi durumları çerçevesinde yol gösterici olmaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) kapsamında gerçekleştirilen testler ülkelerin eğitim sistemlerini politika, uygulama, öğrenci refahı ve başarısı vb. konularda karşılaştırabilecekleri önemli bir kaynaktır (OECD, 2018).

Finlandiya; OECD tarafından PISA dâhilinde yürütülen sınavlardaki başarısıyla –özellikle 2000, 2003 ve 2006 yıllarındaki üst üste birinciliğiyle- göz doldurmaktadır (Grek, 2009; Kupiainen, Hautamaki and Karjalainen, 2009; Takayama, 2010). Türkiye ise PISA sonuçlarında Finlandiya'nın ve OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır. PISA 2015 sonuçlarına göre bilim, okuma ve matematik alanlarında 75 ülke arasında Finlandiya'nın sıralaması 5, 4 ve 12 iken Türkiye'nin sıralaması 52, 50 ve 49'dur (OECD, 2018). Bununla birlikte PISA işbirlikçi problem çözme becerileri sıralamasında Finlandiya sekizinci sırada iken Türkiye 45'incidir (OECD, 2016).

Bu çalışmada Finlandiya eğitim sistemine dair bilgi verilerek Türk eğitim sistemine katkı sağlayabilecek fikirler geliştirilmesine katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Finlandiya'nın coğrafi, sosyal, siyasi ve ekonomik durumu, eğitim politikaları ve amaçları, eğitim sisteminin yapılanması, eğitim sisteminin süreç boyutu ortaya konularak Türk eğitim sistemi için önerilere yer verilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın modeli literatür taramadır. Finlandiya'nın coğrafi, siyasi, sosyal ve ekonomik durumuna dair genel bir bilgilendirmeden sonra Finlandiya eğitim sisteminin politika ve amaçları, yapılanması, süreç boyutu belge ve kaynaklara dayalı olarak ortaya konulmuştur.

Araştırmanın başlıca veri kaynaklarını, Finlandiya ve Türkiye'nin eğitim sistemine dair bu iki ülkenin kamu belgeleri (mevzuat, bakanlık veya kurul raporları vb.) ve Finlandiya eğitim sistemini ortaya koyan Eurydice, NUFFIC, OECD, UNESCO vb. kuruluşların belgeleri ve çalışmaları oluşturmaktadır. Bu bağlamda veriler kaynaklardan taranarak Finlandiya eğitim sistemi betimlenmiştir.

Finlandiya'nın Coğrafi, Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Durumu

Avrupa'nın Kuzeyinde Baltık Denizi'nin kıyısında yer alan Finlandiya'nın yüzölçümü 338.145 km²'dir. Rusya, Norveç ve İsviçre ile komşudur. Baltık Denizi, 60.000'den fazla göl ve Kuzey Atlantik akımının etkisiyle soğuk ılıman iklime sahiptir (www.cia.gov).

Finlandiya 6 Aralık 1917'de Rusya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir, yedi idari bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler; Güney Finlandiya, Güneybatı Finlandiya, Doğu Finlandiya, Batı Finlandiya, Kuzey Finlandiya, Laponya ve özerk Aaland Adalarıdır. Bu bölgelere bağlı 20 bölge, 320 belediye bulunmaktadır (www.mfa.gov.tr).

Finlandiya parlamenter bir demokrasidir. Finlandiya'nın başkenti Helsinki, resmi dili Fince ve İsveççe'dir. Nüfusun %88.7'si Fince, %5.3'ü İsveççe konuşmaktadır (www.stat.fi). Ülke nüfusunun yarısından fazlası protestan (%70,9), %1,1'i ateisttir. Ortodoksluk (%1.1) ülkedeki diğer inanışlardandır (www.mfa.gov.tr).

Finlandiya İstatistik Kurumu (FİK)'nin 2018 verilerine göre Finlandiya'nın nüfusu 5.519.463 milyondur. Nüfusun %93.4'ünü Fin, %5.6'sını İsveçliler oluşturmaktadır. Ülkede Finler ve İsveçliler dışında Rus (%0.5), Estonyalı (0.3), Romalı (0.1) ve Samiler (%0.1) yaşamaktadır. Ortalama yaşam süresi 80.77 yıldır. 2017 yılı itibariyle nüfusun yaşlara göre dağılımı şöyledir: 0-14 yaş %16.43, 15-24 yaş %11.4, 25-54 yaş %37.78, 55-64 yaş %13.29 ve 65 yaş üstü %21.1'dir. Nüfusun ortalama yaşı 42'dir (www.cia.gov).

Finlandiya'nın para birimi euro'dur. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla 236.8 milyar dolar, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla artış oranı %0.4, kişi başına milli gelir 41.200 dolardır. Enflasyon oranı 0.1, işsizlik oranı 10.3'tür (www.cia.gov.tr, www.stat.fi).

Finlandiya Eğitim Sistemi

Finlandiya Eğitim Sistemi başlığı altında sistemin politika ve amaçları, yapılanması ve süreçleri konularına değinilmiştir.

Eğitim Politikaları ve Amaçları

Finlandiya Eğitim Sisteminin politika ve amaçlarının ortaya konulması sistemin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Finlandiya Eğitim Sisteminin temel prensipleri etnik köken, yaş, mal varlığı ve yaşadığı yere

bakılmaksızın tüm vatandaşların kaliteli eğitim ve öğretime eşit erişiminin sağlanması, tüm vatandaşlara aynı eğitim olanakların sunulması ve hayat boyu öğrenmenin sağlanmasıdır (www.minedu.fi). Eğitim hakkı anayasayla güvence altına alınmıştır. Finlandiya Anayasa'sının 16. Maddesinde eğitim hakkı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Herkes temel eğitimi ücretsiz alma hakkına sahiptir. Kamu otoriteleri, herkese kendi yetenek ve özel ihtiyaçlarına uygun eğitim alma ve kendini geliştirme hakkını eşit olanaklarla garanti etmek durumundadır. Bilim, sanat ve yükseköğrenim özgürlüğü garanti altındadır.”

Eğitim politikasının temelinde ücretsiz eğitim ve hayat boyu öğrenme bulunmaktadır. Tüm vatandaşların kaliteli eğitim olanaklarına eşit olarak ulaşabilmesi, verilen eğitimin kaliteli, etkili, eşit olması ve uluslararası standartları sağlaması hedeflenmektedir. Eğitim, uluslararası rekabet ve toplum refahının anahtarı olarak görülmektedir (www.opf.fi). Bu doğrultuda eğitimin amacı Finlandiya Temel Eğitim Kanunu'nun 2. Maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Eğitimin amacı öğrencilerin insani değerlere ve etik sorumluluğa sahip olmalarını sağlamak ve öğrencileri hayatın içinde ihtiyaç duyacakları bilgi ve becerilerle desteklemektir. Eğitim; toplumsal uygarlığı ve eşitliği, öğrencilerin eğitime devam etmelerini ve hayat boyu öğrenmelerini teşvik etmelidir.”

Finlandiya Eğitim ve Kültür Bakanlığı (FEB) 2020 Stratejik Planı (2010) ile ülkenin eğitimde bilgi, kapsam ve yaratıcılığa öncülük etmesinin hedeflendiği belirtilmiştir. Finlandiya Ulusal Eğitim Kurulu (FUEK) 2020 Stratejik Planı'nda ise eğitimin amacı (1) öğrenenlerin analitik düşünme, iletişim, çalışma ve zanaat icra etme, kendini tanıma, sorumluluk sahibi olma gibi becerilerinin ilk çocukluk çağlarından itibaren geliştirilmesi, (2) her bir öğrenenin esnek ve cesaretlendirici hayat boyu öğrenme seçenek ve fırsatlarına sahip olmasının sağlanması, (3) farklı yetenekleri olan öğrencilerin erken tespit edilerek yeteneklerine uygun olarak yönlendirilmesi, (4) her bireye iş ve özel hayatında başarılı olmasını sağlayacak kendini geliştirme fırsatlarının sunulması (5) öğrenenler olarak tüm vatandaşların ülke çapında eğitimde eşitliğini garanti etmek olarak belirtilmiştir (UNESCO, 2012).

Finlandiya Eğitim Sistemi politika ve amaçları ele alındığında eğitimde fırsat eşitliği ve yaşam boyu öğrenmenin önemsendiği görülmektedir. Din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın bireysel farklılıklar dikkate alınarak bireye özel eğitim fırsatları sunulması amaçlanmaktadır.

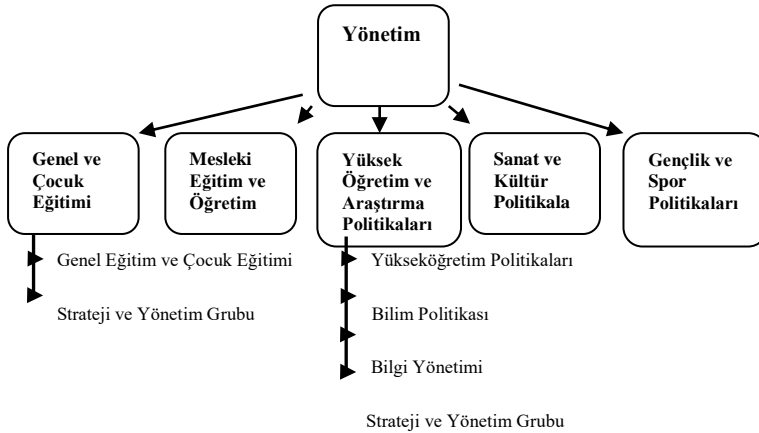
Eğitim Sisteminin Yapılanması

Finlandiya Eğitim Sisteminin yapılanması yönetsel ve okul yapılanması olarak iki boyutta ele alınmıştır.

Yönetsel yapılanma. Yönetsel yapılanma; merkezi, yerel ve okul düzeylerinde ele alınmıştır.

Merkezi Düzey. Eğitim politikasının genel prensipleri ve eğitim mevzuatına dair kararlar Finlandiya Parlamentosu tarafından alınmaktadır. Belirlenen politikaların uygulanmasından Finlandiya Hükümeti, FEB ile FUEK sorumludur (NUFFIC, 2015).

FEB en yetkili eğitim otoritesidir. Bakanlık aynı zamanda araştırma, kültür, spor, telif hakkı, gençlik politikalarının uygulanmasından sorumludur (www.minedu.fi). Bakanlık 2012 yılından itibaren eğitim ve araştırmadan sorumlu bakan ve kültür, spor, telif hakkı ve gençlik politikalarından sorumlu bakan olmak üzere iki bakan tarafından temsil edilmektedir. Aşağıda FEB tarafından ilan edilen örgüt şemasına yer verilmiştir (UNESCO, 2012).

Görüldüğü gibi Genel Eğitim ve Çocuk Eğitimi, Mesleki Eğitim ve Öğretim, Yüksek Öğretim ve Araştırma Politikaları bölümlerinin yanında Bakanlığın kültür, spor, telif hakkı ve gençlik politikalarına dair yükümlülüklerini yerine getirmek üzere Sanat ve Kültür Politikaları, Gençlik ve Spor Politikaları bölümleri bulunmaktadır.

FEB'e bağlı olarak çalışan FUEK üyelerini siyasi karar mercii, yerel yetkili, öğretmen ve sosyal paydaş temsilcileri oluşturmaktadır.

Kurul; Genel Eğitim ve Çocuk Eğitimi Bakımı, Mesleki Eğitim ve Öğretim, Eğitim Sektörü Hizmetleri, İdari Hizmetler ve İsveççe Eğitim bölümlerini barındırmaktadır (www.oph.fi).

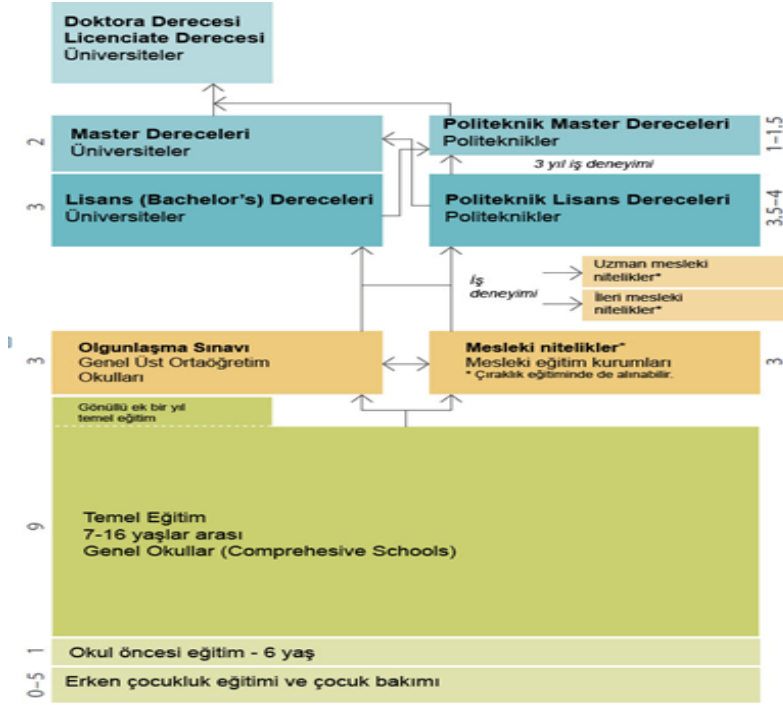
FUEK eğitim politikalarının gelişiminin takibi ve FEB mevzuatına uygun olarak eğitim içeriklerinin ve öğretim yöntemlerinin belirlenmesinden sorumludur. Bu doğrultuda eğitim politikalarının uygulanması, ulusal eğitim programının ve mesleki yeterlilik ölçütlerinin hazırlanması, öğretmenlerin ve eğitimin geliştirilmesine katkıda bulunulması, eğitim ve idari hizmetlerin sunulması faaliyetleri kurul tarafından yürütülmektedir (www.oph.fi).

Yerel düzey. Ocak 1999'da Finlandiya Temel Eğitim Kanunu'nda yapılan değişiklikle eğitim kuruluşu açan yetkililerin bağımsız karar verebilmelerine olanak tanınmıştır. Yerel yetkililer eğitimin düzenlenmesinden ve –kısmen- finanse edilmesinden sorumludur. Bu sorumluluğu yerine getirmek üzere her kademedeki eğitim kuruluşu açma ve devletin belirlediği çerçeveye içerisinde faaliyetlerini bağımsız yürütme hakkına sahiptirler (UNESCO, 2012). Ayrıca yerel yönetimler eğitim kuruluşlarının özerklik sınırlarını belirlemektedir (FUEK, 2015).

Okul düzeyi. Ocak 1999 Finlandiya Temel Eğitim Kanunu okulların ve öğrencilerin de belirlenen temel eğitim çerçevesi dışına çıkmadan okul yönetimi ve eğitim programları hususunda bağımsız karar vermelerinin yolunu açmıştır. Eğitim kuruluşlarının yönetiminden kuruluşu açan yetkili ve okul yönetim kurulları sorumludur (UNESCO, 2012).

Eğitim kuruluşları yüksek düzeyde özerkliğe sahiptir. Okullar eğitim ve öğretim faaliyetlerini kanunla belirlenmiş idari düzenleme, hedef ve temel fonksiyonları doğrultusunda dilediği gibi yürütme hakkına sahiptir. Bütçe yönetimi, işe alım, satın alma gibi okulun idaresine dair birçok husus okulun sorumluluğundadır. Aynı şekilde öğretmenler de eğitim öğretim faaliyetleri yürütürken kullanacakları donanım, yöntem vb. hususunda diledikleri gibi karar verme özgürlüğüne sahiptir (FUEK, 2015).

Okul yapılanması. Finlandiya'da zorunlu eğitim bir yıl okul öncesi eğitim, dokuz yıl temel eğitim olmak üzere on yıldır. Okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar tüm düzeylerde eğitim ücretsizdir. Finlandiya'da yetişkin eğitimi ücrete tabiidir Aşağıda Finlandiya eğitim sisteminde okul yapılanması şemasına yer verilmiştir (www.oph.fi).

Okul Öncesi Eğitim. Sıfır-altı yaş arası çocukların bakımı ve eğitiminden Sosyal Hizmetler ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı gündüz bakım merkezleri sorumludur (UNESCO, 2012; www.oph.fi). Çocuklar okul öncesi eğitime altı yaşında başlamaktadır ve bir yıllık eğitim almaktadır. Okul öncesi eğitim Ağustos 2015 itibariyle zorunludur. Okul öncesi eğitim ücretlidir. Bu ücret okul öncesi eğitim çağındaki çocuğun ailesinin geliri ve kardeş sayısına göre belirlenmektedir (www.oph.fi).

Okul öncesi eğitimde öğrencilerin bireysel ihtiyaçları dikkate alınmaktadır. Bu doğrultuda çocukların oyun oynamasına, etkinlikler yapmasına fırsat veren güvenli ve sağlıklı ortamlarda yakın ilgi görerek kendi kültür, din, dil ve inançları ile yaş ve olgunluk seviyelerine uygun eğitim almaları sağlanmaktadır (Eurydice, 2011). Okul öncesi eğitim yerel yetkililer, gündüz bakım merkezleri ve okulların işbirliğiyle yürütülmektedir (www.oph.fi). Ayrıca sıfır-altı yaş ve okul öncesi eğitim çağındaki çocuklar ve aileleri için sivil toplum kuruluşları vb. tarafından çeşitli eğitim etkinlikleri düzenlenmektedir (UNESCO, 2012).

Temel Eğitim. Temel eğitim zorunludur ve ücretsizdir. Temel eğitim yaşına gelmiş tüm çocuklar herhangi bir elemeye tabii tutulmadan en yakın okula kaydedilmektedir. Ancak aileler çocuklarını belirli kurallara göre başka okula kaydettirme hakkına sahiptir (www.oph.fi).

Temel eğitim; 7-16 yaş aralığındaki çocukları kapsayan dokuz yıllık bir eğitimidir. Ancak temel eğitim alma hazırbulunuşluğuna sahip olduğu psikolojik ve tıbbi testlerle belirlenen çocuklar bir yıl önce temel eğitime başlayabilmektedir. Benzer şekilde hastalık veya yetersizlik gibi sebeplerle temel eğitim süresi iki yıl uzatılabilmektedir (UNESCO, 2012).

Temel eğitim tamamlandığında derslerin başarısı düzeyini gösteren temel eğitim sertifikası verilmektedir. Başarıyla mezun olan öğrenciler genel veya mesleki liselere devam edebilmektedir. Öğrencilerin hangi lise türüne devam edeceğine dair yönlendirme öğretmen, okul yönetimi, aile işbirliğiyle yapılmaktadır (Eurodyce, 2011).

Lise. Lise düzeyindeki eğitim ücretsizdir. Mesleki ve genel lise türünde eğitim verilmektedir. Her ikisinde de tamamlanması yaklaşık üç yıl süren eğitim programı uygulanmaktadır. Ancak öğrencilerin bireysel öğrenme niteliklerine bağlı olarak iki veya dört yılda da tamamlanabilmektedir (FUEK, 2015). Eğitim programı yıllara göre dağılımı belirlenmemiş modüllerden oluşmaktadır. Öğrenci hangi modülü ne zaman çalışacağına kendisi karar vermektedir. Mesleki liselerde teorik eğitimin yanında yarım yıllık iş başında öğrenme uygulaması da bulunmaktadır (FUEK, 2015).

Liselere başvuru ulusal ortak başvuru sistemiyle yapılmaktadır. Yerleştirmeler öğrencilerin genel liseye başvurularında temel eğitim başarısı; mesleki liseye başvurularında temel eğitim başarısının yanında iş deneyimi, hobi, katıldığı etkinlikler vb. dikkate alınarak yapılmaktadır. Bununla birlikte başvuru programına göre farklılaşmakla birlikte giriş ve yetenek sınavları uygulanmaktadır (UNESCO, 2012).

Mesleki eğitim öğretim, sekiz sektörde elliden fazla mesleki yeterlilik içeren yüzden fazla çalışmayı içermektedir (FUEK, 2015). Sekiz sektör; (1) edebiyat ve eğitim (2) kültür (3) sosyal bilimler, iş ve yönetim (4) doğa bilimleri (5) teknoloji, iletişim ve ulaşım (6) doğal kaynaklar ve çevre (7) sosyal hizmetler, sağlık ve spor ile (8) turizm ve yerel hizmetlerdir (Eurodyce, 2011). Lise çağındaki öğrencilerin %40'i mesleki liseleri tercih etmektedir. Teknoloji, iletişim ve ulaşım ile sosyal hizmetler, sağlık ve spor en çok tercih edilen mesleki lise alanlardandır (www.oph.fi).

Lise sonunda dört farklı sınavdan oluşan Ulusal Olgunluk Sınavı uygulanmaktadır. Öğrenciler biri zorunlu –ana dil- üçü seçmeli olmak üzere en az dört dersin sınavını vermek durumundadır. Sınavı başarıyla tamamlayanlar öğrencilere bir üst kademeye geçişi sağlayacak Olgunluk Sertifikası verilmektedir (NUFFIC, 2015).

Yükseköğretim. Üniversiteler ve politekniklerde verilmektedir. Üniversiteler bilimsel araştırma ve öğretime odaklanırken politeknikler daha çok uygulamalı mesleki eğitim yaklaşımını benimsemektedir (www.opf.fi). Üniversite düzeyinde lisans (3 yıl), yüksek lisans (2 yıl) ve doktora (4 yıl) eğitimi; politekniklerde ise lisans ve yüksek lisansa eşdeğer iki derece eğitim verilmektedir. İkinci derece politeknik eğitime (2 yıl) geçiş için ilk aşama (3 yıl) mezuniyeti ve üç yıllık iş deneyimi gerekmektedir (UNESCO, 2012; NUFFIC, 2015).

Üniversiteler, politeknikler ve FEB'nın katılımıyla yapılan müzakerelerle her bir yükseköğretim programına yerleştirilebilecek öğrenci sayısı belirlenmektedir. Başvuran öğrenci sayısının bu sayıyı aşması halinde yerleştirme -genel olarak- önceki eğitim kademelerinde gösterilen başarı ve Ulusal Olgunluk Sınavı sonuçları dikkate alınarak üniversite ve politeknikler tarafından yapılmaktadır (NUFFIC, 2015). Yükseköğretim kurumları öğrenci kabulü kararlarını vermenin yanında eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi, eğitim programlarının düzenlenmesi vb. hususlarda geniş özerkliğe sahiptir (FUEK, 2015).

Geniş kurumsal ağıla -online başvuru sistemi- başvuruların alınması, ücretsiz eğitim sunulması, öğrencilere mali yardım yapılması ve eğitim kuruluşları arasında geçişi kolaylaştıran esnek seçenekler yaratılması yükseköğretime katılımın eşit fırsatlarla sunulması amacına yönelik olarak yapılan çalışmalardandır (www.opf.fi).

Yetişkin Eğitimi. Yetişkin eğitime katılım oranı uluslararası anlamda oldukça yüksektir. Yetişkin eğitimiyle sosyal uyum ve eşitliğin güçlendirilmesi, mevcut işgücünün değişen şartlara uyumu ve böylelikle çalışma ömrünün uzaması, istihdam oranının artması ve yaşam boyu öğrenme için gerekli koşulların sağlanması amaçlanmaktadır (FUEK, 2015).

Genel yetişkin eğitimi, personel geliştirme ve işverenler tarafından sağlanan veya satın alınan eğitimleri içermektedir (www.opf.fi). Yetişkin eğitimi; halk liseleri, beden eğitimi merkezleri, yaz üniversiteleri ve çalışma merkezleri gibi kuruluşların yanında tüm kademelerdeki eğitim kuruluşları tarafından vermektedirler (UNESCO, 2012, FUEK, 2015).

Finlandiya Mesleki Eğitim ve Öğretim Kanunu'yla mesleki eğitimlere yetişkinlerin katılmasına imkân verilmiştir. Yetişkinlerin mesleki eğitimi; eğitimi veren kuruluş, diğer eğitim kuruluşları, çalışanlar, işverenler vb. diğer paydaşlarla etkin iletişim ve işbirliği içinde yürütülmektedir. Ayrıca yetişkinlere yönelik olarak yetkinlik temelli mesleki eğitim verilmektedir. Bu eğitim temel mesleki yeterlilikler, ileri mesleki yeterlilikler ve uzman mesleki yeterlilik olmak üzere üç düzeyi içermektedir (UNESCO, 2012).

Yetkinlik temelli yeterlilik eğitimine katılanlara bireysel eğitim planı oluşturulmaktadır. Adaylar becerilerini eğitim uzmanları, işletmenin temsilcileri ve adayın kendisi tarafından değerlendirilen yeterlilik testleri ile ortaya koymaktadır (FUEK, 2015). Herhangi bir mesleki alanda işe girilmesini sağlayacak yeterlik temel düzeyde, sektörün ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman yeterliliği ileri düzeyde ve mesleki alandaki en zor görevlerin başarılması için gereken yeterlilik uzman düzeyde eğitimlerle indirilmektedir (UNESCO, 2012; www.oph.fi).

Özel Eğitim. Finlandiya eğitim sistemi her bireyin potansiyelinin en üst seviyeye çıkarılması gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Bu gerekliliğin yerine getirilebilmesi için rehberlik ve danışmanlık tüm paydaşların görevi olarak görülmektedir (FUEK, 2015). Bu bağlamda özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin tespit edilmesi, öğrenme güçlüklerini aşması ve potansiyelini en üst seviyeye çıkarabilmesi için destek uygulaması bulunmaktadır (www.oph.fi).

Destek uygulaması; genel, yoğun veya özel destek düzeylerinde uygulanmaktadır. Genel destek tüm öğrencilere her türlü öğrenme güçlüğü'nün aşılması için verilen destektir. Öğrencilerin istenen seviyeye ulaşamaması halinde pedagojik değerlendirmelerin ardından gerek görüldüğü takdirde yoğun destek programına alınmaktadır. Yoğun destek programına alınan öğrenci için okulun refah grubu tarafından bir öğrenme planı hazırlanıp gelişimini takip edilmektedir. Beklenen gelişim sağlanamadığı takdirde okul öğretmenleri, aile ve okul refah grubu işbirliğiyle yeni ve daha kapsamlı bir pedagojik değerlendirme gerçekleştirilmektedir. Gerekli görülürse bireysel özel eğitim planı uygulanmaktadır (www.oph.fi).

Destek uygulaması; okul öncesi eğitim, temel eğitim, genel ve mesleki lise düzeylerinde verilmektedir. Finlandiya kültürüne uyumun kolaylaştırılması amacıyla azınlıklar ve göçmenler için uygulanan destek programları da bulunmaktadır (FUEK, 2015).

Eğitim Sisteminin Süreç Boyutu

Eğitim sisteminin süreç boyutu; eğitim-öğretim süreçleri, öğretmen yetiştirilmesi, okul yöneticisi yetiştirilmesi, eğitimin denetimi ve finansmanı başlıklarıyla ele alınacaktır.

Eğitim-öğretim süreçleri. Tüm eğitim kuruluşları, eğitim öğretim faaliyetlerini temel ulusal eğitim programı çerçevesinde belirlemek ve yürütmekle yükümlüdür (www.oph.fi). Finlandiya'nın eğitim dili Fince ve İsveççedir. Temel eğitim ve lise düzeyindeki öğrencilerin yaklaşık %5'i İsveççe eğitim almaktadır. Yerel yönetimlerce kurulan Sami dilinde eğitim veren kuruluşlar da bulunmaktadır. Ayrıca azınlık ve göçmenler için ana dillerinde eğitim veren kuruluşlar açılmasına izin verilmektedir (FEUK, 2015).

Eğitim öğretim yılı 190 gündür. Okullar beş gün açıktır ve haftalık ders saati alınan seçmeli derslerin sayısı ve düzeyine bağlı olarak temel eğitimde 19-30 saat arasında değişmektedir, lisede ise 38 saattir. Ders süresi temel eğitim ve genel liselerde 45 dakika, meslek liselerinde 60-90 dakikadır. Günlük ders dağılımı beş-yedi saat arasında farklılık göstermektedir. Ayrıca haftalık ders çizelgeleri okullar tarafından hazırlanmaktadır (FEUK, 2015; Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2012,).

Eğitim sisteminde 0-10 arası değerlendirme yapılmaktadır; ancak, dört ve aşağısı uygulanmamaktadır. Dört “yetersiz”, beş “yeterli”, altı “orta”, yedi “başarılı”, sekiz “iyi”, dokuz “çok iyi”, on “bilgi ve beceriler mükemmel” anlamına gelmektedir (Eurydice, 2011).

417/2007 Çocuk Refahı Yasası sosyal hizmetlerin sağlanması sorumluluğunu belediyelere vermiştir. Bu sorumluluk gereği okullarda öğrencilerin verilen eğitimden tam anlamıyla yararlanabilmesini sağlamak amacıyla psikolog ve sosyal hizmet sorumlusu bulundurulmasını şart koşulmuştur. Psikolog ve sosyal hizmet sorumluları herhangi bir sebeple ortaya çıkan öğrenme güçlüklerinin giderilmesini sağlamakla yükümlüdür.

Okul Öncesi Eğitim. Bakım, eğitim ve öğretim temelinde yürütülen faaliyetlere dayandığından okul öncesi eğitim modeline “educare” adı verilmiştir. Bu model oyunun öğrenme için önemli bir etken olduğunu savunmaktadır. Okul öncesi eğitim Ağustos 2015 itibarıyla zorunlu hale getirilmiştir (www.oph.fi).

Okul öncesi eğitim programı, temel eğitime hazırlık niteliği taşıyan yıllık en az 700 saatlik bir programdır (UNESCO; 2012). Okul öncesi eğitim programının tüm paydaşların etkin katılımıyla işbirliği içinde yürütülmesi önemsenmektedir. Okul öncesi eğitim programı çocuğun bireysel gelişimine katkıda bulunan ve yaparak yaşarak öğrenmesine fırsat veren bireysel ve grup etkinliklerini ve oyunları içermektedir. Bu etkinlik ve oyunlar öğrencinin kendi bilgi, deneyim ve tecrübelerine dayanarak öğrenmesini ve hayata olumlu bir bakış açısı geliştirmesini desteklemektedir (www.oph.fi).

Okul öncesi eğitim grupları en fazla 13 kişiliktir. Mesleki uygulamalı eğitim kapsamında okul öncesi öğretmene destek olan özel eğitim yardımcısı, çocuk hemşiresi vb. bulunuyorsa gruptaki öğrenci sayısı en fazla 20'ye çıkarılabilmektedir (Eurydice, 2011).

Temel Eğitim. İlk altı yıllık eğitim sınıf öğretmeni tarafından, altı-dokuzuncu sınıf eğitimi ise alan öğretmenleri tarafından verilmektedir (UNESCO, 2012). Temel eğitim ders dağılımında sırasıyla müzik, ana dil ve edebiyat, matematik, biyoloji ve coğrafya derslerine ağırlıklı yer verilmiştir (Eurydice, 2011).

Öğrencilerin çalışmaları, çalışma esnasında ve sonunda değerlendirilmektedir. Çalışma esnasında yapılan değerlendirmelerle öğrencilerin öğrenmelerine anında katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Öğrencilere yılda en az bir kere çalışmalarına dair değerlendirmelerin yer aldığı bir rapor verilmektedir (FUEK, 2015).

Temel eğitim boyunca öğrenciler herhangi bir ulusal değerlendirme sınavına tabii olmamaktadır. Öğrencilerin öğrenmelerinin temel eğitim programının hedefleri doğrultusunda gerçekleşip gerçekleşmediğine ve eğitimin sonunda sertifika verilip verilmeyeceğine öğretmenler karar vermektedir. Bu uygulamayla öğrencilerin öğrenmelerine dair öz değerlendirme yapabilme, kendi kendine çalışabilme ve kendi öğrenme programlarını hazırlayabilme becerilerini kazanmalarına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır (FUEK, 2015).

Dokuz yıllık eğitimin sonunda katılımın zorunlu olmadığı bir yıllık -1100 saat- genel veya mesleki liseye hazırlık eğitimi verilmektedir. Yerel yetkililer hazırlık eğitiminin yapılıp yapılmayacağına karar verme yetkisine sahiptir ve eğitimin düzenlenmesinden sorumludur (UNESCO, 2012; www.oph.fi). Mesleki liselere hazırlık eğitimiyle mesleki eğitime devam etmek isteyip meslek seçimi yapamamış öğrencilerin kendi yönelimlerini belirlemelerine, yeterliliklerini sorgulayarak gerekli

gördükleri alanlarda kendilerini geliştirmelerine, iş hayatını tanımalarına ve böylelikle gelecek planlarının netleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu program öğrencinin bireysel planı doğrultusunda 20 veya 40 kredilik çalışmayı içermektedir (www.oph.fi).

Lise. Genel ve mesleki lise eğitimi iki yıldır. Genel lise her biri 38 ders saatinden oluşan 75 kurstan, mesleki lise ise 120 kredilik eğitim programından oluşmaktadır. Bir kredi öğrencinin çalışma yükünü de içeren ortalama 40 saatlik çalışma gerektirmektedir. Mesleki lise eğitim programı, öğrencinin bireysel çalışma çizelgesinin içerdiği ve kendi isteğiyle eklediği modüllerin başarıyla bitirilmesiyle tamamlanmaktadır (UNESCO, 2012).

Lise eğitimi genel lise, mesleki kolejler, çıraklık okulları, ortaöğretim uzaktan eğitim okulları, halk lise okulları, mesleki halk eğitim merkezlerinde yürütülmektedir (Eurydice, 2011). Mesleki lise eğitim programları oluşturulurken ticari birlikler, sektörü temsil eden ticari kuruluşlar ve eğitim birlikleri mesleki yeterliliklerin belirlenmesi çalışmalarına katılmaktadır. Mesleki lise eğitim programı iş başında öğrenme, danışmanlık hizmetleri, çıraklık eğitimi içermektedir (www.oph.fi).

Genel lise temel eğitim programında sırasıyla matematik, yabancı dil, ileri seviye kurslar, sanat ve beden eğitimi ağırlıklı kurslar bulunmaktadır (UNESCO, 2012). Mesleki lise programlarında ise alan derslerinin yanında dil ve iletişim, yabancı dil ve matematik zorunlu dersleri ağırlıklı olarak bulunmaktadır (MEB, 2012).

Genel lise eğitimi sonunda ulusal olgunluk sınavı, mesleki lise eğitiminin sonunda ise yetkinlik testi formu kullanılarak uygulamalı sınav yapılmaktadır (UNESCO, 2012). Ulusal Olgunluk Sınavı'nda kullanılan not sistemi şu şekildedir: Bir “yetersiz”, iki “yeterli”, üç “oldukça yeterli”, dört “iyi”, beş “çok iyi”, altı “yetkin”, yedi “olağanüstü” anlamına gelmektedir. Ulusal olgunluk sınavında başarılı olamayan öğrenci eğer isterse iki defa daha sınava girebilmektedir (Eurydice, 2011).

Yükseköğretim. Üniversiteler ve politekniklerde verilmektedir. Verilen eğitimin derecesine göre eğitim programı ve öğretme şekillerine devlet tarafından belirlenen genel çerçeve dâhilinde eğitimi veren kurum karar vermektedir (www.oph.fi).

Üniversite ve politeknik düzeyindeki çalışmalar iş yükü ve zorluğu temsil eden kredilerle ifade edilmektedir. Bir yıllık çalışma ortalama 1600

saat/60 krediyi içermektedir (www.oph.fi).Yükseköğretim kuruluşları not sistemlerini de kendileri belirlemektedir. Genellikle kullanılan not sisteminde sıfır “yetersiz”, bir “yeterli”, iki “oldukça yeterli”, üç “iyi”, dört “çok iyi” ve beş “yetkin” anlamına gelmektedir. Geçme notu üçtür (NUFFIC, 2015).

Üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerinde eğitim verilmektedir. Bu derecelere dair bilgiler şu şekilde özetlenebilir (www.oph.fi):

Lisans. 180 krediyi içeren üç yıllık bir eğitimidir. Genellikle sanat ve bilim eğitimi tercih edilmektedir. Tez savunması, dil ve iletişim çalışmaları, disiplinler arası uygulamalar, mesleki gelişim için iş deneyimleri vb. içermektedir.

Yüksek lisans. 120 krediyi içeren iki yıllık bir eğitimidir. Genellikle teknoloji, eczacılık, mimari eğitimi tercih edilmektedir. Temel, orta ve uzmanlık düzeyinde çalışmalar, dil ve iletişim çalışmaları, disiplinler arası çalışmalar ve uzmanlık geliştirici staj uygulamalarını içermektedir.

Doktora. Dört yıllık bir eğitimidir. Alana dair derinlemesine bilgi ve bağımsız olarak yeni bilimsel bilgi üretme yeterliliğinin kazandırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. İsteğe bağlı olarak ön doktora derecesi eğitimin ilk iki yılının sonunda anılabilmektedir. Çalışmaların eleştirel ve bağımsız düşünme becerileri sergilenerek başarıyla tamamlanması ve doktora tezinin savunulmasıyla tamamlanmaktadır.

Politekniklerde iki düzeyde eğitim verilmektedir. Bu düzeylere dair bilgiler şu şekilde özetlenebilir (www.oph.fi):

İlk düzey politeknik eğitimi. Gerektiğinde 240 kredilik çalışmaya dönüştürülebilen 180, 210 kredilik ve 240 kredilik lisans düzeyinde eğitim verilmektedir. Genellikle mühendislik ve sağlık hizmetleri eğitimi tercih edilmektedir. Temel ve mesleki çalışmalar, seçmeli çalışmalar, uygulamalı eğitim çalışmalarını içermektedir. Bitirme projesiyle tamamlanmaktadır.

İkinci düzey politeknik eğitimi. 60 veya 90 kredilik yüksek lisans düzeyinde eğitim verilmektedir. Üç yıl iş deneyimi olan lisans mezunları katılmaktadır. Genellikle sanat ve yönetim eğitimleri tercih edilmektedir. Uzman düzeyinde mesleki çalışmalarla seçmeli çalışmaları içermektedir.

Bitirme projesiyle tamamlanmaktadır. Doktora eğitimine devam etme olanağı vermektedir.

Öğretmenlerin yetiştirilmesi. Finlandiya eğitim sistemi öğretmenlerin ve diğer okul çalışanlarının yeterliliklerine dayanmaktadır. Öğretmenler kaliteli eğitimin anahtarı olarak görülmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin eğitim düzeylerinin yüksek olması önemsenmektedir (FUEK, 2015).

Adayların öğretmenlik eğitim programlarına kabulünde farklı ölçütler uygulanmaktadır. Anaokulu ve sınıf öğretmenliği programları yazılı sınav, yetenek sınavı ve mülakat aşamalarından oluşan giriş sınavı uygulanmaktadır. Bazı üniversiteler bunlara ek olarak grup mülakatı ve uygulama –ders anlatım vb.- değerlendirmesi yapmaktadır. Alan öğretmenliği programlarına yetenek testleri ve bazen iş deneyimi temel alınarak öğrenci kabul edilmektedir. Özel alan öğretmenliği programlarına kabul için bazı üniversitelerde deneyim şartı aranmaktadır (Eurydice, 2011; UNESCO, 2012).

Anaokulu öğretmenliği, sınıf öğretmenliği, özel eğitim öğretmenliği, rehber öğretmen eğitimleri üniversitelerde verilmektedir. Diğer alanlardaki öğretmenlik eğitimleri ise öğretmen yetiştirme merkezleri ve alan eğitimi veren üniversite düzeyindeki kuruluşlar ve sanat akademilerinde yürütülmektedir. Sanat akademileri sanat öğretmeni yetiştirmektedir. Her bir kuruluş birbiriyle koordine çalışmaktadır (Eurydice, 2011).

Öğretmen yetiştirme merkezlerinde öğretmenlik uygulaması yapılarak mesleki deneyim kazandırılması için öğretmen eğitimi okulları bulunmaktadır. Öğretmen eğitimi okulları okul öncesi eğitimden genel lise kademesine kadar tüm seviyelerde açılabilir. Mesleki eğitim için uygulama yapılabilecek herhangi bir öğretmen eğitimi okulu bulunmamaktadır. Mesleki eğitim öğretmenleri çeşitli mesleki eğitim kuruluşlarında uygulama yaparak mesleki deneyim kazanmaktadır (Eurydice, 2011).

Pedagoji eğitimi bir yılda tamamlanabilen 60 kredilik bir eğitim programıdır. Yüksek lisans programlarıyla eşzamanlı olarak yürütülebileceği gibi lisanstan sonra ayrıca da alınabilmektedir. Bu eğitim uygulama ve teorinin birleştirildiği çalışmalar içermektedir. Ayrıca verilen tüm pedagojik eğitimlerin birbiriyle uyumlu yürütülmesini sağlayan VAKAVA projesi yürütülmektedir (Eurydice, 2011; www.oph.fi).

Anaokulu öğretmenliği için lisans düzeyinde eğitim yeterlidir. Sınıf öğretmenleri sınıf öğretmenliği alanında, alan öğretmenleri eğitim verdikleri alanda yüksek lisans derecesine sahip olmalıdır. Sınıf öğretmenliği yüksek lisans pedagojik eğitimi de içermektedir. Ancak alan yüksek lisans pedagojik eğitimi -genellikle- içermediğinden alan yüksek lisansına sahip adayların pedagojik eğitimini ayrıca almaları gerekmektedir. Pedagoji eğitimini de içeren alan öğretmenliği programları da bulunmaktadır (www.opf.fi; Eurydice, 2011).

Meslek öğretmenlerinin çalıştıkları kurum ve alana bağlı olarak yüksek lisans derecesi, uygun politeknik derecesi veya olabilecek en yüksek dereceye ve en az üç yıllık deneyime sahip ve pedagoji eğitimi almış olması gerekmektedir. Rehber öğretmenlerin alan çalışmalarını tamamlamış ve yüksek lisans mezunu olması; özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim pedagojisi veya özel öğretmenlik çalışmalarını tamamlamış ve sınıf öğretmenliği, alan öğretmenliği gibi temel öğretmenlik yeterliliklerine sahip olması gerekmektedir (FUEK, 2015; Eurydice, 2011).

Politeknik öğretmenleri pozisyonuna göre yüksek lisans veya doktora mezunu ve pedagoji eğitimini almış olması gerekirken üniversite öğretim elemanlarının pedagoji eğitimini almış ve doktora mezunu olmaları gerekmektedir (FUEK, 2015). Ayrıca tüm düzeylerdeki öğretmenler her yıl hizmet içi eğitime alınmaktadır. Masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere hizmet içi eğitim belediyeler tarafından sağlanabileceği gibi eğitim kuruluşları tarafından da düzenlenebilmektedir (www.opf.fi).

Okul müdürlerinin yetiştirilmesi. Okul yöneticiliği genel olarak öğretmene göre daha yüksek akademik derece ve öğretim yeterliliklerine sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Buna ek olarak uygun iş deneyimi, eğitim yönetimi sertifikası veya buna denk bir sertifika sahibi olmaları gerekmektedir. Üniversite rektörlerinin doktora derecesine sahip olmaları veya profesör olmaları gerekmektedir. Genellikle üniversitede görevli profesörlerden seçilmektedir. Politekniklerde yöneticilik için ön doktora seviyesinde veya doktora seviyesine ve yöneticilik deneyimine sahip olunması gerekmektedir (FUEK, 2015).

Eğitim denetimi. FEB tarafından düzenli olarak gerçekleştirilmek üzere ulusal değerlendirme planları hazırlanmaktadır. Eğitim değerlendirmesinin temel amacı; eğitimin geliştirilmesi, öğrenmenin desteklenmesi, denetimin kalite güvence sistemlerinin bir parçası olarak yerini alması; yerel, bölgesel ve ulusal planlama, politik kararların

alınmasına ve performans temelli yönlendirmelere temel oluşturacak veri ve bilgilerin sağlanmasıdır (Eurydice, 2011).

150/2003 sayılı Eğitimin Denetimine Dair Hükümet Kararnamesi'yle FEB altında özerk bir Eğitim Değerlendirme Konseyi kurulmuştur. Konsey, faaliyetlerini FUEK, üniversiteler ve diğer uzman kuruluşlarla işbirliği içinde yürütmektedir. Eğitimin uluslararası ölçütlerle değerlendirilmesinden Eğitim Değerlendirme Konseyi, ulusal ölçütlerle değerlendirilmesinden FUEK sorumludur. Okullar da kendi eğitim öğretim faaliyetlerini değerlendirmektedir (UNESCO, 2012).

Uluslararası ölçütlerle değerlendirmeler için Nordic İşbirliği ve Avrupa Birliği programlarının yanında komşu ülkelerle yürütülen (Örneğin, Rusya ile CIMO projesi) çalışmalar bulunmaktadır. PISA sonuçları ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün verileri de dikkate alınmaktadır (Eurydice, 2011; www.minedu.fi).

Ulusal öğrenme çıktılarına dair değerlendirme yapmak amacıyla ana dil, edebiyat ve matematik alanlarında örnek testler altı ve/veya dokuzuncu sınıfta uygulanmaktadır. Sanat ve el işi gibi alanları da kapsayan diğer alanlar FEB planlarına göre değerlendirmeye tabii tutulmaktadır. Okulların yaptığı değerlendirmeler farklı zamanlarda okullar tarafından uygulanmakta ve ulusal nitelik taşımamaktadır. Her okul aldığı sonuçlara göre kendini değerlendirmektedir (FUEK, 2015; UNESCO, 2012; MEB, 2012). Değerlendirmeler belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının tespiti ve gerekirse hedeflere nasıl ulaşılacağına dair usuller belirlemek üzere yapılmaktadır. Herhangi bir okul başarı sıralaması oluşturulmamaktadır (FUEK, 2015).

Üniversite ve FEB katılımıyla üç yılda bir yapılan toplantılarda belirlenen hedeflerin denetiminin nasıl yapılacağı netleştirilmektedir. Üniversite ve politeknikler belirlenen esaslar çerçevesinde öz değerlendirmelerini yapmak ve sonuçlarını yayınlamakla yükümlüdür (FEB, 2015).

Eğitim finansmanı. Birçok temel eğitim kuruluşu ve lise –özel kuruluşlar dâhil- yerel yetkililer veya ortak belediye kurulları tarafından finanse edilmektedir. Eğitim finansmanı devlet ve yerel yetkililerin ortak görevidir. Devlet eğitim finansmanı için belediyelere yasal hükümet aktarımlarıyla fon sağlamaktadır. Yasal hükümet aktarımlarının miktarı belediyede yaşayan 6-15 yaş arasındaki çocuk sayısına göre belirlenmektedir ve tasarrufu belediyeye aittir (FUEK, 2015).

Genel ve mesleki liselerin finansmanı eğitim alan öğrenci sayısına göre FEB tarafından belirlenmektedir. Politekniklere yapılacak aktarım öğrenci başına düşen birim maliyet, proje finansmanı ve performansa dayalı olarak belirlenmektedir. Üniversitelerin bütçesi ise FEB ile üniversite yönetiminin katılımıyla yapılan toplantılarda belirlenmektedir. Bu toplantılarda üniversitenin üç yıllık eyleme dayalı ve niteliksel hedefleri belirlenerek hedeflere ulaşılabilmesi için gereken üç yıllık bütçe netleştirilmektedir. Ayrıca politeknik ve üniversiteler zaman zaman diğer kuruluşlar tarafından da finanse edilmektedir (FUEK, 2015).

Finlandiya milli bütçeden eğitime ayırdığı pay ve temel eğitim düzeyindeki her bir öğrenci için yaptığı harcama bakımından OECD ortalamasının üstündedir. Finlandiya’da milli bütçeden eğitime ayrılan pay %5,7 iken OECD ortalaması %5.1’dir. Finlandiya’da temel eğitim her bir öğrenci için harcanan rakam 13.865 dolar iken OECD ortalaması 10,235 dolardır (National Center on Education and Economy (NCEE), 2018).

SONUÇ VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ İÇİN ÇIKARIMLAR

Eğitim sistemleri ülkelerin kendi kültürel öğelerini yansıtan yapılarıdır. Bununla birlikte küreselleşmenin artan etkisi eğitim sistemlerini ortak amaçlar etrafında birleşmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde Finlandiya eğitim sistemi ve Türkiye eğitim sistemi arasındaki farklılıklara değinilecektir.

Her iki eğitim sisteminde de eğitim hakkı Anayasayla güvence altına alınmış ve eşitlik vurgusu yapılmıştır. Ancak Finlandiya’nın ortaya koyduğu eğitim prensip ve politikalarında bireye özgü, bireysel farklılıklar dikkate alınarak eğitimin planlanması ve uygulanması; ayrıca kendi kendine öğrenme ve yaşam boyu öğrenme kavramlarının öne çıkarıldığı görülmektedir. Türkiye eğitim sistemi ele alındığında ise gerek eğitim prensip ve politikalarında gerekse süreçte bireyin biricikliği vurgusu bulunmamaktadır (www.meb.gov.tr). Ayrıca Finlandiya’da farklı ihtiyaçlara yönelik farklı yeterlik düzeylerinde yetişkin eğitimi seçenekleri sektör temsilcileri ve öğretmenlerden oluşan kurul tarafından sağlanmakta, Türkiye’de ise yetişkin eğitimi süreci yaygın ve açıköğretim programlarında yürütülmektedir (MEB Hayat Boyu Öğrenme, 2018). Bu programlar farklı yeterlik düzeyi seçenekleri barındırmamakla paydaş işbirliği altyapı sağlanması, finansman desteğinden öte geçmemektedir. Finlandiya’da 2017 rakamlarına göre hayat boyu öğrenme programlarına katılım %48 (FİK) iken Türkiye’de %8,1’de kalması (MEB Hayat Boyu

Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2018) Türkiye’de hayat boyu öğrenme seçeneklerinin artırılması gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Finlandiya eğitim yapılanmasında parlamento tarafından alınan kararların hükümet, FEB ve FUEK tarafından uygulanmaktadır. Bununla birlikte süreç öğretmenler, eğitim kuruluşları ve sektör temsilcilerinden oluşan paydaşların katılımı sağlanarak işbirliği içerisinde yürütülmektedir. Türkiye’de eğitim yapılanması Milli Eğitim Bakanlığı tarafından koordine edilmektedir. Bu kapsamda iki ülkenin eğitim yapıları arasında benzerlikler görülse de uygulamada farklılıklar görülmektedir. Finlandiya eğitim sisteminde eğitim öğretim faaliyetlerinin sorumluluğu okul temelli yönetim kapsamında tüm okul çalışanlarında olması; Türkiye eğitim sisteminde bürokratik örgüt yapısının sonucu olarak eğitim öğretim faaliyetlerinin sorumluluğunun aşağıdan yukarıya doğru artan bir yetki silsilesi şeklinde ilerlemesi bunun bir örneğini oluşturmaktadır (www.meb.gov.tr).

Türkiye’de eğitim sistemi paydaşlarından veli, okul-aile birliği aracılığıyla okul yönetiminde söz sahibi olma şansını yakalamaktadır. Ancak okul-aile birliğine öğrencilerin katılımı gözlemden öteye geçmemekte, velinin yönetim kurulundaki temsili bağışta bulunan hayırsever veliler arasından seçilen ise beş üyeye sınırlı kalmaktadır (MEB Okul Aile Birliği Yönetmeliği). Bu bağlamda tüm paydaşlarla işbirliğinin sağlandığını söylemek mümkün değildir. Türkiye’de eğitim sistemine velilerin yanında sektör temsilcileri, yükseköğretim kurumu öğretim üyeleri vb. paydaşların etkin katılımını sağlayacak bilgi sistemi, seminer vb. çözümler sağlanabilir. Bu bağlamda Türkiye’de gerek öğrencinin gerekse eğitim kuruluşu çalışanlarının kendilerini ifade etmelerini sağlayacak fırsatlar yaratıldığı takdirde eğitim öğretim faaliyetlerinin tüm paydaşlarca sahiplenilmesi ve etkinliğini artırılması için bir adım atılmış olacaktır.

Finlandiya eğitim sisteminde yerel yönetim, eğitim kuruluşları ve öğrencilerin belirlenen sınırlar dâhilinde özerk alanları bulunmaktadır. Türkiye’de ise daha merkezi bir yapılanma söz konusudur (www.meb.gov.tr). Bu bağlamda en azından okul yöneticilerinin inisiyatif olma özgürlüklerinin esnetilmesi oluşan herhangi bir aksaklığa müdahale ve çözüm için daha hızlı hareket edilmesine katkıda bulunabileceği gibi paydaşlarla işbirliğini sağlanabilir.

Finlandiya okul yapılanmasında Türkiye’den farklı olarak temel eğitim sonrasında bir yıllık bir üst kademeye hazırlık eğitimi ve politeknikler bulunmaktadır. Bu eğitimle öğrencilerin geleceklelerini kendi

deneyimleriyle kendilerinin netleştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de de buna benzer bir geçiş programı düzenlenmesinin etkili olacağını söylemek mümkündür.

Finlandiya’da okul öncesi eğitim zorunludur. Finlandiya eğitim sisteminde okul öncesi eğitimle kendi kendine öğrenme, yaşam boyu öğrenme, kendi öğrenme etkinliklerini planlayabilme becerilerinin küçük yaşlardan itibaren kazandırılabilmesi için okul öncesi eğitimle temel eğitimin birbiriyle bağdaştırılması amaçlanmaktadır. Türkiye’de ise okul öncesi eğitim zorunlu değildir; ancak Finlandiya’da olduğu gibi temel eğitimde kazandırılması amaçlanan problem çözme, akıl yürütme, yaratıcılık vb. ortak becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır (Gülay ve Ekici, 2010). Problem çözme (Dereli, 2008) eleştirel yürütme (Şenşekerci ve Bilgin, 2008), yaratıcılık (Öztürk, 2014) vb. becerilerin kazandırılması karmaşık süreçlerin işe koşulmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte öğrenmeye ayrılan süre öğrenmenin etkililiğini belirlemektedir (Balci, 2013). Bu bağlamda okul öncesi eğitimin Türkiye’de de zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Finlandiya’da tüm kademelerde öğrencinin kendi çalışma planını düzenleyebilmesine izin veren modüler eğitim programı veya kurslar uygulanmaktadır. Öğrencinin kendi öğrenme hızına, yaş ve olgunluk düzeyine göre öğrenme faaliyetlerini yürütmesi öğrenmenin etkinliğini ve kalıcılığını artırabilir. Nitekim gerek eğitim uzmanları gerekse diğer kurum ve kuruluşlar bireysel farklılıklar dikkate alınan eğitimlerin daha etkili sonuçlar doğuracağı konusunda hemfikirlerdir. Farklı bilişsel seviye, öğrenme hızı ve biçimi öğrenmenin etkinliğini etkilemektedir (Turgut, Salar, Aksakallı ve Gürbüz, 2016). Bu bağlamda Türkiye’de Finlandiya’daki uygulamalara benzer şekilde öğrencilerin sürecin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirmesine katılımı artırılabilir.

Türkiye’de yükseköğretime geçiş için test ve bazı programlarda yetenek sınavı uygulanmaktadır (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Kurumu, 2018). Finlandiya eğitim sisteminde yükseköğretime geçiş başvuru alanına göre farklılaşmaktadır. Adaylar, giriş ve yeterlilik testlerinin yanı sıra gerekli görülürse uygulama sınavına tabii tutulmaktadır. Ayrıca adayların bu öğretim kademesi için olgunluk sınavı sonucu, okul başarısı, hobileri, katıldığı etkinlikler, iş deneyimi vb. kriterler de dikkate alınmaktadır. Türkiye’de de benzeri uygulamalarla sistemin adayın farklı becerilerini ortaya koymasını sağlayacak şekilde değiştirilmesinin öğrencilerin kendileri için daha uygun programlara yerleştirilmesi olasılığını arttıracaklarını söylemek mümkündür.

Finlandiya eğitim sisteminde okullarda psikolog ve sosyal hizmet sorumlusu bulundurma zorunluluğu ve özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin ayrı eğitim kuruluşları yerine diğer öğrencilerle aynı eğitim kuruluşunda eğitim görüyor olması bireysel farklılıklara verilen önemin göstergelerinden olduğu söylenebilir. Türkiye’de bireyden çok eğitim öğretim programlarının tamamlanmasına ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireyin toplumla uyumuna odaklanılmaktadır (MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2010). Dikkatin öğrenciye ve bireysel ihtiyaçlarına çevrilmesi faydalı olacaktır. Bunun sağlanabilmesi için paydaşlar arasındaki etkileşimlerin artmasını sağlayacak eğitim, etkinlik, toplantı vb. faaliyetler etkin bir planlamayla düzenli olarak yürütülmelidir.

Finlandiya eğitim sisteminde öğretmenler eğitim sisteminin mihenk taşı olarak görülmektedir. Öğretmenlerin iyi eğitim almış, meslek yeterliliklerine sahip bireyler olmaları önemsenmektedir. Yüksek lisans ve daha üstü eğitim kademelerinden mezun olmaları, bazı alanlar için deneyim sahibi olmaları, alan çalışmaları yapmış olmaları vb. şartlar işe koşulmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin eğitimleri sırasında deneyim kazanmaları için öğretmen uygulama okulları bulunmaktadır. Türkiye’de ise lisans mezunu olmak ve memurluk (test ve mülakat) sınavından yeterli puanı almak öğretmenlik mesleğini yerine getirmek için yeterlidir (www.meb.gov.tr). Öğretmen eğitimleri için uygulamalı eğitim fırsatları yaratılması ve öğretmenlik mesleğine girmek ve devam etmek için gereken standartlarının yükseltilmesi eğitim kalitesinin artırılmasını sağlaması açısından uygulamaya konulması gereken özellikler arasında yer almaktadır.

Finlandiya eğitim denetiminde uluslararası ve ulusal ölçütlerin yanında okulların da kendi kendilerini değerlendirmeleri; ancak, herhangi bir okul sıralaması yapılmaması rakamlardan çok sürece odaklanıldığını göstermektedir. Türkiye’de ise okulların kendilerini değerlendirmeleri söz konusu değildir, denetim sorumluluğu denetmendedir. Denetmenler; rehberlik, araştırma, inceleme, soruşturma, iş başında eğitim, teftiş, değerlendirme görevlerini yürütmektedir (Ensari ve Gündüz, 2009). Ayrıca Türkiye eğitim sisteminde denetimin son yıllarda işlevini kaybettiği görülmektedir. Denetmenin prestijinin artışı oranında değişimin etkili olduğu gerçeği (Balcı, 2014) göz önünde bulundurulduğunda denetim sürecine itibarının geri verilmesi gerektiği gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu kapsamda denetim sisteminin süreç denetimi şeklinde yeniden düzenlenerek etkin hale getirilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Finlandiya ve Türkiye eğitim sistemleri politika ve amaçları, yapılanmaları ve süreçleri bakımından benzerlik ve farklılıklar göstermektedir. Finlandiya eğitim sisteminin bireye odaklanan yapısı, eğitim öğretim faaliyetlerinde kullandığı modüler sistem yapısı, değerlendirme ölçütleri, uygulama öğretmen okulları, okulların kendi kendilerini değerlendirmeleri örnek alınabilecek uygulamalardandır.

KAYNAKÇA

Aslan, E.; Aktan, E. ve I. Kamaraj (1997). Anaokulu Eğitiminin Yaratıcılık ve Yaratıcı Problem Çözme Becerisi Üzerindeki Etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 37-48.

Balcı, A. (2013). *Etkili Okul*. Ankara: Pegem Yayınları.

Balcı, A. (2014). *Örgütsel Gelişme*. Ankara: Pegem Yayınları.

Dereli, E. (2008). *Çocuklar için sosyal beceri eğitim programının 6 yaş çocuklarının sosyal problem çözme becerilerine etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ensari, H.; Gündüz Y. (2009). Türkiye’de ve Bazı Avrupa Birliği Ülkeleri’nde Teftiş Uygulamaları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 30, 103-117.

EURYDICE (2011). *Organisation of the education system in Finland 2009/2010*. <http://www.catdem.org/cat/downloads2/organisation-of-the-education.pdf> adresinden 23.04.2017 tarihinde indirilmiştir.

Eğitimde Denetime Dair Finlandiya Hükümet Kararnamesi (2003).

Finlandiya Cumhuriyeti Anayasası (1999).

Finlandiya Çocuk Refahı Yasası (2007).

Finlandiya Eğitim ve Kültür Bakanlığı 2020 Stratejik Planı (2010). http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/strategia_2020.html?lang=en adresinden 20.04.2017 tarihinde indirilmiştir.

Finlandiya Ulusal Eğitim Kurulu 2020 Stratejik Planı (2010). http://www.oph.fi/english/current_issues/101/0/learning_and_competence_2020_-_strategy_of_the_finnish_national_board_of_education adresinden 20.04.2017 tarihinde erişilmiştir.

Finlandiya Temel Eğitim Kanunu (1999).

FUEK [Finland National Board of Education] (2015). *Finnish Education In a Nutshell*. http://www.oph.fi/download/171176_finnish_

education_in_a_nutshell.pdf adresinden 20.11. 2017 tarihinde indirilmiştir.

Gülay, H.; Ekici, G. (2010). MEB Okul Öncesi Eğitim Programının Çevre Eğitimi Açısından Analizi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 7 (1), 74-84.

Grek, S. (2009). Governing by Numbers: PISA “Effect” in Europe. *Education Policy*, 24 (1), 23-37.

<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/fi.html> 12.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?e4233033-5145-4006-922b-a77c697250a1> adresinden 29.11.2017 tarihinde erişilmiştir.

http://www.oph.fi/english/education_system 12.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

http://www.stat.fi/til/index_en.html 12.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

Kupianinen, S; Hautamaki, J. and T. Karjalainen (2009). *The Finnish Education System and Pisa*, FEUK, Finland.

MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü (2010). Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi. file:///C:/Users/HP%20%20X360/Desktop/Ozel_eg_ok_ozel_eg_hizm_uygu_deg.pdf adresinden ulaşılmıştır.

MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2018). <https://hbogm.meb.gov.tr/> adresinden 14.10.18 tarihinde erişilmiştir.

MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü (2012). Finlandiya Eğitim Sistemi Kitapçığı. http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Finland.pdf adresinden 23.04.2017 tarihinde indirilmiştir.

MEB Okul Aile Birliği Yönetmeliği (2012).

NCEE [National Center on Education and the Economy] (2018). <http://ncee.org/what-we-do/center-on-international-education-benchmarking/top-performing-countries/finland-overview/> adresinden 13.10.18 tarihinde ulaşılmıştır.

NUFFIC [Netherlands Organisation for International Cooperation] (2015). *The System of Education in Finland*. <https://www.epnuffic.nl/en/publications/findapublication/education-system-finland.pdf> adresinden 26.04.2017 tarihinde indirilmiştir.

OECD (2016) *PISA 2015 Results (Volume I): Collaborative Problem Solving, PISA, OECD Publishing, Paris*.

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Kurumu, 2018. *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Kılavuzu*. www.osym.gov.tr adresinden erişilmiştir.

Öztürk, E. (2001). Yaratıcılık ve Eğitim. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 158-164.

Şenşekerci, E.; Bilgin, A. (2008). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (14), 15-43.

Takayama, K. (2010). Politics of Externalization in Reflexive Times: Reinventing Japanese Education Reform Discourses through “Finnish PISA Success”. *Comparative Education Review*, 53 (1), 51-75.

Turgut, Ü.; Salar, R.; Aksakallı, A ve F. Gürbüz (2016). Bireysel Farklılıkların Öğretim Sürecine Yansımalarına Dair Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma. *Journal of Bayburt Education Faculty*, 11 (2), 431-444.

UNESCO [United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization] (2012). *Word Data on Education*. <http://www.ibe.unesco.org/en/document/world-data-education-seventh-edition-2010-11> adresinden 28.04.2017 tarihinde indirilmiştir.

KASTAMONU FOTOĞRAF TARİHİ ve FOTOĞRAFÇILARI (1889-1968)*

Orhan M. ÇOLAK**

Öz

19. yüzyılın önemli buluşlarından olan fotoğraf, Saray'ın ilgisi ile önce başkent İstanbul'da ve zamanla Osmanlı topraklarında yayılmıştır. Fotoğrafçılık; ticaret, sanayi ve turizmin gelişmesi ile birebir orantılıdır. Bu alanların ise Kastamonu'da 19. yüzyıl sürecince istenilen seviyede olduğu söylenemez. Dolayısı ile Kastamonu'da fotoğrafçılık da çok fazla bir gelişme kaydedememiştir. Bu makale çerçevesinde tespit edilen Kastamonu fotoğrafları, ağırlık olarak Kastamonu merkez ile İnebolu fotoğraflarından ibarettir. Bunun sebebi olarak, vilayet ve sancak merkezi olduğu için Kastamonu, liman olarak merkez olması bakımından da İnebolu'nun önemi gösterilebilir. Bunların dışında yoğunluk bakımından Taşkoprü fotoğrafları üçüncü sıradadır.

Bu makalede Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e ve 1970'li yıllara kadar fotoğrafın Kastamonu'daki tarihi ve Kastamonu'yu çeken fotoğrafçılar ve fotoğrafhaneler üzerinde durulmuştur. Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak tespit edilen fotoğrafçı/fotoğrafhane sayısı toplam 21'dir. Osmanlı dönemi fotoğrafçıları; Mehmed Fethi Bey, Dildilyan, Cevahirciyan, Sebah & Joaillier, Ahmed Efendi, Richard Leonhard ve Gustave Mendel'dir. Cumhuriyet dönemi fotoğrafçıları ise Abdüsselam Kırıker, Foto Arel, Foto Artistik, Foto Cebe, Foto Erciyes, Foto Hamdi, Foto Maral, Foto Nuri, Foto Refik, Foto Şık, Foto Zihni, Gayret Kütüphanesi, Şark Fotoğrafhanesi-Agop Kevork, Şark Fotoğrafhanesi-Vahib Reşadi'dir.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Fotoğrafçılık Tarihi, Fotoğrafçılar, Fotoğrafhaneler.

* Geliş Tarihi/Received Date: 10.12.2017-Kabul Tarihi/Accepted Date: 03.10.2018

DOI: 10.30913/alinterisosbil.364225

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi/In Text: (Çolak 2018: Sayfa No)

Kaynakça/References: Çolak, M. Orhan.(2018). Kastamonu Fotoğraf Tarihi Ve Fotoğrafçıları (1889-1968). *Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD)* Sayı: 4: 197-260.

Doi: 10.30913/alinterisosbil.364225.

** Arşivci, İslâm Sanat Tarih Kültür Araştırma Merkezi, e-posta: orhanm.colak@gmail.com

Photographers and Photographic History of Kastamonu (1889-1968)

Abstract

The photograph first spread in the Istanbul with the interest of the Palace and then all over the Empire. Because photography depends on the development of trade, industry and tourism, and since these fields had not developed in Kastamonu at the time, photography was not improved either. Therefore, the photographs determined in the frame of this article predominantly consist of city of Kastamonu and İnebolu photographs. The reason why the photos predominantly belong to these places is their importance: Kastamonu being the center of the province and İnebolu having an important port. Taşköprü photos are in third place.

In this article, photographers who has been concentrated on Kastamonu and photo shops in Kastamonu will be dealt. The number of photographers / photo shops we can identify in Kastamonu during the Ottoman and Republican periods is 21 in total. The photographers of the Ottoman period are Mehmed Fethi Bey, Dildilyan, Cevahirciyan, Sebah & Joaillier, Ahmed Efendi, Richard Leonhard and Gustave Mendel. The photographers of the Republican period are Abdüsselam Kırıker, Foto Arel, Foto Artistik, Foto Cebe, Foto Erciyes, Foto Hamdi, Foto Maral, Foto Nuri, Foto Refik, Foto Şık, Foto Zihni, Gayret Kütüphanesi, Şark Fotoğrafhanesi-Agop Kevork, Şark Fotoğrafhanesi-Vahib Reşadi.

Keywords: Kastamonu, History of Photography, Photographers, Photo Shops.

GİRİŞ

Fotoğrafın bulunduğu 1839 senesinden günümüze kadar pek çok fotoğrafçı yetişmiş ve bu fotoğrafçılar seyyar olarak veya fotoğrafhaneler kurarak kendi mesleklerini icra ederken, bir yandan da kişileri, binaları, manzaraları ve olayları görüntüleyerek ölümsüz kareler bırakmıştır. Zamanla fotoğrafçılığın gelişmesi ticaret, sanayi ve turizmin gelişmesine bağlı kalmıştır. Kastamonu 19. yüzyıl boyunca bu sahalarda istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu sebeple Kastamonu’da fotoğrafçılık da fazla bir gelişme gösterememiştir. Bu çalışmaya başlarken yapılan ön araştırmada tespit edilen, Kastamonu’yu eski fotoğraflarıyla anlatan maalesef tek yayın vardı. O da 1997’de yayınlanan *Kastamonu, Dünden ve Bugünden Görüntüleri 1894-1997* adlı eserdir. Bunun yanı sıra Nail Tan’ın 10 ciltlik *Gurur Kaynağımız Kastamonulular* kitabında da o kadar isim arasında sadece bir fotoğrafçının, Zihni Özalp’in biyografisine yer verilmiştir. Bu kadar az bilgiye rağmen fotoğrafçı biyografilerinde en büyük kaynak, o fotoğrafçının geride bıraktığı, çekmiş olduğu fotoğraflardır. Şüphesiz bu fotoğrafların yer aldığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İslam Sanat Tarih Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Arşivi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı, Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi ve bu çalışma süresince desteklerini esirgemeyen Metin Boyacıoğlu ve Fahri Özbek Beyler’in arşivleri ile verdikleri şifahi bilgiler, bu çalışmanın ana gövdesini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra *Şark Ticaret Yıllıkları (Annuaire Oriental)*, Kastamonu vilayet salnameleri ve telefon rehberleri de yukarıda bahsedilen arşivlerden gelen fotoğraf, belge ve bilgileri 1970’li yıllara kadar getirmemize imkân sağlamıştır.

Kastamonu Vilayeti’nde, ileride de görüleceği üzere, tespit edilebilen ilk fotoğraf çekimi 1889 senesinde olmuştur. Fotoğrafçılar ve her türlü meslek erbabı için ulaşılacak ilk kaynaklardan biri ticaret yıllıkları ve telefon rehberleridir. Bu araştırma için Şark Ticaret Yıllıkları’nın 1885-1948 seneleri arasında yayımlanmış 32 sayısı, Kastamonu telefon rehberlerinden ise 1943-44, 1955, 1959, 1964 ve 1968 tarihli olanları taranmıştır. Telefon rehberlerinin en geç tarihli olanı 1968¹ tarihli dir. Bu sebeple çalışma 1889-1968 seneleri arasında sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmada 21 fotoğrafçı/fotoğrafhane tespit edilebildi. Bunlardan Osmanlı zamanında fotoğraf çekenler, Kastamonu’da çekim

¹ 1992 telefon rehberi istisnadır, *Bakış Reklam Kastamonu Turizm ve İş Telefon Rehberi*, Kastamonu 1992.

yaptıkları kronolojiye göre sıralanmıştır. Bunlar: Mehmed Fethi, Dildilyan, Cevahirciyan, Sebah & Joaillier, Ahmed Efendi, Richard Leonhard ve Gustave Mendel'dir.

Cumhuriyet döneminde tespit edilenler ise alfabetik sıraya göre dizilmiştir: Abdüsselam Kırıker, Foto Arel, Foto Artistik, Foto Cebe, Foto Erciyes, Foto Hamdi, Foto Maral, Foto Nuri, Foto Refik, Foto Şık, Foto Zihni, Gayret Kütüphanesi, Şark Fotoğrafhanesi-Agop Kevork, Şark Fotoğrafhanesi-Vahib Reşadi'dir.

Bu araştırma ve tespitlere rağmen çalışmanın daha teferruatlı ve tekemmül edecek bir şekle girmesi için mahallî çalışmalar yapılması gerekmektedir. Kastamonu'nun mahallî basını taranıp, fotoğrafçıların tespit edilebilen aileleriyle röportajlar yapılarak dört başı mamur bir çalışma yapılması hedeflenmektedir. Böylelikle memleketin eksik bir yönü tam ve sağlıklı olarak ortaya konacaktır. Arşivlerinden istifade edilmesine imkân sağlayan ve şifahi bilgileri ile yardımlarını esirgemeyen Metin Boyacıoğlu ve Fahri Özbek Beyler'e teşekkür ederiz.

I. KASTAMONU FOTOĞRAF TARİHİ

Fotoğraf, Jacques Mande Daguerre tarafından uzun çalışmalar sonucu 1839'da bulunmuştur. Daguerre'den sonra *Daguerreotype* olarak anılan bu tekniği öğrenen pek çok kişi farklı maksatlarla dünyanın dört bir tarafına bu tekniğin icrası için dağılmışlardır. Bunlardan bazıları da hâlâ dünyanın büyük devletlerinden birinin başkenti, gizemli Doğu'nun kalbi olan İstanbul'a gelmişlerdir. M. Kompa, Lerebours, Nerval, Carlo Naya, Prangey gibi fotoğrafçılar da İstanbul'da fotoğrafçılık sanatını ve mesleğini icra etmişlerdir.

1853-56 yılları arasında iki buçuk yıl süren Kırım Savaşı, harp fotoğrafçılığı gibi yeni bir meslek dalının ortaya çıkmasına sebep olurken diğer yandan pek çok Batılı fotoğrafçının yolunu İstanbul'a düşürmüştür. 1856 yılında İstanbul'a gelen Kimyager Rabach, profesyonel bir fotoğrafhanesi açmış, Abdullah (Frères) Biraderler'i yanına çırak alarak yerli fotoğrafçıların yetişmesinde öncülük etmiştir. İleride Rabach'tan fotoğrafhanesini devralan Abdullah Biraderler'in çalışmaları, Saray'ca da takdir edilmiş ve fotoğrafçılık bu şekilde başta İstanbul olmak üzere Osmanlı dünyasında özellikle ticaret ve turizmin güçlü olduğu Bursa, İzmir, Selanik, Kudüs gibi merkezlerde yayılıp gelişmiştir. Fotoğrafçılık, önce Osmanlı'nın Ermeni ve Rum vatandaşları arasında gelişmiş, sonra devlet kurumları arasında yaygınlaşmış ve en son Müslümanlar tarafından icra edilmeye başlanmıştır.

Sultan II. Abdülhamid fotoğraf konusu ile yakından alakadar olmuş ve çeşitli yönleri ile fotoğraftan faydalanma imkânı aramıştır. Bu devir, devletin fotoğrafı azamî şekilde kullanma gayretinde olduğu bir devir olarak mütalaa edilebilir. Fotoğraf, Saray tarafından istihbarattan envanter çıkarmaya, muharebe safahatının takibinden hüviyet tespitine, çeşitli faaliyetlerin raporlarında tevsik ve tanıtım faaliyetine kadar pek çok sahada kullanılmıştır.

Sultan II. Abdülhamid *her resim bir fikirdir, bir resim yüz sahifelik yazı ile ifade olunamayacak siyasi ve hissi manaları telkin eder*² diyerek fotoğrafa verdiği önemi anlatmıştır. Fotoğraf, özellikle bu devirde tespit ve tanıma vasıtası olmasının yanında aynı zamanda bir tanıtma aracı olarak da kullanılmıştır. Sultan II. Abdülhamid başta Amerikan Kongre Kütüphanesi ve İngiltere’de Britanya Müzesi Kütüphanesi olmak üzere, Osmanlı ülkesini tanıtıcı albümleri bazı ülkelere gönderdiği gibi, bir kısım şahıslara da hediye etmiştir³.

Fotoğrafın en etkin olarak kullanıldığı II. Abdülhamid zamanında Kastamonu Vilayeti, merkez Kastamonu Sancağı olmak üzere Bolu, Çankırı ve Sinop Sancakları’ndan oluşuyordu. Kastamonu Sancağı’nın ise Taşköprü, Safranbolu, Araç, Cide, Tosya, Daday ve İnebolu olmak üzere sekiz kazası vardı.

Kastamonu, Osmanlı idaresine geçtiği 1461 senesinden Tanzimat’a (1839) kadar, cami, mescit, tekke, zaviye ve imaret gibi dini ve sosyal tesislerin etrafında kurulan mahallelerden oluşurken, 19. yüzyılın son çeyreğinde yani II. Abdülhamid döneminde batıdan esinlenmiş askerî, mülkî ve kamuya ait binaların inşası ile yeni bir fiziki değişim yaşamıştır⁴.

II. Abdülhamid döneminde şehirde; 1885’de saat kulesi, 1886’da Mekteb-i İdadi-i Mülkî, 1888-89’da hapisane, 1891’de vilayet matbaası ve askerlik dairesi, 1895’de bugün Kırkodalı denilen Rum okulu ve askerî depo, 1899’da Osmanlı Bankası, 1900’de hastane, 1901’de hükümet konağı, 1905’de Ziraat Bankası binası inşa edilmiştir⁵.

2 Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa’nın Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1990, s. 356.

3 Orhan M.Çolak, “II. Abdülhamid Döneminde Vilayetleri Fotoğraflama Teşebbüsleri ve Fotoğrafçı Ahmed Fuad Bey”, *Prof. Dr. Şevki Nezih Aykut Armağanı*, Gülten Sarıyıldız, Niyazi Çiçek, İshak Keskin, Sevil Pamuk (yay.haz.), İstanbul 2011, s. 57-58.

4 İlhan Şahin, “Kastamonu”, *DİA*, Ankara 2001, C. 24, s. 586.

5 Mine Topçubaşı-Kemal Kutgün Eyüpgiller, “Kastamonu’da 19. Yüzyıl Kamu Yapıları”, *Üsküdar’a Kadar Kastamonu*, Lütfü Seymen (yay. haz.), İstanbul 2008, s. 182-200.

Ayrıca II. Abdülhamid, tahta geçtiği 1876 senesinden 1902 senesine kadar kendi hazinesinden Kastamonu Vilayeti için toplam 631.390,5 kuruş harcamıştır: Buna göre Padişah; Kastamonu'daki camiye şamdan, kaliçe ve saire bahası yardımıyla bulunmuş⁶, Kastamonu'daki Kadirî dergâhının noksanlarını tamamlamış⁷, Müslüman çocuklarına 1000 tane mushaf-ı şerif hediye etmiş⁸, Kastamonu'ya bağlı Domuzköyü'ndeki camiyi⁹ ve şehir dışındaki Suluceviz suyunun suyollarını tamir ettirmiş¹⁰, İnebolu'da yanmış olan cami ve medreseyi inşa ve tefriş ettirmiş¹¹, yine İnebolu'da kendi hayratı olan bir medreseyi¹², Taşköprü'nün Akdoğan Camii'ni¹³, Hanlı (yada Hasanlı) Köyü cami ve mektebini¹⁴ ve Ayancık'a bağlı Adliye Köyü'ndeki cami ile mektebi¹⁵ tamir ettirmiştir. Düzce'de yangından zarar görenlere¹⁶ ve Kastamonu halkından zarurette kalanlara¹⁷ da para yardımı yapmıştır.

Öteden beri ekonomisi bakır eşya yapımı, deri ve sahtiyan işletmeciliği ile urgan dokumacılığına dayanan Kastamonu, bu halini 19. yüzyılda da korumuştur. Charles Texier şehir halkının dokumacılık ve bakırcılıkla geçindiğini yazmaktadır. İlhan Şahin, bir başka seyyahın şehrin başlıca ticaret metanın yün olduğunu, ayrıca dericilik, bakırcılık, dokumacılık yapıldığını belirtir. Bölge ormanlık olduğu için bu yüzyılda küçük sanayi dalı olarak marangozluk ve dülgerlik de gelişmişti. Bu gelişmelere uygun olarak yukarıda da işaret ettiğimiz gibi yüzyılın sonlarında ticaret, sanayi, eğitim ve idare binalarının sayısı artmıştır¹⁸.

Bu gelişmelere rağmen, yayılması ve gelişmesi başka meslek dallarının güçlenmesine bağlı olan fotoğrafçılık, Kastamonu'da

619.092 kuruş harcanmıştır, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir, On Altıncı Defadır*, Bağdad Vilayet Matbaası, Bağdad 1318, s. 126.

7 15.840,5 kuruş masraf yapılmıştır, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 129.

8 10800 kuruş harcanmıştır, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 130.

9 Tamirat için 30.000 kuruş masraf yapılmıştır, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 172.

10 Tamirat için 100.000 kuruş harcanmıştır, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 140.

11 En büyük masraf 382.942 kuruş ile bu tamir ve tefrişe yapılmıştır, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 94.

12 13.656 kuruş masraf edilmiştir, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 146.

13 3100 kuruş harcanmıştır, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 138.

14 Noksanlar 4460 kuruş ile bitirilmiştir, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 156.

15 Cami ve mektebin inşası 4000 kuruş masraf ile bitirilmiştir, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 175.

16 30.000 kuruş yardım edilmiştir, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 170.

17 7.500 kuruş ihsan edilmiştir, *Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir*, s. 183.

18 Şahin, a.g.m., s. 587.

gelişmemiştir. Bu dönemde Kastamonu'da bir fotoğrafhane açıldığına dair bir kayda rastlanamadı. Osmanlı fotoğrafçılığının Bahattin Öztuncay ile birlikte iki uzmanından biri olan Engin Özendes de *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık* kitabının son baskısında, Kastamonu'da fotoğrafçılık yapanları alfabetik sıraya göre şöyle sıralar: *Ahmed Efendi, Tz. Dildilyan ve Djevahirdjian (Cevahirciyan)*¹⁹.

Özendes'in yanısıra Aziz Demircioğlu da bir eserinde Kastamonu'da ilk fotoğrafın 1881'de Enis Paşa'nın valiliği zamanında Rum Okulu'nun temel atma merasiminde Ahmed Efendi tarafından çekildiğini söyler²⁰.

Tespit edilebilen arşiv belgelerine göre İstanbul'dan Kastamonu Vilayeti'ne gönderilen ilk fotoğrafçı Bahriye Nezaretî'nde görevli Kolağası Mehmed Fethi Bey'dir. II. Abdülhamid, 22 Şubat 1889'da yayınladığı bir irade ile vilayetlerin genel olarak fotoğraflarının çekilmesini emretmiştir. Bu iradeye göre vilayet, sancak ve kazalarda bulunan hükümet konağı, kışla, hastane, cami, okul ve saire gibi devlet yapıları ile hayır eserlerinin fotoğraflarının çekilerek birer kopyasının arz ve takdimi istenmişti. Kastamonu Vilayeti'nde beş ay kalan Fethi Bey ve yardımcıları, çektikleri fotoğrafları 18 Ekim 1890'da Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa vasıtası ile Sultan'a arz etmişlerdir²¹.

Yukarıda da bahsedildiği gibi 1893'te II. Abdülhamid'in ülkeyi tanıtıcı mahiyette yurtdışına gönderdiği albümlerden Amerikan Kongre Kütüphanesi'ne gönderdiği 51 albüm içinde Kastamonu'ya ait fotoğraflar da vardır. Bu albümler içinde Sebah & Joaillier firmasının çektiği iki albümden biri 29, diğeri 31 fotoğrafı içermektedir. Bu iki albümde imparatorluğun çeşitli yerlerindeki okul binalarıyla öğrencilerin fotoğrafları yer almaktadır. Bu albümlerde Selanik, Rodos, Trabzon, Beyrut, Şam, Halep, Adana, İzmir, Manastır, Midilli, Denizli, Bağdat, Edirne, Manisa, Yanya, Bursa, Aydın, İzmit, Kastamonu ve Çankırı ile ilgili fotoğraflar mevcuttur. Bahattin Öztuncay *Dersaadet'in Fotoğrafçıları* adlı kitabında bu stüdyonun bu kadar şehri dolaşamayacağını ve ancak oradaki mahallî stüdyolarla işbirliği içinde bazı işleri onlara ısmarlamış olabileceklerini söylemektedir²².

19 Engin Özendes, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1923*, İstanbul 2013, s. 74.

20 Aziz Demircioğlu, *Kastamonu'da Basılan Eserler*, Kastamonu 1987, s. 43-44.

21 Çolak, *a.g.m.*, s. 59.

22 Bahattin Öztuncay, *Dersaadet'in Fotoğrafçıları*, İstanbul 2003, C. 1, s. 278.

Amerikan Kongre Kütüphanesi'ndeki II. Abdülhamid fotoğraf koleksiyonuna bugün internetten de ulaşılabilir²³. Bu kütüphanede yapılan araştırmalar sonucu Kastamonu'ya ait toplam beş fotoğraf tespit edilmiştir. Bunlar Mülkî İdadi binası ve öğrencileri, Askerî İdadi binasının planları ve öğrencileri ile Askerî Rüşdiye binalarıdır. 1888-1893 tarihleri arasında tahminî olarak tarihlendirilen bu fotoğraflardan ikisi Sebah & Joaillier Fotoğrafhanesi'ne aitken üçünün fotoğrafçısı belli değildir.

Osmanlı Devleti'nin resmi fotoğraf arşivi sayılabilecek ve dünyanın sayılı fotoğraf koleksiyonlarından biri olan Sultan II. Abdülhamid Arşivi ya da Yıldız Koleksiyonu diye bilinen, bugün orijinalleri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, negatif kopyaları ise İslâm Sanat Tarih Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Arşivi'nde bulunan tarihî fotoğraf koleksiyonunda ise Kastamonu ile ilgili 41 fotoğraf vardır. Bunlardan büyük bir kısmı Kastamonu'dan Taşköprü'ye ve Kastamonu'dan Daday'a uzanan yollarda yapılan köprü ve menfezlere ait fotoğraflardır. 37 adet köprü ve menfez fotoğrafının (10 fotoğraf mükerrerdir) bir kısmı 1897 tarihlidir, bir kısmının ise fotoğrafçısı bellidir, fotoğrafçı yukarıda da bahsettiğimiz Solak (Tzolag) Dildilyan'dır. Diğer beş fotoğraftan ikisi mükerrer olup Kastamonu'da Kumandan Vekili Hüseyin Paşa nezaretinde II. Abdülhamid'in 25. cülus yıldönümünde Kumandanlık Dairesi önünde yaptırılan saat kulesinin çizimi²⁴, diğer ikisi ise 1876 Osmanlı Meclisi'ndeki Kastamonu Mebusları Hacı Mustafa ve Salim Efendiler'e aittir.

Osmanlı basınında da Kastamonu'ya ait bir grup fotoğraf tespit edilebildi. Bunlardan *Servet-i Fünun*, *Şehbal* ve *Resimli Kitap*'da yapılan araştırmalarda *Servet-i Fünun*'da Kastamonu ve İnebolu ile ilgili 10 fotoğraf, *Şehbal*'de ise sadece bir adet İnebolu fotoğrafı vardır. *Resimli Kitap*'da maalesef Kastamonu fotoğrafı tespit edilemedi.

Servet-i Fünun'un 11 Kasım 1897 tarihli 348. sayısında İnebolu'nun genel manzarası, 19 Aralık 1899 tarihli 458. sayısında Kastamonu-İnebolu yolunda inşa edilen Kuruçay Köprüsü'nün açılış merasimi ile Kastamonu Sanayi Mektebi öğretmen ve öğrencileri, 23 Ağustos 1900 tarihli 493. sayısında İnebolu'nun denizden görünüşü, 18 Ekim 1900 tarihli 501. sayısında II. Abdülhamid'in cülusunun 25. sene-i devriyesi münasebetiyle Kastamonu'da inşa edilen çeşme, 3 Ekim 1901 tarihli 551. sayısında Kastamonu Hükümet Dairesi ile Kastamonu-

23 <http://www.loc.gov/collections/abdul-hamid-ii/about-this-collection/>

24 Kemal Kutgün Eyüpgiller, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, İstanbul 1999, s. 197.

Taşköprü arasında inşa edilen Gölviran Köprüsü, 16 Mart 1905 tarihli 725. sayısında Kastamonu civarında bir çiftlik, 13 Eylül 1906 tarihli 803. sayısında halıya dokunmuş Kastamonu haritası,

Şehbal'in 28 Mart 1914 tarihli 93. sayısında ise İnebolu'nun Evrenye Köyü'nde yaptırılan ilkokul fotoğrafı mevcuttur.

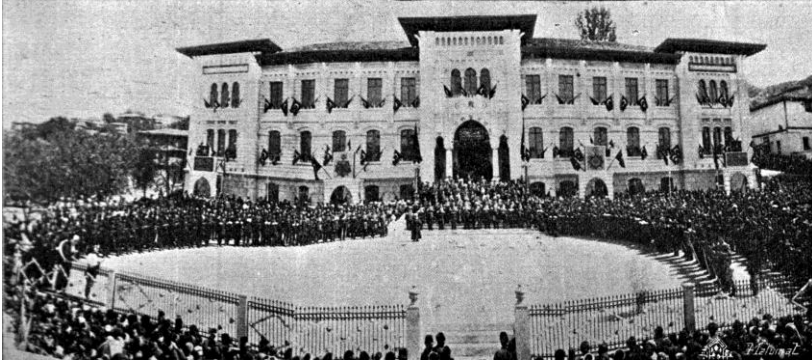

Kastamonu-İnebolu yolunda inşa edilen Kuruçay Köprüsü'nün açılış merasimi
(1899)

(*Servet-i Fünun*)

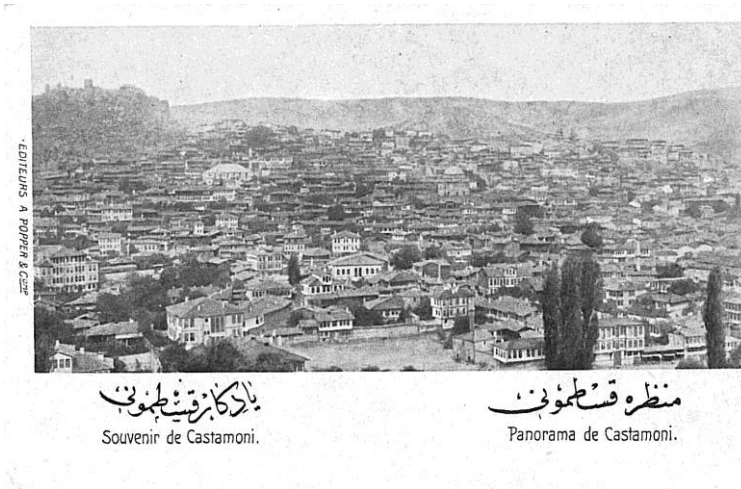
Ayrıca Lütfi Seymen'in "Kartpostallarla Geçmişte Kastamonu" makalesinde bahsettiği *Malumat* dergisinin 10 Ekim 1901 tarihli 307. sayısında Kastamonu Hükümet Konağı'nın açılış merasimi fotoğrafını da burada zikretmek gerekir²⁵.

25 İ.Lütfi Seymen, "Kartpostallarda Geçmişte Kastamonu", *Tarih ve Toplum*, S. 140/1995, s. 27.

Kastamonu Hükümet Konağı'nın açılış merasimi, 1901 (*Malumat*)

Yine bu fotoğrafları tamamlayıcı mahiyette olarak *Orlando Calumeno Koleksiyonu'ndan Kartpostallarla 100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler* kitabında yayınlanan Kastamonu kartpostalları da önemlidir. Bu eserde Kastamonu'ya ait iki adet genel görünüş, İnebolu'nun iskelesi, evleri, Köprü mevkii, Yarbaşı mevkii ve sahilde tekne inşasına ait toplam sekiz fotoğrafı ile Küre'nin genel görünüşüne ait bir fotoğrafı olmak üzere Kastamonu ile ilgili toplam on bir fotoğraf yer almaktadır²⁶.

Kastamonu'nun genel görünüşü (Köker, s. 352)

26 Osman Köker (ed.), *Orlando Calumeno Koleksiyonu'ndan Kartpostallarla 100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler*, İstanbul 2005, s. 169-173.

Bu fotoğraflardan hareketle Kastamonu fotoğraflarının Kastamonu merkez ile İnebolu fotoğraflarından ibaret olmasını, vilayet ve sancak merkezi olduğu için Kastamonu, Liman olarak merkez olması bakımından da İnebolu'nun önemine bağlanabilir.

Kastamonu'ya yabancı pek çok seyyahın da yolu düşmüştür. Bunlardan gezilerinde fotoğraf çekme izni talep ettiklerinden dolayı isimleri Osmanlı Arşivi'nden takip edilebilen Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nde asistan olan Fransız arkeolog Gustave Mendel (1873-1938) ile Alman Breslau Üniversitesi hocalarından jeolog ve topograf Richard Leonhard (ölm. 1917) sayılabilir.

Gustave Mendel, 1899'da başlayan ve 1900 senesinde devam eden Anadolu gezisine 1901'de devam etmiş, bu gezisinde Kastamonu'ya da uğramıştır. Leonhard ise 1899 ve 1900 senelerinde yaptığı ziyaretleri, 1903 sonbaharında bu sefer bir hizmetkârı ile tekrar etmiştir. Coğrafik, etnik ve arkeolojik araştırmalarda bulunan Leonhard, çektiği fotoğrafları 1915'te yayınladığı eserinde neşretmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Atatürk Kitaplığı'nda bulunan Kastamonu fotoğrafları arasında ise yine Kastamonu ve İnebolu'ya ait tarihi fotoğraflardan 10 fotoğraf tespit edilebildi. Bunlar, Nasrullah Köprüsü²⁷, Kastamonu Kalesi ve şehir bakışı²⁸ ve Kastamonu İdadisi²⁹ ile Kale ve şehrin genel görünüşüne³⁰ ait toplam dört, İnebolu-Köprü mevkii (Foto Cebe)³¹, yine Köprü mevkii³², Türk Ocağı³³, İnebolu ve sahil³⁴, İnebolu sahili³⁵, sahil ve gemiler³⁶ olmak üzere İnebolu'ya ait altı adet fotoğraftır. İnebolu fotoğrafları arasında Foto Cebe dikkat çekmektedir. Fotoğraflar, kesin bir çekim tarihi olmamak ile birlikte II. Meşrutiyet sonrası olarak tarihlendirilebilir.

Atatürk Kitaplığı'nda Kastamonu ile ilgili olup kapağında "332 Senesine Aid Kastamonu Vilayeti Hatırası" yazan bir albüm³⁷ dikkat çekmektedir. Albüm 1916 tarihlidir, 5. Kolordu Ahz-i Asker Heyeti Reisi

27 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11316.

28 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11461.

29 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11317.

30 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11649.

31 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11257.

32 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11830.

33 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11381.

34 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11499.

35 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 11500.

36 İBB Atatürk Kitaplığı, Kartpostal No: 12209.

37 İBB Atatürk Kitaplığı, Albüm No: 141.

Miralay Ali Osman Bey'in Kastamonu ziyaretleri hatırası olmak üzere takdim kılınmış ve 20 Nisan 1332 (3 Mayıs 1916) tarihli ve imzalı olup, 16 fotoğrafı ihtiva etmektedir. Fotoğrafçısı belli olmayan ve altyazıları Osmanlıca olan fotoğraflar şunlardır:

- 1-Müceddeden inşa olunan Kastamonu Sanayi Mektebi
- 2-Hastaneye ilaveten inşa olunan tecridhane
- 3-Hastaneye ilaveten inşa olunan muayenehane
- 4-Yeniden inşa olunan timarhane (Şifa Yurdu)
- 5-Memleket Hastanesinin medhali
- 6-Müceddeden inşa olunan Daday Leyli İbtidai Mektebi
- 7-Daday İbtidai Mektebi'nin yatakhane
- 8-Daday Leyli İbtidai Mektebi'nin açılış merasimi
- 9-Mergüze Nahiyesi'nin merkezi olan Antarlı Köyü'nde yapılan Leyli İbtidai Mektebi'nin temel atma merasimi
- 10-İkmal edilen Antarlı Mekteb-i İbtidaisi
- 11-Antarlı Mektebi'nin yemekhanesi ile beraber görünüşü
- 12-Medreseden tahvilen ve ilaveten inşa olunan Ağcıkavak Karyesi Leyli İbtidai Mektebi
- 13-Ormanlar arasında otelden tadilen ve ilaveten yapılan Ecevid Karyesi Leyli İbtidai Mektebi
- 14-Numune olarak Göl Nahiyesi'nde yaptırılan hükümet konağı
- 15-Yeniden açılan Çocuk Bahçesi
- 16-Yeniden açılan Darüleytam

Mergüze-Antarlı Köyü Leyli İbtidai Mektebi'nin temel atma merasimi ve gölgeleri aksetmiş fotoğrafçılar (*İBB Atatürk Kütüphanesi Albümü 141/9*)

Kastamonu'da Cumhuriyet döneminde fotoğrafçı olarak kayda geçen ilk isim Ahmed Efendi'dir. 1340-1341 (1924-25) *Türk Ticaret Salnamesi*'nde Ahmed Efendi'nin ismi geçer³⁸. 1928 senesinde yayınlanan *Büyük Ticaret Salnamesi*'nde fotoğrafçıların bulunduğu yerlerin listesinde ise Kastamonu'nun ismi yoktur. Kastamonu civarında Amasya, Ankara, Devrek, Zonguldak ve Merzifon'daki fotoğrafçılar sayılmaktadır³⁹.

Burçak Evren, Anadolu'nun yerel fotoğrafçıları hakkında yazdığı makalesinde 1920-1970 seneleri arasında verdiği listede İnebolu'da fotoğrafçılık yapan Foto Cebe ile Taşköprü'de fotoğrafçılık yapan Foto Hilal ve sahibi Hacı Ömerzade Mehmed Necati'nin isimlerini vermektedir⁴⁰.

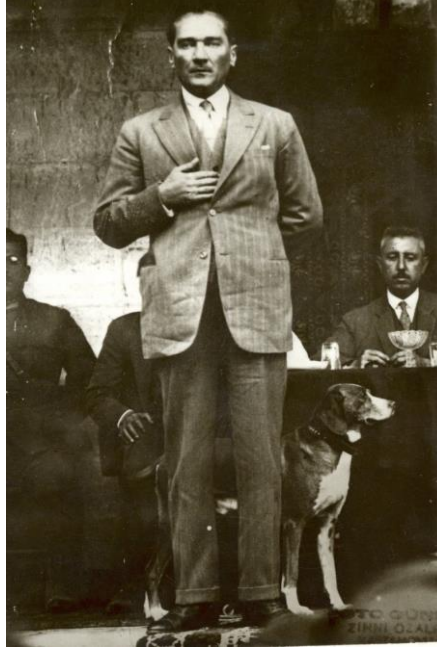
Atatürk'ün 1925 Ağustosunun son haftasında Kastamonu ve İnebolu seyahatlerinde fotoğraf çekenler bilinmektedir. Bunlar yukarıda da bahsettiğimiz Foto Cebe ile Kastamonu fotoğraf tarihine damgasını

38 *Türk Ticaret Salnamesi, 1340-1341 Senesine Aid Nüsha*, s. 487.

39 *Türkiye Cumhuriyeti Malul Gaziler Büyük Ticaret Salnamesi*, İstanbul 1928, C. 2, s. 1174-1176.

40 Burçak Evren, "Anadolu Fotoğrafçıları ve Fotokart Estetiği", *Toplumsal Tarih*, S. 61/1999, s. 26.

vurmuş, Kastamonu ile ilgili en çok fotoğrafı bulunabilen Foto Zihni yani Zihni Özalp'tir.

Atatürk'ün Kastamonu ziyaretinde Foto Zihni tarafından çekilen fotoğrafı, 30 Ağustos 1925 (*Cumhuriyetin 50. Yılında Kastamonu, 1973 İli Yılığ*)

Bunun yanı sıra Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası'nın yayınladığı *Cumhuriyet Devrinde Kastamonu Ticareti* adlı kitaba göre 1935'te Kastamonu'da beş fotoğrafçı vardır⁴¹.

Son kaynak olarak ulaşılabilen 1943-44 (fotoğrafçı yoktur), 1955, 1964 ve 1968 Kastamonu telefon rehberlerine göre de Kastamonu'da fotoğraf stüdyosu olan fotoğrafçılar şunlardır: Foto Maral-Nurettin Maral-Kastamonu, Zihni Özalp-Kastamonu⁴², Abdurrahman Kırıker-Tosya⁴³.

41 *Cumhuriyet Devrinde Kastamonu Ticareti*, Kastamonu 1935, s. 114.

42 *PTT Kastamonu Telefon Rehberi 1959*, s. 10; *Kastamonu İli Telefon Rehberi 1964*, meslekler kısmı s. 10; *PTT Kastamonu İli Telefon Rehberi 1968*, meslekler kısmı s. 20.

43 *Kastamonu İli Telefon Rehberi 1964*, meslekler kısmı s. 10.

II. FOTOĞRAFÇILAR

A. Osmanlı Dönemi

1. Bahriye Kolağası Mehmed Fethi Bey

Vilayetlerin genel olarak fotoğraflarının çekilmesi ile ilgili ilk teşebbüs Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın sadaretinde (1885-1891) 22 Şubat 1889 tarihinde yayınlanan irade ile gerçekleşmiştir. Bu iradeye göre vilayet, sancak ve kazalarda bulunan hükümet konağı, kışla, hastane, cami, okul ve saire gibi devlet yapıları ile hayır eserlerinin fotoğraflarının çekilerek birer kopyasının arz ve takdimi emredilmiştir. Çekimi yapacak fotoğrafçının seçimi ile fotoğrafların ebat, kalite veya adedi gibi konular tamamen vilayetlere bırakılmış, vilayetlerin fotoğrafçı istemesi halinde umumiyetle İstanbul'dan askerî fotoğrafçılar gönderilmiştir. Maaş, harcırah ve fotoğraf levazımatı masraflarını önceleri vilayetlere bırakan devlet, ortaya çıkan büyük meblağlar üzerine masrafları Dâhiliye Nezareti bütçesinin zuhurat tahsisatından karşılamayı planlamıştır.

Bu tebligata binaen Kastamonu Valisi Abdurrahman Nureddin Paşa, 5 Mart 1889'da, Mabeyn Başkitabeti'ne gönderdiği yazıda, *burada eylevm fotoğrafçı bulunmayıp birkaç senede bir gelip geçen fotoğrafçılar meyanında da takdime şayan resim çıkarabilecek derecede mahiri bulunmamasına mebni Dersaadet'çe hemen değerli bir fotoğrafçı bulunup müsaraaten izamı hususunu Dâhiliye Nezareti'ne telgrafla bildirmiş, fotoğrafçının hin-i vürudunda bila-tehir icab eden mahaller resimlerinin ahziyle takdimine müsaraat kılınacağını* beyan etmiştir⁴⁴. Buradan da anlaşılacağı üzere Abdurrahman Nureddin Paşa, Kastamonu'da bir fotoğrafçı olmadığını, fakat birkaç senede bir fotoğrafçıların gelip geçtiğini, fakat bunların da fotoğrafçılıktaki maharetlerinin iyi olmadığını anlatmaktadır.

Kastamonu'dan gelen telgrafi Dâhiliye Nazırı Ahmed Münir Paşa, 12 Mart 1889'da Sadarete bildirmiştir⁴⁵.

Ahmed Münir Paşa, İstanbul'dan Kastamonu'ya gönderilecek fotoğrafçı konusunda hemen Abdullah Biraderler ile görüşmüş, Abdullah Biraderler de çekilecek her bir fotoğrafın 33x27 cm. ebadında olmak üzere 100 adedinin 250 liraya ve bu adedi geçtiği takdirde her bir fotoğraf

44 BOA, Y.PRK.UM., 14-47.

45 BOA, DH.MKT., 1604-50.

için 1 liraya anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Münir Paşa başka fotoğrafçılar ile de görüşmüş, bunlar ise 100 fotoğraf için 300 lira, 100 adedi geçen her bir fotoğraf için yarımşar lira istemişlerdir.

Ahmed Münir Paşa, Sadarete yazdığı 3 Nisan 1889 tarihli yazısında fotoğrafçılarla yaptığı görüşmelerden bahsetmiş, çekilecek fotoğrafların 100 adedi geçmeyeceğini ve sanatlarındaki maharetlerine ve kendilerine diğer fotoğrafçılardan daha çok emniyet edilebileceğine binaen Abdullah Biraderler'in tercih edilebileceğini, böylelikle 100 fotoğraf için ödenecek 250 liranın her biri 100 kuruştan 25000 kuruş tutacağını ve bu masrafın da 1890 senesi bütçesinin zuhurat tertibinden karşılanabileceğini beyan etmiştir⁴⁶.

Sadrazam Kâmil Paşa da bu masrafı çok bulmuş olacak ki Bahriye Nezareti'nden fotoğrafçılığa vâkıf bir kolağası, bir gedikli ve bir neferin istihdam edilerek, bunların üç aylık masrafları ile fotoğrafçılık için gereken malzemelerin masraflarının karşılanmasını ve bu konuda Dahiliye Nezareti'nin Bahriye Nezareti ile haberleşerek gereğinin yapılmasını istemiştir⁴⁷. 11190 kuruş tutan bu masraf Dahiliye Nezareti'nin bütçesinden karşılanacaktı⁴⁸.

Bahriye Matbaası Fotoğraf Memuru Kolağası Mehmed Fethi Bey ve iki yardımcısı da Mayıs 1890'da Kastamonu Vilayeti'ne gitmişler, vilayeti ve mülhakatını gezip, beş ay kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüşlerdir. Mehmed Fethi Bey, Ereğli Madeni'nde mevcut bina, demiryolu, köprü ve ocakların fotoğraflarını çekmiş ve bunları Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'ya arzetmiştir. Hasan Hüsnü Paşa da bunları 14 Ekim 1890'da Saray'a takdim etmiştir. Hatta Mehmed Fethi Bey, Ereğli Madeni hakkında detaylı bir rapor hazırlamış, bu ocaklarda yapılan teknik iyileştirmeler sayesinde çıkarılan kömürün arttığını, devletin ihtiyacını karşıladığı gibi, yurtdışına da satıldığını belirtmiştir. Mehmed Fethi Bey'in raporundan kömür ocaklarını gezerken Ereğli, Olukbaşı İskelesi, Kozlu, Zonguldak ve Çatalağzı'na gittiği, Kilimli, Alacağzı ve Amasra'ya gidemediği anlaşılmaktadır⁴⁹. *Sabah* gazetesindeki bir haberde de Mehmed Fethi Bey'in Karadeniz Ereğlisi'ndeki fabrikalarla devlet binalarının fotoğraflarını çekerek döndüğü, hatta orada bir demir madeni keşfedildiği ve bu madenden çıkan numuneleri de incelenmek üzere Fethi

46 BOA, DH.MKT., 1612-79.

47 BOA, DH.MKT., 1622-50.

48 BOA, DH.MKT., 1634-40, 1643-114, 1670-108, 1677-79.

49 BOA, Y.MTV., 46-7.

Bey'in İstanbul'a getirdiği görülmektedir⁵⁰. Buradan da Fethi Bey'in Ereğli dışında fotoğraf çekmediği anlaşılmaktadır.

Amerikan Kongre Kütüphanesi'nin II. Abdülhamid fotoğraf koleksiyonundaki Karadeniz Ereğlisi fotoğrafları, Fethi Bey'in raporu ile örtüştüğünden bu fotoğrafların Fethi Bey'e ait olduğu düşünülmektedir. Bu fotoğraflar; Ereğli'de Karadon ocağı, kerpiç fabrikası, tuğla fabrikası, Kılınc Köprüsü, sath-ı mail, Çatalağzı ve Kozlu mevkilerine ait toplam yedi fotoğraftır.

Ereğli'de Karadon Ocağı (Amerikan Kongre Kütüphanesi)

Fotoğraf çekimi için yapılan harcamaların daha sonra incelenmesi üzerine Mehmed Fethi Bey'in 11190 kuruşluk bütçenin 1000 kuruşunu

⁵⁰ Sabah, 23 Zilkade 1310, S. 1368, s. 1.

fazla yere harcadığı anlaşılmış ve bunun kendisinden istenmesi kararlaştırılmıştır⁵¹.

Mehmed Fethi Bey⁵² hakkındaki bilgiler mahduttur. Bahriye Salnamelerinden çıkan bilgilere göre 1866'da orduya girmiştir. 1890 tarihli ilk Bahriye Salnamesi'ne göre bu tarihte Bahriye Mektebi fotoğraf memurudur ve 1884'de Sol Kolağası⁵³, 1896'da Sağ Kolağası⁵⁴ rütbelerine atanmıştır. 1902 tarihine kadar Bahriye Mektebi fotoğraf memurluğuna devam etmiş⁵⁵, 28 Eylül 1902'de Bahriye Matbaası'ndaki fotoğrafhanenin kaldırılması⁵⁶ üzerine görev yeri Selimiye'ye nakletmiştir⁵⁷. 1905'de Binbaşı olan Mehmed Fethi Bey hakkında tespit edilen son kayıt ise, 1908'de Bahriye Mektebi Nakkaşhane memurluğunda bulunmasıdır⁵⁸.

Mehmed Fethi Bey ayrıca Abdullah Biraderler'in en büyüğü Serfotoğrafi-i Hazret-i Şehriyarî Viçen Abdullah ile birlikte Karadeniz kıyısında Şile'de tesis edilmiş Cankurtaran Tahlisiye Heyeti'nin fotoğraflarını çekmek için görevlendirilmiştir. Onlara Bahriye Matbaası Müdürü Fuad Bey ile Fethi Bey'in yardımcısı Mülazım Ali Efendi⁵⁹ de eşlik etmiş, heyet 17 Ekim 1892 tarihinde istimbote ile Şile'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır⁶⁰. Heyetin çektiği 13 fotoğraf yine Amerikan Kongre Kütüphanesi II. Abdülhamid fotoğraf koleksiyonundadır, 10 tanesinin sağ altında Abdullah Frères adı vardır.

51 BOA, DH.MKT., 2035-123, 333-5.

52 Mehmed Fethi Bey'i, Bahriye Matbaası'nda görevli diğer Mehmed Fethi Bey ile karıştırmamak gerekir. Diğer Mehmed Fethi Bey, Bahriye Matbaası'nda harita ve gravye memuruydu. Galata'da doğdu, Baba adı Ali'dir. 1875 yılında Harbiye'den mezun oldu. 1891'de çinkografi eğitimi için yurtdışına gönderildi. Akdeniz, Karadeniz ve İzmir Limanı haritalarının gravyesini yapmıştır. 1907'de binbaşı, 1910'da emekli olmuştur, Fahri Çoker (haz.), *Deniz Harp Okulumuz*, Ankara 1994, s. 23.

53 *Salname-i Bahri*, 1. defa, İstanbul 1307, s. 55.

54 *Salname-i Bahri*, 10. defa, İstanbul 1317, s. 43.

55 *Salname-i Bahri*, 2. defa, İstanbul 1308, s. 48 ve 103; *Salname-i Bahri*, 3. defa, İstanbul 1310, s. 42; *Salname-i Bahri*, 4. defa, İstanbul 1311, s. 42; *Salname-i Bahri*, 12. defa, İstanbul 1319, s. 45 ve 82.

56 *Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Arşivi Kataloğu, Mektubi Bölümü Kısım II, H1-M*, Ankara 1980, C. VI, Matbaa Bölümü.

57 *Salname-i Bahri*, 13. defa, İstanbul 1320, s. 86.

58 *Bahriye Salnamesi*, 17. defa, İstanbul 1326, s. 73.

59 Sonradan Serfotoğrafi-i Hazret-i Şehriyarî olan Bahriyeli Ali Sami.

60 *Sabah*, 25 Rebiülevvel 1310, S. 1133, s. 1; 26 Rebiülevvel 1310, S. 1134, s. 2.

IRCICA Arşivi'ndeki Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu'nda ise Mehmed Fethi Bey'in Kol-ı sani yani Sol Kolağası rütbesinde iken çektiği bir İstinye Limanı fotoğrafı mevcuttur⁶¹.

2. Dildilyan Biraderler

Sivas menşeli bu aile Sivas'tan göç ederek Merzifon'a yerleşmiş ve burada Amerikalılar'ın kurduğu Anadolu Koleji'nin (Anatolia College) yanında fotoğrafhane açmışlardır. Fotoğrafçılar, Solak ve Aram kardeşler ile yeğen Sumpad Dildilyan'dan oluşmaktaydı.

Solak Dildilyan 5 Mayıs 1872'de Yozgat'ta doğmuştur. Babası kunduracı Krikor, annesi Luisa Dildilyan'dır. 11 kardeşin üçüncüsü olan Solak'ın doğumundan sonra aile, Yozgat'tan Sivas'a göç etmiştir. Solak, Maryam Nakkaşyan ile evlenmiş, altı çocukları olmuştur. Aram ise ailenin sekizinci çocuğuydu, 18 Eylül 1883'te Sivas'ta doğmuştur. Yeğen Sumpad ise 1 Mart 1880'de doğmuştur. Babası Harutyun Dildilyan (1854-1915), Solak ve Aram'ın babaları Kirkor ile kardeşti.

Solak, 16 yaşında iken bir aile dostunun araya girmesi ile Sivas'a gelen seyyar fotoğrafçı Cevahirciyan'a çırak olmuş, sonra babasının Sivas'a davet ettiği İstanbullu fotoğrafçı Mikael Naturyan ile Sivas'ta ortak bir fotoğrafhane açmışlardır. O dönemde Anadolu'da yerleşik stüdyoya pek rastlanmazdı, seyyar fotoğrafçılık adettendi. Fotoğrafçı şehre gelir, birkaç günlüğüne bir dükkân kurar, fotoğraf çeker ve çoğu zaman oranın yerlisi olan bir eczacının yardımıyla cam negatiflerden kâğıda baskı yapar ve yoluna devam ederdi. Solak ve Mikael de bir yandan stüdyoyu işletirken bir yandan da fotoğraf çekmek üzere dönüşümlü olarak köylere ve çevre kentlere seyahat etmişlerdir. Solak'ın meşhur bir kunduracı olan babasının geniş çevresi ona ve ortağı Naturyan'a önemli müşteriler kazandırmıştır. Naturyan&Dildilyan Fotoğrafhanesi'nin şöhreti kısa zamanda Merzifon'a ulaşmıştır. Birkaç yıl içinde Merzifon'da Amerikalılar tarafından açılan Anadolu Koleji, Merzifon'da şehirli, aydın, fotoğrafa ilgi gösteren bir müşteri profili oluşturmaya başlamıştır. Solak ve ortağı her yıl kolejden davet almış, okulu ve mezuniyet törenlerini fotoğraflamıştır. Bir müddet sonra Merzifon'da bir stüdyo daha açmaya karar vermişlerdir (1889)⁶². Bu yeni stüdyoyu başta Naturyan çekip çevirmiş, ancak kısa bir süre sonra kalp krizinden hayatını kaybetmiş ve Solak iki stüdyoyu da aynı anda idare etmeye başlamıştır. 1894'de salgın hastalıktan anne ve babasını kaybeden

61 IRCICA Arşivi, 779-55-070.

62 Pars Tuğlacı, *Tarih Boyunca Batı Ermenileri*, İstanbul 2004, C. 2, s. 769; C. 3, s. 240.

Solak, kalabalık aileye tek başına bakmaya başlamış ve Anadolu Koleji'nin yeni müdürü Charles Tracy'nin Merzifon'a gelmesi ve kolejin yeni fotoğrafçılığına atandığını söylemesi üzerine Merzifon'a göç etmiştir. Anadolu Koleji'nin duvarlarının hemen yanında bir ev inşa etmiş, evin ikinci katında stüdyo olarak kullanılan oda, okulu panoramik olarak görmekte ve ışığı oldukça iyi alan büyük penceresiyle iyi fotoğraflar çekilmesine imkân tanımıştır. Ayrıca Sultan tarafından da resmi fotoğrafçı olarak tayin edilmiştir. Anadolu Koleji'nin 1905 mezunlarından ve orada sanat tarihi hocası olan Sumpad da amcasına yardım etmeye başlamıştır⁶³. Anadolu Koleji'nin giderek hem büyümesi, yeni inşaatlar, hem öğrenim kadrosunun hem de yeni öğrencilerin kaydedilmesi ile Solak'ın da işleri büyümüştür. Kolej bünyesinde açılan hastaneye getirilen röntgen cihazının çalıştırılması da Solak'a verilmiştir.

Sumpad, Samsun'a taşınmış ve burada yeni bir stüdyo açmıştır. Bu stüdyo da Dildilyan Kardeşler adını taşımıştır. Solak yoğun biçimde köşe bucak Anadolu'yu gezmiş, törenlerde evlerde insan portreleri çekmiş, binaları ve şehir manzaralarını fotoğraflamıştır⁶⁴.

Solak'a devlet tarafından 6 Temmuz 1908'de İftihar Madalyası verilmiştir⁶⁵.

Kardeşi Aram da Dildilyanlar'ın ününü daha da yaygınlaştıran panoramik şehir manzaraları ve kartpostallar hazırlama işinde ağabeyi Solak'a yardım ederek önemli rol oynamıştır. 1904'de fotoğraf alanında öğrenim veren Illinois College of Photography'ye kaydını yaptırmış ve Amerika'ya gitmiştir. Bir yıl içinde okulunu bitirmiş ve Merzifon'a dönmüştür. 1910 senesinde Konya'da bir stüdyo açmış, fakat burada tutunamayıp, stüdyosunu Adana'ya taşımıştır⁶⁶.

Dildilyanlar'ın Samsun stüdyosu, 1911'de temeli atılan Samsun-Sivas demiryolunun inşa sürecini fotoğraflamıştır⁶⁷. Bu hat maalesef uzun yıllar bitirilememiş ve Cumhuriyet'ten sonra 1932'de açılmıştır.

63 Gülbadi Alan, *Amerikan Board'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji*, Ankara 2008, s. 273.

64 *Dildilian Kardeşlerin Objektifinden Bir Ermeni Ailesinin Yitik Geçmişine Tanıklıklar 1872-1923* Sergi Katalogu, İstanbul 2013; s. 6-7, 30; "Dr. Armen Marsoobian Brings History to Life as Dukakis Fellow", *The Anatolian*, Summer 2009, s. 9 (Bu makalenin çevirisini yapan hemşehrimiz Prof. Dr. Cengiz Tomar'a teşekkür ederim.)

65 BOA, DH.MKT., 1269-82.

66 *Dildilian Kardeşlerin Objektifinden.....*, s. 7-8.

67 Bu inşaat sürecinde çektikleri fotoğraflardan bazıları şu eserde mevcuttur: *Samsun-Sivas Demiryolu Amasya İstasyonunun İşletmeye Açılışı*, Ankara 2006, s. 34, 41, 43; "Samsun-

Dildilyan Kardeşler, fotoğrafçı olarak devlet hizmetinde olduklarından dolayı 1915 tehcirinden etkilenmemişlerdir. Fakat yeğenleri Sumpad, tehcirde hayatını kaybetmiştir. Solak ve ailesi ile kardeşi Aram da Müslüman olmuşlardır. Solak, Ahmed Pertev, eşi Maryam Cemile ve erkek çocukları Kirkor Mehmed Remzi, Sahayak Hasan Remzi, Hrant Mustafa Fethi, Ara Yusuf Vehbi, kız çocukları Alice Hatice Leman, kardeşi Aram ise Osman Şevki adını almışlardır (1 Eylül 1915)⁶⁸.

1921'e kadar faaliyetine Merzifon ve Samsun'da devam eden Dildilyanlar'dan Solak ve ailesi Atina'ya gitmiş ve burada tekrar bir stüdyo açmış, fotoğrafçılığı oğlu ve kızına devretmiştir. 19 Ağustos 1935'te çene kanserinden Atina'da ölmüştür. Aram ise ailesi ile birlikte Amerika'ya Kaliforniya'ya göç etmiş ve fotoğrafçılık kariyerine orada devam etmiştir. O ise 1963'te San Francisco'da hayata veda etmiştir⁶⁹.

Dildilyanlar'ın Kastamonu ile ilişkisini ilk yazan Kevork Pamukçuyan'dır. Bir yazısında *K. K. Dildilyan (19.yüzyıl-20.yüzyıl): Kastamonu'da fotoğrafçı*⁷⁰ derken başka bir makalesinde *Kuzenim Bay Artaki Zambakciyan'ın nezdinde, K. K. Dildilyan'ın Kastamonu'daki fotoğrafhanesinde çekilmiş, 5 Aralık 1892 tarihli bir fotoğraf mevcuttur. Fotoğrafçı her ne kadar biliniyorsa da, faaliyette bulunduğu yıllar için, mezkûr tarih ehemmiyeti haizdir*⁷¹ diyerek Dildilyan'ın Kastamonu'da fotoğraf çektiğini belgelemiştir. Fakat bu kayıt, Kastamonu'da daimi bir stüdyosu olduğunu göstermez.

Dildilyanlar, Kastamonu-Taşköprü ve Kastamonu-Daday arasında inşa edilen köprü ve menfezlerin fotoğraflarından bazılarını çekmiştir.

Yıldız Koleksiyonu'ndaki Kastamonu köprü ve menfez fotoğrafları toplam 37 adettir. 10 tanesi ise mükerrerdir. 1897 olarak tarihlendirilen 90503 numaralı albümde 22 fotoğraf vardır. Bunlar:

1-Kastamonu-Tosya yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Karasu Köprüsü'nün açılış merasimi (Yolun 11. kilometresinde 80 metre uzunluğundadır.),

Sivas Demiryolu hattının resm-i ibtidası" fotoğrafı, *Şehbal*, 1 Mayıs 1327 (14 Mayıs 1911), S. 39, sayfa 293.

68 BOA, DH.EUM.KLU., 10-1.

69 *Dildilian Kardeşlerin Objektifinden.....*, s. 11-12.

70 Kevork Pamukciyan, *Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar*, İstanbul 2003, C. 4, s. 211.

71 Pamukciyan, *a.g.e.*, C. 3, S. 222.

2-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Alama Köprüsü'nün açılış merasimi (Yolun 37. kilometresinde ve 40 metre uzunluğundadır),

3-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde sırf kargir olarak inşa ve ikmal olunan Hasköy Kemerli menfezi (Yolun 11. kilometresinde ve 4 metre uzunluğundadır.),

4-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde sırf kargir olarak inşa ve ikmal olunan Gömeç Köyü Kemerli menfezi (Yolun 13. kilometresinde ve 4 metre uzunluğundadır.),

5-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde sırf ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Gölviran Köprüsü (Yolun 18. kilometresinin 500. metresinde ve 80 metre uzunluğundadır.),

6-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde Uzunkavak Köprüsü (Yolun 20. kilometresinin 100. metresinde ve 8 metre uzunluğundadır.),

7-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa edilen Bük Köprüsü (Yolun 25. kilometresinin 30. metresinde ve 10 metre uzunluğundadır.),

8-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa edilen Gömeç Köprüsü (Yolun 22. kilometresinde ve 14,5 metre uzunluğundadır.),

9-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Baraka Köprüsü (Yolun 33. kilometresinde ve 16 metre uzunluğundadır.),

10-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde sırf kargir olarak inşa ve ikmal olunan Alama Suyu Köprüsü (Yolun 33. kilometresinin 34. metresinde ve 3 metre uzunluğundadır.),

11-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Alama Geçidi Köprüsü (Yolun 33. km.sinin 534. m.sinde ve 5 m. uzunluğundadır.),

12-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Alama Çayı Köprüsü (Yolun 37. km.sinde ve 36 m. uzunluğundadır.),

13-Kastamonu-Taşköprü yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Dere Köprüsü (Yolun 44. km.sinde ve 6 m. uzunluğundadır.),

14-Kastamonu-İnebolu yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak ikmal olunan Şeker Köprüsü (Yolun 9. kilometresinin 500. m.sinde ve 20 metre uzunluğundadır.),

15-Kastamonu-Daday yolu üzerinde sırf kargir olarak inşa ve ikmal olunan Tekçam Kapaklı Menfezi (Yolun 7. kilometresinde ve 80 cm. uzunluğundadır.),

16-Kastamonu-Daday yolu üzerinde sırf kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Tekçam Kemerli Menfezi (Yolun 8. kilometresinde ve 1 metre uzunluğundadır.),

17-Kastamonu-Daday yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Gölköyü Köprüsü (Yolun 9. kilometresinde ve 6 metre uzunluğundadır.),

18- Kastamonu-Daday yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Gölköyü Köprüsü (Yolun 13. kilometresinde ve 25 metre uzunluğundadır.),

19-Kastamonu-Daday yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Subaşı Köprüsü (Yolun 16. kilometresinde ve 40 metre uzunluğundadır.),

20-Kastamonu-Daday yolu üzerinde sırf kargir olarak inşa ve ikmal olunan Çilköy Kemerli Köprüsü (Yolun 18. kilometresinde ve 4 metre uzunluğundadır.),

21-Kastamonu-Daday yolu üzerinde ayakları kargir ve üzeri ahşap olarak inşa ve ikmal olunan Verev Köprüsü menfezi (Yolun 20. kilometresinde ve 6 metre uzunluğundadır.),

22-Kastamonu-Daday yolu üzerinde sırf kargir olarak inşa ve ikmal olunan Arap Hamı Kemerli menfezi (Yolun 23. kilometresinde ve 2 metre uzunluğundadır).

90860 numaralı albümün 4-18. fotoğrafları arasında bulunan 15 fotoğraf da Kastamonu köprüleri ile alâkalıdır ve orijinal altyazıları şöyledir:

4-Kastamonu'dan Taşköprü ve Daday'a uzanan yollarda her biri 80'er cm. açıklığında işbu resimde 32 adet menfez yapılmıştır.

5-Kastamonu'dan Daday'a uzanan yoldaki Daday Çayı üzerinde 40 metre uzunluğunda işbu resimde 1 adet köprü yapılmıştır,

6-Kastamonu'dan Daday'a uzanan yolda 8 metre uzunluğunda işbu resimde 1 köprü yapılmıştır,

7-Kastamonu'dan Taşköprü'ye ve yine Kastamonu'dan Daday'a uzanan yollarda her biri üçer metre açıklığında olarak işbu şekilde 6 köprü yapılmıştır,

8-Kastamonu'dan Daday'a uzanan yolda her biri 2 metre açıklığında ve işbu resimde 6 adet köprü yapılmıştır,

9-Kastamonu'dan Daday'a ve Taşköprü'ye uzanan yollarda her biri dörder metre açıklığında olarak işbu şekilde 6 kıta köprü yapılmıştır,

10-Kastamonu Vilayeti'nde Taşköprü'den Daday'a uzanan yolda her biri 5 metre uzunluğunda işbu şekilde 5 kıta köprü yapılmıştır,

11-Kastamonu'dan Daday'a uzanan yolda her biri 8 metre uzunluğunda olarak işbu şekilde 6 kıta köprü inşa olunmuştur,

12-Kastamonu'dan Taşköprü ve Daday'a uzanan yollarda her birinin açıklığı 2 metre olmak üzere işbu şekilde olarak 10 kıta köprü yapılmıştır,

13-Kastamonu Vilayeti'nde Kastamonu'dan Daday'a uzanan yolda 25 metre uzunluğunda inşa olunan köprü'nün resmi,

14-Kastamonu'dan Taşköprü ve Daday'a uzanan yollarda her biri 1 metre açıklığında ve işbu resimde 6 adet menfez yapılmıştır,

15-Kastamonu'dan Taşköprü ve Daday'a uzanan yollarda her biri 1 metre açıklığında ve işbu resimde 8 adet menfez yapılmıştır,

16-Kastamonu'dan Daday'a ve Taşköprü'ye uzanan yollarda her biri 10 metre açıklığında ve işbu resimde 4 adet köprü yapılmıştır,

17-Kastamonu'dan Taşköprü'ye uzanan yolda her biri 3 metre açıklığında ve işbu resimde 3 kıta köprü yapılmıştır,

18-Kastamonu'dan Taşköprü'ye uzanan yoldaki Daday Nehri üzerine 80 metre uzunluğunda ve işbu resimde 1 köprü yapılmıştır.

Dildilyanlar'ın çektiği ve sağ altta imzaları bulunan Kastamonu'dan Taşköprü ve Daday'a uzanan yollarda her biri üçer metre açıklığında inşa edilen köprülerden birinin fotoğrafı

(*IRCICA Arşivi*, 90860-007)

Ticaret ve Nafia Nazırı Hüseyin Tevfik Paşa, 31 Mayıs 1894'de Saraya bir yazı yazarak, 90860 numaralı albümün bu fotoğraflarını takdim etmiş ve Kastamonu'dan Daday'a ve Kastamonu'dan Taşköprü'ye uzanan yollarda bu şekilde toplam 96 köprünün yapıldığını bildirmiştir⁷². Yukarıdaki toplam 15 fotoğraf, 6 Haziran 1894'te Bekçi Derviş Ağa vasıtasıyla Saray Kütüphanesi'ne teslim edilmiştir⁷³.

72 BOA, Y.MTV., 96-71.

73 BOA, Y.PRK.SGE., 6-25.

90860 numaralı albümün 4-18 numaralı toplam 15 fotoğrafı da Dildilyanlar'a aittir. Sadece 4, 7, 8, 9, 12, 15 ve 17 numaralı fotoğrafların altında Dildilyan imzası okunmaktadır.

Dildilyan ayrıca Kastamonu Vilayeti'ndeki frengi ve gureba hastanelerinin fotoğraflarını da çekmiştir. *II. Abdülhamid Devrinde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*⁷⁴ adlı kitapta yayınlanan ve asılları Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Kastamonu, İnebolu ve Safranbolu Hastaneleri'ne ait fotoğrafların altında da Dildilyan imzası mevcuttur. Aynı eserde imzasız olarak Bolu ve Sinop hastanelerinin de fotoğrafları vardır. Bunlar da büyük ihtimalle Dildilyanlar'a ittir. Dildilyan imzası mevcut fotoğraflar şunlardır:

1-Kastamonu Hastanesi'nin maa müştemilat heyet-i umumiyesini irae eder resimdir⁷⁵

2-Kastamonu Hastanesi'nin fevkani beş numaralı koğuşu⁷⁶

3-İnebolu Hastanesi'nin arka tarafından görünüşü⁷⁷

4-İnebolu Hastanesi'nin haricen görünüşü⁷⁸

5-İnebolu Hastanesi'nin fevkani üç numaralı koğuşu⁷⁹

6-İnebolu eczanesinin dahilen görünüşü⁸⁰

7-Safranbolu Hastanesi'nin haricen görünüşü⁸¹

74 Nil Sarı, Ahmet Zeki İzgöer, Ramazan Tuğ, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devrinde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, İstanbul 2014.

75 BOA, FTG., 1598.

76 BOA, FTG., 1598.

77 BOA, FTG., 1634.

78 BOA, FTG., 1635.

79 BOA, FTG., 1636.

80 BOA, FTG., 1638.

81 BOA, FTG., 1751.

Kastamonu Hastanesi'nin 5 numaralı koğuşunun Dildilyan imzalı fotoğrafı (BOA)

Bugün Atina'da eğitimine devam eden Anadolu Koleji'nin internette ulaşılabilen dijital arşivinde mevcut fotoğraflarda da Dildilyanlar'a ait 6 Kastamonu ve 6 İnebolu fotoğrafı vardır⁸². Bunun dışında Dildilyanlar'ın çektikleri Amasya, Samsun, Sinop, Ordu, Sivas ve Merzifon'a ait fotoğraflar da vardır⁸³.

82 Osman Köker'in yayınladığı kitapta s. 170 ve 172'deki üç İnebolu fotoğrafı da Dildilyanlar'a aittir.

83 Atina'daki Anadolu Koleji'nin dijital arşivine şu adresten ulaşmak mümkündür: <http://dspace.act.edu/jspui/>

Dildilyan'ın objektifinden Kastamonu (*Anadolu Koleji Arşivi*)

Dildilyan'ın objektifinden İnebolu (*Anadolu Koleji Arşivi*)

3. Antranik Cevahirciyan

Antranik Cevahirciyan'ın (A.G.Djivahirdjian) ismi, Engin Özendes'in verdiği Kastamonu fotoğrafçıları listesinde yer almaktadır⁸⁴. Maalesef, Sivas menşeli olup Ankara'da fotoğrafçılık yapan bu fotoğrafçının çektiği Kastamonu fotoğraflarına ulaşamadı. Yine Kâmil Paşa'nın sadaretinde vilayetlerin fotoğraflanması ile ilgili irade gereğince Antranik Cevahirciyan, Ankara'nın fotoğraflarını çekmiş ve Ankara Valiliği de fotoğrafçıya Sanayi Madalyası verilmesini talep etmişti (28 Ekim 1890)⁸⁵. Fotoğrafçı 1906'da, Ankara'da kurulan muhacir köy ve mahallelerini çekmiş ve bu albüm Sultan'a takdim edilmiştir⁸⁶.

4. Sebah & Joaillier

Bu bilinen bir fotoğrafhanedir. Amerikan Kongre Kütüphanesi II. Abdülhamid koleksiyonundaki bazı Kastamonu fotoğrafları bunlara aittir. Sultan II. Abdülhamid'in İngiltere ve Amerika'ya gönderdiği albümlerdeki değişik şehirlere ait pek çok fotoğraflar da bu stüdyo tarafından çekilmiştir. Bahattin Öztuncay *Dersaadet'in Fotoğrafçıları* adlı kitabında bu stüdyonun bu kadar şehri dolaşamayacağını ve ancak oradaki mahalli stüdyolarla işbirliği içinde olabileceklerini söylemektedir⁸⁷. Buradan hareketle bu Kastamonu fotoğraflarının başka bir stüdyoya ait olabileceği kanaatindeyiz.

Amerikan Kongre Kütüphanesi'ndeki II. Abdülhamid fotoğraf koleksiyonundaki Kastamonu'ya ait beş fotoğraf vardır, bunlardan ikisi *Sebah & Joaillier Phot. Constantinople* imzasını taşımaktadır. Bunlar:

1-Kastamonu Mekteb-i İdadi-i Mülkiye şakirdanı

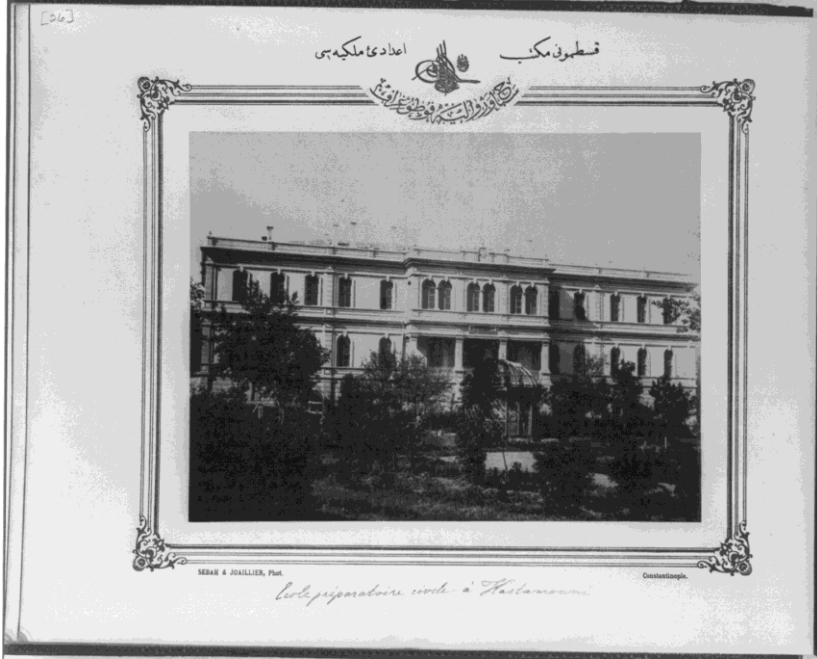
2-Kastamonu Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesi

84 Özendes, *a.g.e.*, s. 74.

85 Çolak, *a.g.m.*, s. 60.

86 IRCICA Arşivi, 90570/1-28.

87 Öztuncay, *a.g.e.*, C. 1, s. 278.

Kastamonu Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesi (Amerikan Kongre Kütüphanesi)

5. Ahmed Efendi

Ahmed Efendi'den ilk bahseden Aziz Demircioğlu'dur. O, *Kastamonu'da Basılan Eserler* adlı kitabında 1321 (1903) *Kastamonu Vilayet Salnamesi* 21. defa olarak *Kastamonu Valisi Enis Paşa* zamanında çıkarılmıştır. Bu salnamede *Vilayet Matbaasında* 16 kişi çalıştığını görüyoruz. Bu arada *Litoğrafya* kısmında da bir unvan verilerek "Litoğrafya ve fotoğraf memuru" adı karşısına Ahmed Efendi yazılmıştır. Enis Paşa'nın fotoğraf çektirmeye meraklı olduğu için bu kadro verildiğini sanıyoruz. Bildiğimiz kadar ilk fotoğraf *Kastamonu'da* 1881 yılında çekilmiştir. Bu da şimdiki *Vakıf Talebe Yurdu* olarak bir süre kullanılmış olan *İnci Tepesi'nin* altında yapılan *Rum Mektebi'nin* temel atma töreninde çekilmiştir.

Ahmed Efendi tarafından çekilmiş Rum Mektebi'nin temel atma merasimi

(Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

Daha sonra 1890'dan sonra ve Enis Paşa'nın valiliğinde çekilen pek çok resimler Ahmed Efendi tarafından çekilmiştir. Bu resimler maalesef birkaçı dışında elimizde bulunmuyor. Torunları olan merhum Dr. Hasan Sertkaya ve kardeşi Salih Sertkaya'ya sorduğumuzda, evde kalabalık ettikleri için camlarını (negatiflerini) dereye (çaya) attıklarını öğrendik demektir⁸⁸.

Aziz Demircioğlu'nun kaynak olarak verdiği Kastamonu vilayet salnamesine göz attığımızda Ahmed Efendi'ye 1299 (1881) vilayet salnamesinde vilayet matbaasında litoğrafyacı olarak rastlıyoruz⁸⁹. 1889'da litoğrafya memuru muavini⁹⁰, 1892'de litoğrafya memuru⁹¹, 1893⁹² ve 1896'da litoğrafya muharriri⁹³, 1899'da litoğrafya memuru⁹⁴, 1903'de ise litoğraf ve fotoğraf memuru⁹⁵ olarak geçmektedir.

88 Demircioğlu, a.g.e., 43-44.

89 *Salname-i Vilayet-i Kastamonu Sene 1299*, 14. defa, Kastamonu 1299, s. 71.

90 *1306 Sene-i Hicriye Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, 15. defa, Kastamonu 1306, s. 255.

91 *Bin Üç Yüz On Sene-i Hicriye-i Kameriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 16. defa, Kastamonu 1310, s. 330.

92 *Bin Üç Yüz On Bir Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 17. defa, Kastamonu 1311, s. 112.

1915 senesinde Ahmed Efendi'nin vilayete verdiği bir arzuhalden, onun Vilayet Matbaası'nda hem litoğrafya memuru hem de matbaa müdürü olduğunu görüyoruz. Ahmed Efendi 19 Nisan 1915'de verdiği arzuhalde litoğrafya memuru iken genel bütçeden aldığı 400 kuruş maaşından emeklilik için kesinti yapılırken, bu defa matbaa müdürlüğü için hususi bütçeden aldığı 350 kuruş maaştan da ileride bir mağduriyete uğramamak için emeklilik kesintisi yapılmasını talep etmektedir⁹⁶.

Bunun yanı sıra 1885 yılından itibaren taranılan Şark Ticaret Yıllıkları'nda, Kastamonu'da fotoğrafçı olarak tespit edilebilen ilk ismin Ahmed Efendi olduğu görülmektedir. Ahmed Efendi'ye ilk olarak 1900 senesine ait ticaret yılığında rastlanmaktadır⁹⁷. Ahmed Efendi, 1901⁹⁸, 1902⁹⁹ ve 1903¹⁰⁰ yıllıklarında da tek fotoğrafçıdır. 1904 senesinde ise Ahmed Efendi'nin yanında, Levon Efendi¹⁰¹, 1909 senesinde Kibarian¹⁰², 1912'de H. Tobakian¹⁰³, 1921 ve 1922'de Leon Seferian¹⁰⁴ yer almaktadır. Ahmed Efendi'den en son 1924-1925 ticaret yılığında bahsedilmektedir. Aynı dönemde İstanbul'da ise 21 fotoğrafthane sayılmaktadır¹⁰⁵. Şark Ticaret Yıllıkları'nda Ahmed Efendi ile birlikte sayılan Levon Efendi, Kibarian, H. Tobakian ve Leon Seferian'ın da seyyar fotoğrafçılar olduğu tahmin edilmektedir.

93 *Bin Üç Yüz On Dört Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 19. defa, Kastamonu 1314, s. 117.

94 *Bin Üç Yüz On Yedi Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 20. defa, Kastamonu 1317, s. 138.

95 *Bin Üç Yüz Yirmi Bir Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 21. defa, Kastamonu 1321, s. 151.

96 BOA, DH.UMVM., 8-9.

97 *Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1900*, İstanbul 1900, s. 1236.

98 *Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1901*, İstanbul 1901, s. 1282.

99 *Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1902*, İstanbul 1902, s. 1411.

100 *Annuaire Oriental 1903*, İstanbul 1903, s. 1629.

101 *Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1904*, İstanbul 1904, s. 1661.

102 *Annuaire Oriental du Commerce de l'Administration et de la Magistrature*, İstanbul 1909, s. 2046.

103 *Annuaire Oriental Commerce, Industrie Administraton, Magistrature de l'Empire Ottoman*, İstanbul 1912, s. 1518.

104 *Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magistrature 1921*, İstanbul 1921, s. 1313; *Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magistrature 1922*, İstanbul 1922, s. 1261.

105 *Türk Ticaret Salnamesi, 1340-1341 Senesine Aid Nüsha*, İstanbul 1925, s. 303-304 ve 486.

Ahmed Efendi'nin çektiği iki fotoğrafa ulaşılabildi. Bunlardan biri Aziz Demircioğlu'nun bahsettiği 1881'de Rum Okulu'nun temel atma töreni ile diğeri Kastamonu Mülkiye İdadisi'nin öğretmen ve öğrencilerinin 1886-1888 seneleri olarak tarihlendirilebilen fotoğraflardır¹⁰⁶.

Kastamonu Mülkiye İdadisi'nin öğretmen ve öğrencileri, 1886-1888

(Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

Ahmed Efendi'nin 1881'den 1925 senesine kadar 44 sene hizmet ettiği ve çektiği fotoğrafların da o denli fazla olabileceği göz önüne alınırsa ondan kalan iki fotoğrafın azlığına ve dereye atılan negatiflere ne kadar hayıflanılsa azdır.

106 Bu iki fotoğrafa ve daha ileride kullanılan pek çok fotoğrafa Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi koleksiyonundan, müzede görevli Fahri Özbek sayesinde ulaşılmıştır. Kendisine teşekkür ediyoruz.

6. Richard Leonhard

Richard Leonhard (ölm.1917), Breslau (Wroclaw-Polonya) doğumlu Alman jeolog ve topografıdır. Leonhard, coğrafya ve jeoloji alanında Kastamonu, Ankara ve Hüdavendigâr Vilayetleri ile İzmit Sancağı'nda 1899 ve 1900 tarihinde özel izin ile araştırmalar yapmış, bunun için Almanya'nın İstanbul Sefareti Dahiliye Nezareti'nden ilgili valilik ve mutasarrıflıklara tavsiyenameleler gönderilmesini istemiştir.

Bu çalışmalarında Anadolu'nun en az bilinen bölgelerinde; Ankara'nın kuzey ve kuzeybatısındaki dağlarda keşifler yapmıştır. Şehrin bir bölgesine has morfolojik araştırma sonuçlarını, harita da ekleyerek "Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Paläontologie" (Stuttgart 1902; Mineroloji, Jeoloji ve Paleontoloji Almancağı) adıyla yayınlamıştır.

Almanya Sefareti, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 20 Ağustos 1903 tarihli yazı ile Leonhard'ın bu sefer bir hizmetkârı ile beraber kroki çizip, fotoğraf çekerek üçüncü defa çalışmalarına başlamak istediğini bildirmiş ve tekrar tavsiyenameleler istemiştir. 24 Ağustos 1903'te Dahiliye Nezareti, artık tavsiyenamelelerin padişah iradesi ile yazılabileceğini Sadarete yazmış, gerekli iradenin sadır olması için Sadrazam Ferid Paşa, Mabeyn'e müracaat etmiş ve buna da 12 Eylül 1903 tarihli irade ile izin verilmiştir.

Dahiliye Nezareti, Hüdavendigâr, Ankara, Kastamonu Vilayetleri'ne ve İzmit Mutasarrıflığı'na yazdığı 21 Eylül 1903 tarihli iki farklı yazıdan birinde Leonhard'a usulü dairesinde gerekli yardım ve kolaylığın sağlanmasını, diğer yazıda ise Leonhard'ın ahval ve hareketlerinin gizlice izlenmesi ve aksi bir hareketi görülürse derhal şifre ile bilgi verilmesini istemiştir.

Leonhard, araştırmalarını tamamlamak üzere Çerkeş, Çankırı, Tosya ve Taşköprü'yü gezmiş ve Kastamonu'ya dönerek buradan Daday, Araç yoluyla Adapazarı tarafına hareket etmiştir. Kastamonu Valiliği de durumu, 10 Ekim 1903 tarihli tahrirat ile Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir¹⁰⁷.

Leonhard, Eskişehir, Sakarya, Karadeniz Ereğlisi, Mudurnu ve Çankırı'yı, Galatyalıların antik yerleşim bölgelerini boydan boya geçerek örnekler toplamıştır. 1899, 1900 ve 1903'te antik adıyla Paflagonya (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Karabük, Bartın) ve Bitinya (Bolu,

107 BOA, DH.MKT., 755-4.

Kastamonu, Zonguldak) olarak bilinen bölgede, en Doğuda Boyabat en Batıda ise Sakarya vadisi olmak üzere seyahat ettiği yerleri *Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien* (Berlin 1915; Paflagonya: Kuzey Anadolu'da Seyahatler ve Araştırmalar) adıyla kitaplaştırmıştır¹⁰⁸.

Seyahatinde çektiği fotoğraflardan 119 tanesini bu kitabında yayınlamıştır. Bu fotoğraflardan İnebolu (No: 28-29), Küre (No: 30), Araç (No: 31, 118), Kastamonu (No: 47), Gökçeada (Han¹⁰⁹, no: 107) ve Taşkoprü'ye (No: 114) ait olanlar dikkat çekicidir¹¹⁰.

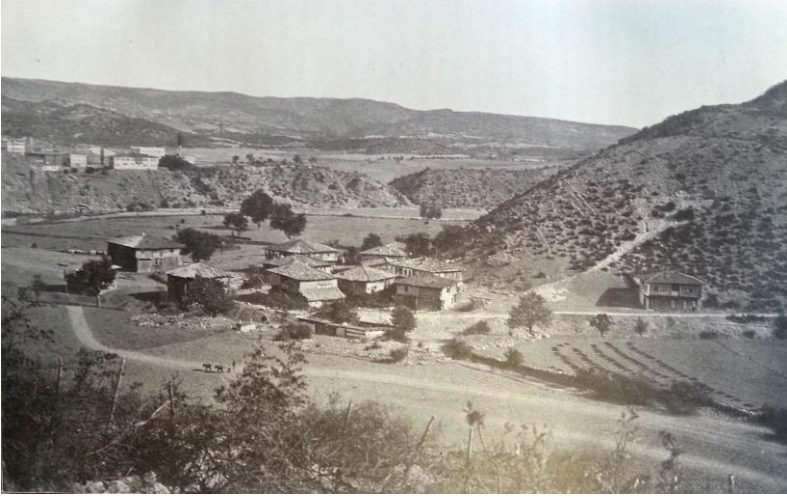

Leonhard'ın objektifinden Kastamonu, 1903 (*Paphlagonia*, s. 131)

108 Ahmet Tahir Dayhan, "Yıkılış Döneminde Asya ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı Topraklarını Keşfeden Oryantalistler", 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15.09.2007 Ankara/Türkiye Doğubilim Çalışmaları*, Ankara 2009, s. 83-84.

109 Hanönü'deki Hanım Candaroğlu İsfendiyar Bey'in hanımı Tatlı Hatun tarafından 1438'de yaptırıldığı tespit edilmiştir, bkz. Cevdet Yakupoğlu, "Kastamonu Hanönü İlçesinde Candaroğulları Dönemine Ait Tatlı Hatun Hanı ve Yeni Bulunmuş İnşa Kitabesi", *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu, Bildiriler*, Halil Çetin (editör), Çankırı 2012, s. 201-216.

110 Richard Leonhard, *Paphlagonia Reisen und Forschungen im Nordlichen Kleinasien*, Berlin 1915, s. 85-86, 89, 95, 131, 343, 390, 395.

Araç, 1903 (*Paphlagonia*, s. 95)

Küre, 1903 (*Paphlagonia*, s. 89)

Taşköprü, 1903 (*Paphilagonia*, s. 390)

Gökçeagaç'taki (Hanönü) han, 1903 (*Paphilagonia*, s. 343)

7. Gustave Mendel

Fransız arkeolog olan Mendel (1873-1938) yükseköğrenimini 1893-1897 arasında Ecole Normale Superieure'de yaparak, 1897'de

edebiyat doktoru unvanını almıştır. Mendel, 1898'den 1903'e kadar Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nde asistan olarak çalışmıştır.

1899 senesinde Anadolu'da araştırmalar yapmak istemiştir. Fransa'nın İstanbul Sefareti de Mendel'in vilayet dahilinde eski eserleri gezip, dolaşmak, bazı eski taşların üzerindeki yazıları okuyup fotoğraflarını çekmek istediğinden kendisine kolaylık gösterilmesini Hariciye Nezareti'nden istemiştir.

Hariciye Nezareti'nin bu talebi üzerine, Müze-i Hümayun İdaresi de Mendel'in inceleme yapacağı eski eserlerde hiçbir şekilde kazı yapmamak, eski yazı ve resimleri içeren taşların hiçbir şekilde tahribine sebebiyet vermemek, hiçbirini alt üst etmemek ve yalnız istediği şekilde üzerlerindeki yazıları okuyup fotoğraflarını çekmek şartıyla izin verilmesinde bir sakınca olmadığını Maarif Nezareti'ne bildirmiştir. Hem Hariciye, hem de Maarif Nezareti'nden gelen bu yazılara göre Dahiliye Nezareti de Mendel'in araştırma yapacağı bölgeler ile ilgili olarak İstanbul Şehremaneti, Zaptiye Nezareti, Çatalca ve İzmit Mutasarrıflıkları ile Hüdavendigâr, Kastamonu ve Ankara Valilikleri'ne 27 Temmuz 1899 tarihli yazı ile araştırmalarında Mendel'e emsali gibi kolaylık gösterilmesini istemiş diğer taraftan gönderilen gizli bir yazı ile Mendel'in kendisine hissettirilmeden takip edilmesi ve uygunsuz bir hal ve davranışının anında bildirilmesini istemiştir.

Mendel, araştırmalarını sürdürmek için 1900 senesinde ikinci defa başvurmuştur. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti yine aynı şekilde 11 Mart 1900 tarihli iki farklı yazı ile aynı şartlar çerçevesinde araştırmasına izin verirken diğer taraftan gizlice hareketlerinin takibi için İzmit Mutasarrıflığı, Kastamonu, Ankara, Trabzon ve Sivas Vilayetleri'ni bilgilendirmiştir.

8 Temmuz 1901'de yine Sivas, Ankara, Trabzon ve Kastamonu Vilayetleri ile İzmit Mutasarrıflığı'na Mendel'in araştırmalarına devam edeceği bildirilmiştir¹¹¹.

Anadolu'da gezerek, bilhassa antik çağa ait kitabelerin kopyalarını çıkaran Mendel'in araştırmalarının ilk ürünü, 1902'de basılan Konya Müzesi'nin kataloğu olmuştur. Bunu, Bitinya ve Paflagonya bölgelerindeki gezisinde derlediği kitabelere dair yazısı takip etmiştir. "Inscriptions de Bithynie et de Paplagonie", *École Française d'Athènes, Bulletin de Correspondance Hellénique*, 27, 1903, s. 314-333.

111 BOA, DH.MKT., 2226-25.

Bu yazıya göre Mendel, 25 Temmuz-4 Ekim 1901 tarihleri arasında Kastamonu Vilayeti'nde dolaşmış ve Adapazarı, Düzce, Bolu, Dörtdivan, Taşköprü, Türkeli ve Ayancık'da gezdiği ve gördüğü eski taşların üzerindeki yazıları not etmiştir. Makalesinde fotoğraf kullanmamıştır.

ΑΓΛΘΗΤΥΧΗ	'Αγαθή τύχη
ΓΝΚΛΑΥΔΙΟΝ	Γν. Κλαύδιον
ΣΕΒΗΡΟΝΔΙΣ	Σεβήρον, δις
ΥΠΑΤΟΝΠΟΝ	ὑπατον, πον-
ΤΙΦΙΚΑΓΑΜΒΡΟΝ	5 τίφικα, γαμβρόν
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ	αὐτοκράτορος
ΚΑΙΣΑΡΟΣΜΑΥΡΗ	Καίσαρος Μ. Αὐρη-
ΛΙΟΥΑΝΤΩΝΕΙΝΟΥΣΕΒ	λίου Ἀντωνεῖνου Σεβ-
ΠΑΤΡΩΝΑΚΑΙΚΤ'	[αστοῦ], πάτρωνα καὶ κτ[ι]-
ΕΤΗΝΗΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ(1)	10 στην, ἡ μητρόπολις
ΤΗΣ(2)ΠΑΦΛΑΓΟΝΙΑΣ	τῆς Παφλαγονίας
ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΙΣΔΙΑ	Πομπηϊόπολις, διὰ
Π.ΔΟΜΙΤΙΟΥΑΥΓΟΥΡΕΙΝΟΥ	Π Δομιτίου Αὐγορείνου
ΚΛΩΔΙΟΥΚΑΛΒΕΙΝΟΥ	Κλωδίου Καλβεῖνου
ΠΡΩΤΟΥΑΡΧΟΝΤΟΣ	15 πρώτου ἄρχοντος,
ΕΤΩ ΕΡΟΗ ΕΤΕΙ	τῷ ροή' ἔτει.

Mendel'in Taşköprü Pompeipolis harabelerinden yayınladığı kitabelerden biri

Bu makalesini Batı Anadolu'da Sardes (1905) ve Afrodiasis'daki (1906) araştırmalara dair yazıları takip etmiştir.

1903'ten sonra Mendel, Bordeaux Üniversitesi'nde klasik arkeoloji öğretim üyeliği yapmış, uzun süre İstanbul'da Müze-i Hümayun'da çalışmış, 1908'de Bursa Müzesi'ndeki antik çağ eserlerine dair güzel bir katalog yayımlamıştır. Mendel'in en önemli eseri ve onun adını ölümsüzleştiren çalışması İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin katalogudur. Mendel 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile yurduna dönmüş, 1938'de ölmüştür. 1900'lü yıllarda Anadolu'da çektiği fotoğraflar ise Paris'te Bibliotheque Nationale'dedir¹¹².

B. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet dönemi tespit edilen fotoğrafçılar ise alfabetik olarak verilmiştir:

1. Abdüselam Kırker-Tosya

Tosya'da Kuruçay Kenarı numara: 13 adresinde bulunan bu fotoğrafhane 1964'de aktiftir¹¹³.

2. Foto Arel

Niyazi Arel'in stüdyosudur. Niyazi Arel'in Tekin ve Metin adlı iki oğlu varmış. Kastamonu'daki büyük sel (5.7.1939), İsmail Bey Külliyesi ve Kastamonu Lisesi çay hatırası 30.06.1945 tarihli üç fotoğrafı tespit edilebildi¹¹⁴.

Kastamonu'daki büyük sel, 5.7.1939 (*Metin Boyacıoğlu Arşivi*)

112 Semavi Eyice, "Mendel, Gustave", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. 5, s. 388-389.

113 *Kastamonu İli Telefon Rehberi Meslekler Kısmı 1964*, s. 10.

114 Metin Boyacıoğlu Arşivi ve Metin Bey'in verdiği şifahi bilgi.

3. Foto Artistik-Çankırı

Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi'nden Kastamonu ve Kastamonu Hisarardı şeklinde iki fotoğrafın sağ tarafında verev olarak *FOTO ARTİSTİK* şeklinde fotoğrafhanenin adı vardır. Cumhuriyet sonrası Çankırı'da açılmış¹¹⁵ ve faaliyetine devam etmiştir. Çankırı fotoğraflarından bazılarında fotoğrafhanenin adı, daha amatörcce yazılmıştır¹¹⁶.

Foto Artistik'in objektifinden Kastamonu Hisarardı

(Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

115 Evren, *a.g.m.*, s. 26.

116 Bu Çankırı fotoğrafları şunlardır: Çay boyu, Halk Fırkası ve civarı, İstasyon Caddesi, Çankırı-kuşbakışı.

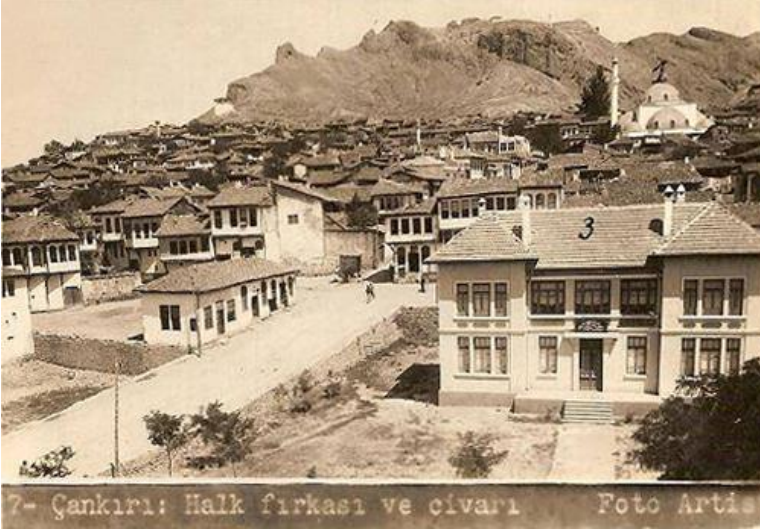

Foto Artistik imzalı Çankırı Halk Fırkası ve civarı

(Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

4. Foto Cebe-İnebolu

Burçak Evren'in makalesinde adı geçen bu fotoğrafhane¹¹⁷, Sabri Cebecioğlu (1900-1985) tarafından kurulmuştur. Cebecioğlu'nun Atatürk'ün İnebolu'ya gelişine ait fotoğrafları vardır¹¹⁸. Bunlar:

1-Atatürk, İnebolu'da Mareşal üniforması ile Belediye binasına giderken, 26 Ağustos 1925,

2-Gazi Paşa hazretleri İnebolu'da maiyetleriyle birlikte Türk Ocağı'na gittikleri, 27 Ağustos 1341 (1925),

3-Reis-i Cumhuriyet hazretleri İnebolu'da, kayık ile tenezzühü 27 Ağustos 1341 (1925) Perşembe.

117 Evren, a.g.m., s. 26.

118 Halit Kıvanç (haz.), "Bir Atatürk Devriminin Hikâyesi, Buna Şapka Derler", *Milliyet*, 13.11.1962, s. 5.

Foto Cebe'nin, Atatürk'ün İnebolu ziyaretinde çektiği fotoğraflarından biri, 26 Ağustos 1925.

Foto Cebe, Cumhuriyet'ten sonra da faaliyetine devam etmiştir. İnebolu ile ilgili çektiği, panoramik ve genel görünüşler ağırlıklı, muhtelif fotoğrafları vardır.

İnebolu Feneri, Foto Cebe (*Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi*)

5. Foto Erciyes

Kastamonu'da askerlik şubesinin orada hamamın üstündeydi¹¹⁹. Nail Küçük *Gelenekten Geleceğe Kastamonu* adlı kitabında *Tapudan fotoğraf istendiğinde Foto Erciyes'e* gidildiğini yazmaktadır¹²⁰.

6. Foto Hamdi-İnebolu

İnebolu'da Foto Cebe'den başka faaliyet gösteren, ona göre daha yeni bir fotoğrafhanedir. Küre'de de fotoğraf çektiğine dair 20.7.1941 tarihli fotoğraflar vardır.

119 Metin Boyacıoğlu Bey'den 29 Aralık 2009'da alınan şifahi bilgi.

120 Nail Küçük, *Gelenekten Geleceğe Kastamonu*, Ankara 2010, s. 24.

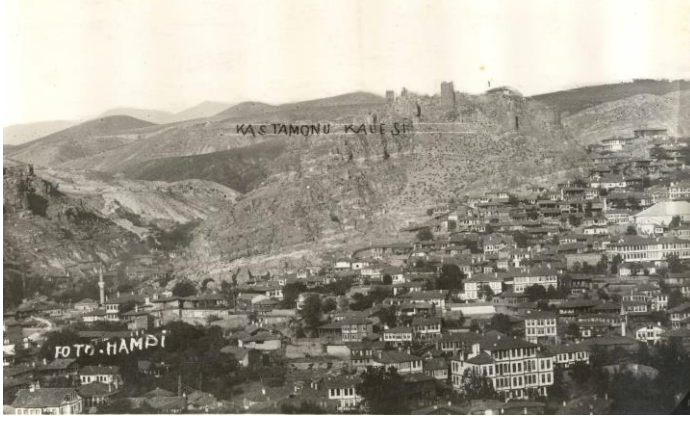

Foto Hamdi'nin çektiği bir Kastamonu fotoğrafı, (*Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi*)

7. Foto Maral-Nurettin Maral

İsmi 1959 Telefon Rehberi'nde vardır. Atatürk Caddesi 1/A adresinde bulunan ve Nurettin Maral'ın çalıştırdığı stüdyo, aynı sayfadaki reklâmında “Atölyemiz her türlü fotoğraf ihtiyacınızı itina ile karşılar” deyip ev ve atölye telefonlarını veriyordu¹²¹. 1964 ve 1968'de de faaldir¹²². Nurettin Maral, Nail Küçük'ün deyişiyle “fotoğraflara rötuş yapan, teknolojiyi daha iyi takip eden modern fotoğrafçılardanı¹²³.”

Foto Maral'ın 1959 Telefon rehberindeki reklâmı

121 PTT Kastamonu Telefon Rehberi 1959, sayfa10.

122 Kastamonu İli Telefon Rehberi Meslekler Kısmı 1964, s. 10; Kastamonu İli Telefon Rehberi Meslekler Kısmı 1968, s. 20.

123 Küçük, s. 24.

8. Foto Nuri (veya Nuri Altan)-Taşköprü

Taşköprü'nün tespit edilebilen tek fotoğrafhanesidir¹²⁴. Fotoğraflarının altında Foto Nuri ve Foto N. Altan şeklinde imza atan fotoğrafhanenin Taşköprü ve Gökırmak Nehri, Taşköprü Hükümet Dairesi, Taşköprü İlk Mektebi¹²⁵, Taşköprü'de kendir mükâfatı kazananlar¹²⁶ ve Taşköprü'nün umumi manzarası¹²⁷ başlıklı 5 fotoğrafı görülebildi.

Taşköprü ve Gökırmak Nehri (*Taşköprü Postası*'ndan)

124 Makalenin kapsadığı dönemde Hanönü'nün Taşköprü'ye bağlı olduğu düşünülürse, çocukluğumuzun Hanönüsü'ndeki "Foto Hasan"ı da burada zikretmek gerekir.

125 Bu üç fotoğraf *Taşköprü Postası*'ndan temin edilmiştir.

126 Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi.

127 Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi.

Taşköprü'den genel görünüş (Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

9. Foto Refik

Kastamonu ile ilgili çektiği fotoğraflarında Osmanlıca olarak Foto: Refik yazısı vardır. Bu sebeple 1928 öncesi aktiftir denebilir. 1929 Şark ticaret yıllığında ismi geçmektedir¹²⁸. Kastamonu Mekteb-i Sultanisi ve Hükümet Dairesi fotoğrafları vardır. Balıkesir'deki Foto Refik ile ilişkisi bilinmiyor.

128 *Annuaire Oriental, Oriental Directory, Adressbuch des Orients 1929*, s. 1033.

Kastamonu Mekteb-i Sultanisi, Foto: Refik (Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

10. Foto Şık

Cumhuriyet sonrası 1940'lı yıllarda aktif bir fotoğrafhanedir. Kastamonu ile ilgili üç fotoğrafı tespit edilebildi. Fotoğraflardan birinde amatör şekilde sağ altta *Foto: Şık* yazarken diğer ikisinde daha özenli, bir kutucuk içinde üstte Kastamonu, altında *Foto Şık* yazan fotoğrafhane amblemi vardır. Fotoğraflardan biri de 1943'te çekilmiş Kale, Yukarı Konak, Atabeygazi Camii, Şeyhoğlu Konağı ve Adliye Binası'nı göstermektedir¹²⁹.

129 Metin Boyacıoğlu Arşivi.

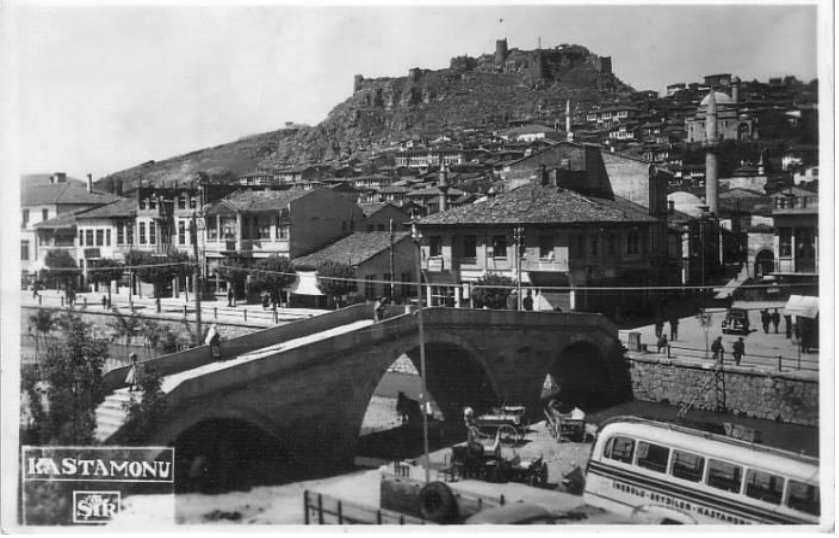

Foto Şik'tan Nasrullah Köprüsü

11. Foto Zihni Özalp (1905-1979)

Kastamonu fotoğraf tarihine damgasını vurmuş, Kastamonu ile ilgili en çok fotoğrafı bulunan fotoğrafçı, Foto Zihni yani Zihni Özalp'dir. Foto Güneş'i kurmuştur¹³⁰. Fotoğraflarının üzerinde Osmanlıca *Foto Zihni*, Harf İnkılabı'ndan sonra ise sadece *Zihni* ibaresini kullanmıştır. Bazı fotoğraflarının arkasında *Zihni-Kastamonu* mührü görülmektedir. Atatürk'ün Kastamonu ziyaretini, törenleri, mezuniyetleri, öğrencileri, binaları, Kastamonu'nun genel görünüşlerini, sel felaketlerini (5.7.1939 saat 4) kısaca Kastamonu ile ilgili akla gelecek her şeyi görüntülemiştir. Bazı fotoğraflarının üstünde ters hilal, bazı fotoğraflarında *H. Ahmer* ve hilal kullanmıştır¹³¹. 1959, 1964 ve 1968 telefon rehberlerinde gözükmektedir. Adresi, 1959 telefon rehberinde Cumhuriyet Caddesi Pasaj 1¹³², 1964 ve 1968 rehberlerinde ise Ticaret Odası Pasajı 49/1'dir¹³³. Cam negatiflerinin bir kısmı Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi'ndedir.

130 Metin Boyacıoğlu Bey'in verdiği şifahi bilgi.

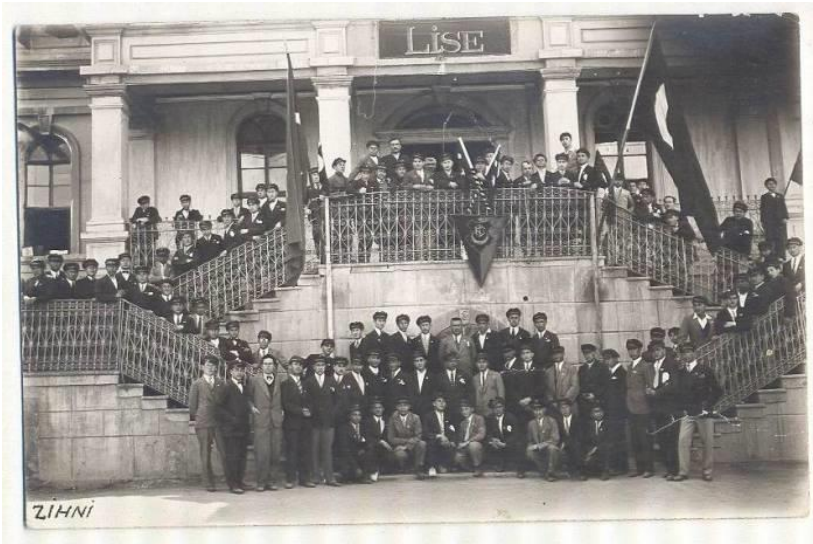
131 Metin Boyacıoğlu Arşivi.

132 *PTT Kastamonu Telefon Rehberi 1959*, s. 10.

133 *Kastamonu İli Telefon Rehberi Meslekler Kısmı 1964*, s. 10; *Kastamonu İli Telefon Rehberi Meslekler Kısmı 1968*, s. 20.

Foto Zihni'nin mührü (Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

Sol alt kenarında imzası bulunan Foto Zihni'nin çektiği Kastamonu Lisesi, 1931

Çektiği fotoğraflar, daha sağlığında kitaplarda yayınlanmıştır. Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası'nın 1935'de neşrettiği *Cumhuriyet Devrinde Kastamonu Ticareti*¹³⁴ adlı kitapta fotoğrafları mevcuttur. Bu fotoğraflar şunlardır:

134 *Cumhuriyet Devrinde Kastamonu Ticareti*, Kastamonu Ticaret ve Sanayii Odası, Kastamonu 1935.

Sayfa 12 Vilayetimizin güzel ormanlarından bir parça

Sayfa 16 Vilayetimizin güzel ormanlarından bir manzara

Sayfa 24-25 Oda Heyeti ve Müstahdimini Bir Arada

Sayfa 31 Kendir memleketi olan Kastamonu'dan bir manzara

Sayfa 33 Ticaret Odası önünde yerli mallar hakkında yapılan tezahürattan bir manzara

Sayfa 52 İhracat Tacirlerinden Akdoğanlızade Faik Bey'in yumurta atölyesinde yumurtalar ihracata hazırlanırken

Ticaret Odası önünde yerli mallar hakkında yapılan tezahürattan bir manzara

(Cumhuriyet Devrinde Kastamonu Ticareti, s. 339)

Foto Zihni, gerek yayınlarda, gerekse resmi geçit ve törenlerde tercih edildiğine göre Kastamonu'daki resmi makamlar tarafından da tercih edildiğini gösterir. Nail Tan'ın onun hakkında yazdığı satırlar mühimdir:

Zihni Özalp, 1905 yılında Erzurum-Hınıs'ta doğdu. Babası Aziz Bey, annesi ise İfkât Hanım'dır. Kastamonu'ya gelip

yerleşmişlerdir. Zihni Özalp, ağabeyi Fehmi Bey ve yengesi Fatma Hanım'la birlikte 1920'li yılların başında önce Kastamonu'ya sonra da İnebolu'ya yerleşti. 1934 yılında İnebolulu Hayriye Hanım'la evlendi. İnebolu'daki evi yanınca tekrar Kastamonu'ya dönüp fotoğrafçılığa devam etti. Hamzaağa Mahallesi'nde Sarı Konak'ın karşısındaki evi hâlen koruma altındadır.

Atatürk'ün şapka ve kıyafet devrimi için 23 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'ya geldiklerinde, bazı önemli fotoğrafları Zihni Özalp çekti. Fotoğraflarda görülen koruma polisi de ağabeyi Fehmi Özalp'tir.

TRT Genel Müdürlüğü'nün 23.8.1976 günü Şapka Devrimi belgesinde Zihni Özalp'le yapılmış bir konuşma ve çektiği fotoğraflar yayımlandı.

Gelini, hâlen Ankara'da yaşayan emekli öğretmen Nimet Özalp'te negatifleri bulunan Atatürk'le ilgili tarihi fotoğraflar şunlardır:

1-Gazi Mustafa Kemal'in Kastamonu'da karşılanması,

2-Halk Fırkasında konuşurken¹³⁵,

3-Hükümet Konağı binasından çıkarken¹³⁶,

4-Belediyeden çıkarken,

5-Belediye binası önünde otomobiline binerken,

6-Şapkalı tek Gazi fotoğrafı,

7-Ata'yı bekleyen memurlar.

8 Şubat 1979 tarihinde Kastamonu'da öldü. Cenazesi, Gölköyü'ndeki aile mezarlığında toprağa verildi¹³⁷.

135 Cumhuriyetin 50. Yılında Kastamonu, 1973 İl Yılığ, Ankara 1973, girişteki fotoğraf.

136 Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi.

137 Nail Tan-Özdemir Tan, *Gurur Kaynağımız Kastamonulular*, Ankara 2006, C. 6, s. 73.

Foto Zihni'nin çektiği Atatürk fotoğraflarından biri. Atatürk Hükümet Konağından çıkarken, (*Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi*)

12. Gayret Kütüphanesi

Gayret Kütüphanesi'nin tespit edilemeyen 3, 8, 9, 10 numaralar dışında 1'den 12 numaraya kadar numaralandığı bir Kastamonu serisi vardır. Bunlar:

1-Kastamonu Manzarası: Kastamonu 1940 civarı¹³⁸.

2-Kastamonu Manzarası: 1927 yılında, Cumhuriyet Caddesi ve Hükümet Köprüsü'nün Nasrullah Köprüsü'nden görünüşü¹³⁹.

4-Kastamonu Manzarası: Şehir içinden geçen Karaçomak Deresi

5-Kastamonu Manzarası: Hükümet Konağı

6-Kastamonu Manzarası: Batıdan Hükümet Dairesi binasına doğru bakış¹⁴⁰

138 Metin Boyacıoğlu Arşivi. Metin Boyacıoğlu Bey'e arşivinden faydalanma ve kopya alma izni verdiği için çok teşekkür ederiz.

139 *Kastamonu, Dünden ve Bugünden Görüntüleri 1894-1997*, Kastamonu 1997, s. 102.

140 Eyüpgiller, a.g.e., s. 196, Resim 70 (Lütfi Seymen Koleksiyonu)

7-Kastamonu Manzarası: Kale

11-Kastamonu Manzarası: 1938 yılında, Nasrullah Köprüsü'nden, batı ucundaki Cumhuriyet Caddesi'nin bir bölümünün görünüşü¹⁴¹.

12-Kastamonu Manzarası: 1927 yılında, Nasrullah Köprüsü ve sağ kesimde Kuyudibi Mevkii'nin görünüşü¹⁴².

Bu kitabevi, İstanbul'da sahibi Garabet Palamutoğlu olan meşhur Gayret Kütüphanesi değildir. Kastamonu'daki Nasrullah Caddesi no: 14'deki¹⁴³ Gayret Kitapevi olabilir. Bu Gayret Kitapevi 80 yıllıkmiş, telefonla görüşülen (2014'te) şimdiki sahipleri "kitabevinin iki defa el değiştirdiğini" söylemektedirler. "İlk sahibi merhum Remzi Üliç'miş, sonra iki oğlu Erdal ve Serdar Üliç devam ettirmiş." Ayrıca bu seride bazı fotokartların üzerinde silikçe Foto Zihni yazısı gözükmektedir, belki de bu seri Foto Zihni'ye ısmarlanmış veya onun bir çalışmasıdır.

Gayret Kütüphanesi serisinden 6 numaralı Kastamonu Manzarası

(Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

141 *Kastamonu*, s. 110.

142 *Kastamonu*, s. 54.

143 1968'deki adrestir. Aynı sayfadaki reklamlarında Gayret Kitabevi/Üliç Kardeşler başlığı vardır, *Kastamonu İli Telefon Rehberi Meslekler Kısmı 1968*, s. 33.

13. Şark Fotoğrafhanesi-Agop Kevork

21 Teşrinisani (Kasım) 1928 tarihli bir fotoğrafın arkasında sol üstte *ŞARK FOTOĞRAFHANESİ-AGOP KEVORK KASTAMUNİ* şeklinde mührü vardır. Fotoğrafın arkasında *Muhtelit orta mektebi son sınıf hatırası S "3" No 86 Bahriye Ayten* yazısı görülmektedir. Buradan da anlaşıldığına göre Kastamonu'da Cumhuriyet sonrası 1928'de de Ermeni fotoğrafçılar faaldi¹⁴⁴.

Agop Kevork'un çektiği fotoğraf (Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

Agop Kevork'un çektiği fotoğrafın arkasında fotoğrafhanenin mührü (Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

144 Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi.

14. Şark Fotoğrafhanesi-Vahib Reşadi

İnternette ulaşılabilen iki farklı fotoğrafın arkasında da Osmanlıca *Şark Fotoğrafhanesi, Sahibi: Vahib Reşadi* mührü okunmaktadır. Biri Hükümet Köprüsünden Nasrullah Köprüsü, diğeri ise Kışla Binası fotoğraflarıdır.

Mühre göre fotoğrafhanenin 1928 öncesi faal olduğu söylenebilir. Bu fotoğrafhanenin yukarıda bahsedilen Agop Kevork'a ait Şark Fotoğrafhanesi ile münasebeti konusunda maalesef bir şey söylenemiyor.

Şark Fotoğrafhanesi-Vahib Reşadi fotoğrafhanesinin mührü

KAYNAKÇA

Arşivler:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT., 333-5, 755-4, 1269-82, 1604-50, 1612-79, 1622-50, 1634-40, 1643-114, 1670-108, 1677-79, 2035-123, 2226-25; DH.EUM.KLU., 10-1; DH.UMVM., 8-9; FTG., 1598, 1634, 1635, 1636, 1638, 1751; Y.MTV., 46-7, 96-71; Y.PRK.SGE., 6-25; Y.PRK.UM., 14-47.

İslam Sanat Tarih Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Arşivi, 779-55/070, 90503/1-22, 90570/1-28, 90860/4-18.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Albüm No: 141; Kartpostal No: 11257, 11316, 11317, 11381, 11461, 11499, 11500, 11649, 11830, 12209.

Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi

Metin Boyacıoğlu Arşivi

Taşköprü Postası Arşivi

Gazeteler:

Sabah, 25 Rebiülevvel 1310, S. 1133, s. 1

Sabah, 26 Rebiülevvel 1310, S. 1134, s. 2.

Sabah, 23 Zilkade 1310, S. 1368, s. 1.

İnternet Siteleri:

<http://dspace.act.edu/jspui/>

<http://www.loc.gov/collections/abdul-hamid-ii/about-this-collection/>

Kitap ve Makaleler:

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, *Kastamonulu Sanatçılar Albümü*, Anıl Matbaacılık, Ankara 2005.

Ak, Seyit Ali, *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı 1923-1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.

- Ak, Seyit Ali, Alberto Modiano, *Türkiye Fotoğraf Yayınları Kataloğu*, Bileşim Yayınevi, İstanbul 2004.
- Alan, Gülbadi, *Amerikan Board'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji*, TTK yay., Ankara 2008.
- Atatürk'ün Kastamonu Ziyareti, Şapka ve Kıyafet İnkılâbı*, TC. Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2002.
- Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2001.
- Cumhuriyet Devrinde Kastamonu Ticareti*, Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası, Kastamonu 1935.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Kastamonu, 1973 İl Yıllığı*, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara 1973.
- Çoker, Fahri (haz.), *Deniz Harp Okulumuz*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Basımevi, Ankara 1994.
- Çolak, Orhan M., “II.Abdülhamid Döneminde Vilayetleri Fotoğraflama Teşebbüsleri ve Fotoğrafçı Ahmed Fuad Bey”, *Prof. Dr. Şevki Nezih Aykut Armağanı*, Gülden Sarıyıldız, Niyazi Çiçek, İshak Keskin, Sevil Pamuk (yay.haz.), Etkin Kitaplar, İstanbul 2011, s. 57-74.
- Dayhan, Ahmet Tahir, “Yıkılış Döneminde Asya ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı Topraklarını Keşfeden Oryantalistler”, 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15.09.2007 Ankara/Türkiye Doğubilim Çalışmaları*, Ankara 2009, s. 63-94.
- Demircioğlu, Aziz, *Kastamonu'da Basılan Eserler*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1987.
- Demircioğlu, Aziz, *100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir? 1872-1972*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1980.

- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Arşivi Kataloğu, Mektubi Bölümü Kısım II, Hİ-M, C. 4, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara 1980.*
- Dildilian Kardeşlerin Objektifinden Bir Ermeni Ailesinin Yitik Geçmişine Tanıklıklar 1872-1923 Sergi Katalogu* Mas Matbaası, İstanbul 2013.
- “Dr. Armen Marsoobian Brings History to Life as Dukakis Fellow”, *The Anatolian*, Summer 2009, s. 9.
- Duman, Hasan, *Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller)*, IRCICA, İstanbul 1982.
- Durmuş, Hayati vd., *Taşköprülü Gurur Kaynaklarımız*, Taşköprü Belediyesi, Kastamonu 2010.
- Evren, Burçak, “Anadolu Fotoğrafçıları ve Fotokart Estetiği”, *Toplumsal Tarih*, 61 (Ocak 1999), s. 24-29.
- Eyice, Semavi, “Mendel, Gustave”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, İstanbul 1994, C. 5, s. 388-389.
- Eyüpgiller, Kemal Kutgün, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, Eren yay., İstanbul 1999.
- Gökoğlu, Ahmet, *Paphlagonia*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952.
- İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2005.
- Kara, İlyas, *Her Yönüyle Tarihten Günümüze Kastamonu*, Bilge Kastamonu Gazetesi, Kastamonu 1997.
- Kastamonu, Dünden ve Bugünden Görüntüleri 1894-1997*, Kastamonu İl Turizm Müdürlüğü, Kastamonu 1997.
- Kastamonu Yıllığı*, Kastamonu Vil. Matbaası, Kastamonu 1933.
- Kıvanç, Halit (haz.), “Bir Atatürk Devriminin Hikâyesi, Buna Şapka Derler”, *Milliyet*, 13.11.1962, s. 5.

- Köker, Osman (ed.), *Orlando Calumeno Koleksiyonu'ndan Kartpostallarla 100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler*, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Küçük, Nail, *Gelenekten Geleceğe Kastamonu*, Ankara Ofset, Ankara 2010.
- Mehmed Behçet, *Kastamonu Asar-ı Kadimesi*, Maarif Vekaleti, Ankara 1341.
- Ozanoğlu, İhsan, *Çelenligil*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1959.
- Özendes, Engin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1923*, YEM yay., İstanbul 2013.
- Öztuncay, Bahattin, *Dersaadet'in Fotoğrafçıları*, C. 1, Aygaz yayınları, İstanbul 2003.
- Pamukciyan, Kevork, *Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar*, C. 3-4, Aras Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Samsun-Sivas Demiryolu Amasya İstasyonunun İşletmeye Açılışı*, TCDD, Ankara 2006.
- “Samsun-Sivas Demiryolu hattının resm-i ibtidası”, *Şehbal*, 1 Mayıs 1327 (14 Mayıs 1911), S. 39, s. 293.
- Sarı, Nil, Ahmet Zeki İzgöer, Ramazan Tuğ, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devrinde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, EVYAP, İstanbul 2014.
- Seymen, İ. Lütfi, “Kartpostallarda Geçmişte Kastamonu”, *Tarih ve Toplum*, Ağustos 1995, S. 140, s. 25-29.
- Şahin, İlhan, “Kastamonu”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2001, C. 24, s. 585-588.
- Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.
- Tan, Nail, *Kastamonu Araştırmaları*, C. 8, BRC Basım, Ankara 2007.

- Tan, Nail-Özdemir Tan, *Gurur Kaynağımız Kastamonulular*, C. 1-7, BRC Basım, Ankara 2004-2009.
- Topçubaşı, Mine, Kemal Kutgün Eyüpçiller, “Kastamonu’da 19. Yüzyıl Kamu Yapıları”, *Üsküdar’a Kadar Kastamonu*, Lütfü Seymen (yay. haz.), İstanbul 2008, s. 182-200.
- Tuğlacı, Pars, *Tarih Boyunca Batı Ermenileri*, C. 2-3, Pars Yayın ve Tic., İstanbul 2004.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kastamonu Meşahiri*, Mustafa Eski (yay. haz.), Kastamonu Eğitim Yüksekokulu, Kastamonu 1990.
- Yakupoğlu, Cevdet, ”Kastamonu Hanönü İlçesinde Candaroğulları Dönemine Ait Tatlı Hatun Hanı ve Yeni Bulunmuş İnşa Kitabesi”, *Kuzey Anadolu’da Beylikler Dönemi Sempozyumu*, *Bildiriler*, Halil Çetin (Editör), Çankırı Karatekin Üniversitesi yay., Çankırı 2012, s. 201-216.
- Yılmaz, Mehmet, *Kastamonu Bibliyografyası*, FSF Printing House, İstanbul 2007.

Salnameler:

- Bağdad Vilayet-i Celilesine Mahsus Salnamedir, On Altıncı Defadır*, Bağdad Vilayet Matbaası, Bağdad 1318.
- Bahriye Salnamesi*, 17. defa, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1326.
- 1306 Sene-i Hicriye Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, 15. defa, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu 1306.
- Bin Üç Yüz On Bir Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 17. defa, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu 1311.
- Bin Üç Yüz On Dört Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 19. defa, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu 1314.
- Bin Üç Yüz On Sene-i Hicriye-i Kameriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*, 16. defa, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu 1310.

- Bin Üç Yüz On Yedi Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*,
20. defa, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu 1317.
- Bin Üç Yüz Yirmi Bir Sene-i Hicriyesine Mahsus Kastamonu Salnamesi*,
21. defa, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu 1321.
- Malul Gaziler Ticaret Salnamesi 1927*, Malul Gaziler Neşriyat Şirketi,
İsmail Hakkı ve Şürekası, İstanbul 1927.
- Salık Veren Muhibban-1921 Annuaire salık virene Mouhibban: estime et
approve par la chambre de commerce Ottoman*, Hacı Beyzade
Ahmed Muhtar (yay. haz.), Muhibban Matbaası, İstanbul
1337/1921.
- Salname-i Bahri*, 1. defa, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1307.
- Salname-i Bahri*, 2. defa, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1308.
- Salname-i Bahri*, 3. defa, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1310.
- Salname-i Bahri*, 4. defa, Bahriye Matbaası, İstanbul 1311.
- Salname-i Bahri*, 10. defa, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1317.
- Salname-i Bahri*, 12. defa, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1319.
- Salname-i Bahri*, 13. defa, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1320.
- Salname-i Vilayet-i Kastamonu Sene 1299*, 14. defa, Kastamonu Vilayeti
Matbaası, Kastamonu 1299.
- Türk Ticaret Salnamesi, 1340-1341 Senesine Aid Nüsha*, İktisadi
Tedkikat-ı Neşriyat ve Muamelat Türk Anonim Şirketi, Matbaa-i
Ebuzziya, İstanbul 1925.
- Türkiye Cumhuriyeti Malul Gaziler Büyük Ticaret Salnamesi*, C. 2, İsmail
Hakkı ve Şürekası, İstanbul 1928.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926*, Matbaa-i Amire,
İstanbul 1926.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1927-1928*, Matbuat Müdiriyet-i
Umumiyesi, İstanbul 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yılığı 1928-1929, Devlet Matbaası, İstanbul 1929.

Şark Ticaret Yıllıkları:

Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1900, The Annuaire Oriental and Printing Company Limited, İstanbul 1900.

Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1901, The Annuaire Oriental and Printing Company Limited, İstanbul 1901.

Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1902, The Annuaire Oriental and Printing Company Limited, İstanbul 1902.

Annuaire Oriental 1903, İstanbul 1903.

Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature 1904, The Annuaire Oriental and Printing Company Limited, İstanbul 1904.

Annuaire Oriental du Commerce de l'Administration et de la Magistrature, The Annuaire Oriental & Printing Company Limited, İstanbul 1909.

Annuaire Oriental Commerce, Industrie Administration, Magistrature de l'Empire Ottoman, Imprimerie Française L. Mourkidès, İstanbul 1912.

Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magistrature 1921, Alfred Rizzo, İstanbul 1921.

Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magistrature 1922, Alfred Rizzo, İstanbul 1922.

Telefon Rehberleri:

Kastamonu İli Telefon Rehberi 1964.

Kastamonu-İnebolu-Tosya Telefon Rehberi 1943-44, Açıksöz Matbaası,
Kastamonu 1943-44.
PTT Kastamonu Telefon 1955, 1959, 1968 Rehberleri.

TARIM SEKTÖRÜNDE UZMANLAŞMA VE DIŞ TİCARET: MINT ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Ahmet AYDIN **

Güçgeldi BASHIMOV***

Öz

Tarım, temel gıda maddeleri üretimini garanti ederek, nüfusun önemli bir kısmına istihdam imkânı yaratarak, sanayi sektörüne emek, ara malı ve piyasa sağlayarak, ekonomiye döviz kazandırarak ve iç piyasanın genişlemesine yol açarak ekonomik gelişme sürecine katkıda bulunmaktadır. Tarım sektörü MINT ekonomilerinin en önemli sektörünü oluşturmakta ve bu sektör MINT ülkelerinin dış ticaretinde ve ekonomik kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Son 15 yıllık dönemde tarımsal gıda ürünleri ihracatı 3 kattan fazla bir artış göstermiştir. Bugün, MINT ülkeleri birçok tarımsal gıda ürünlerin üreticisi ve aynı zamanda ihracatçısıdır. Bu çalışmada MINT ülkelerinin (Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye) tarım ürünlerinin karşılaştırmalı üstünlüğü ve uzmanlaşma düzeyi analiz edilmiştir. Çalışmada Balassa ve Lafay indekslerinden yararlanılmıştır. Çalışmada Armonize Mal Tanım ve Kodlama sistemi kullanılmıştır. Analiz aşamasında 2002-2015 dönemine ait Uluslararası Ticaret Merkezi'nin verileri kullanılmıştır. Araştırma bulguları Endonezya'nın hayvansal ve bitkisel yağlarda daha yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu, Meksika'nın yaş sebzelerde, Nijerya'nın ise kakao ve kakao müstahzarlarında yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünler ise yaş meyveler ve değirmencilik ürünleridir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Üstünlük, MINT Ülkeleri, Tarım Ürünleri, Uzmanlaşma

* Geliş Tarihi/Received Date: 01.02.2018 -Kabul Tarihi/Accepted Date: 10.11.2018

DOI: 10.30913/alinterisosbil.373574

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi/In Text: (Aydın ve Bashimov 2018: Sayfa No)

Kaynakça/References: Aydın, Ahmet, Bashimov, Güçgeldi.(2018). Tarım Sektöründe Uzmanlaşma Ve Dış Ticaret: Mint Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD)* Sayı: 4: 261-282, Doi: 10.30913/alinterisosbil.373574

** Akdeniz Üniversitesi, Finike Meslek Yüksekokulu, ahmetaydin-07@hotmail.com

*** Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Specialization and Foreign Trade in Agriculture Sector: A Study on the MINT Countries

Abstract

Agriculture, by guaranteeing the production of basic foodstuffs, contributes to the economic development process by creating employment opportunities for the majority of the population, providing labor, intermediate goods and markets to the industrial sector, gaining foreign exchange for the economy and widening the domestic market. Agriculture sector is one of the key sectors of MINT economies. It plays an important role in MINT's foreign trade and economic development. In the last 15 years, the export of agricultural food products has grown more than 3 times. Today, MINT countries are major producer and exporter of many agricultural food products. In this study examined the comparative advantage and specialization level of agricultural products of MINT economies. In the study the Balassa index and the Lafay index are being used. Harmonized Commodity Description and Coding system is used in this study. In the study used International Trade Centre statistical data for the period 2002-2015. Results show that Indonesia has the greatest comparative advantage in animal, vegetable fats and oils while Mexico in fresh vegetables and Nigeria have a comparative advantage cocoa and cocoa preparation. Turkey has the greatest comparative advantage in milling products and fresh fruits.

Keywords: Comparative Advantage, MINT Countries, Agricultural Commodities, Specialization.

GİRİŞ

Tarım, temel gıda maddeleri üretimini garanti ederek, nüfusun önemli bir kısmına istihdam imkânı yaratarak, sanayi sektörüne emek, ara malı ve piyasa sağlayarak, ekonomiye döviz kazandırarak ve iç piyasanın genişlemesine yol açarak ekonomik gelişme sürecine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca çoğu gelişmekte olan ülkede kırsal alanlarda yaşayanların geçimlerini sağladıkları temel sektör tarımdır (Doğan, 2009). Tarım sektörü çok farklı açılardan toplumu etkilemektedir. Tarımın etkileri ve katkıları genel olarak şu beş başlık altında toplanabilmektedir: ekonomik kalkınma, yoksulluğun azaltılması, cinsiyet eşitliği sağlama, gıda güvenliği ve çevresel sürdürülebilirlik (Özertan, 2013).

Tarım sektörü, günümüze kadar ülkelerin ekonomik ve sosyal hayatında çok önemli görevler üstlenmiştir. Tarım sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, tüm ülkelerin ekonomik hayatlarında önemli bir yere sahiptir (Doğan ve ark., 2015). Günümüzde tarım sektörünün tüm devletler için stratejik ve yaşamsal değeri olan önemli bir ekonomik faaliyet olduğu kabul edilmektedir. Bu sektör MINT ülkelerinde de genel ekonomik sistemin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Tarım sektörü uzun yıllardan beri MINT ekonomilerinde önemini korumaktadır. Tarım sektörü sadece zorunlu gıda maddelerinin üretiminin yapıldığı bir sektör olmayıp, aynı zamanda sanayi sektörünün birçok alanına hammadde sağlaması ve ihracat yoluyla önemli miktarda döviz girdisi sağlaması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Dolayısıyla tarım sektörü günümüzde de ekonominin önemli üretim kollarından biri olarak faaliyetini devam ettirmektedir.

Bu çalışmada MINT ülkelerinin tarım sektöründeki karşılaştırmalı üstünlüğü ve uzmanlaşma düzeyi incelenmiştir. MINT ülkeleri kavramı ilk kez Jim O'Neill tarafından ortaya atılmış ve günümüzde sıklıkla kullanılan terim haline gelmiştir. Dünya ekonomisinin “Yeni Dörtlü”sü olarak adlandırılan MINT ülkeleri Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye’yi içine almaktadır. MINT ülkelerinin tarım sektöründeki karşılaştırmalı üstünlüğü ve uzmanlaşma düzeyinin ölçümünde Balassa ve Lafay tarafından geliştirilen indeksler kullanılmıştır. Çalışmada 2002-2015 dönemi analiz edilmiş ve HS 2 haneli sınıflandırma düzeyi kullanılmıştır.

Literatürde tarım sektörünün uzmanlaşma düzeyini ve rekabet gücünü belirlemeye yönelik birçok çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların önemli bir kısmı ise Balassa indeksi olarak da bilinen Açıklanmış

Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi kullanılarak yapılan çalışmalardır. Söz konusu çalışmalardan bazıları ile ilgili kısa bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Karşılaştırmalı Üstünlük ile İlgili Çalışmalar

Yazar	Kullanılan İndeks	Ülke	Sonuç
Gorton ve ark. (2000)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ile Yerel Kaynak Maliyeti indeksi	Bulgaristan ve Çek Cumhuriyeti	Bulgaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin hububat ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.
Fertö ve Hubbard (2003)	Balassa ve Vollrath indeksleri	Macaristan	Araştırma sonucunda Macaristan’ın hayvansal ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir.
Bielik ve Qineti (2010)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	Çek Cumhuriyeti ve Slovakya	Sonuç olarak her iki ülkenin de tarım ürünleri ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüklerinin sürekli arttığı tespit edilmiştir.
Çoban ve ark. (2010)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	Türkiye	Türkiye’nin meyve ve sebze, şeker ve şeker ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.
Cao ve ark. (2011)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler	Çin	Çin’in Orta Asya ülkeleri karşısındaki rekabet gücü analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Çin’in tarımsal

	indeksi		gıda ürünlerinde rekabet gücünün düşük olduğu belirlenmiştir.
Bakhshinejad ve Hassanzadeh (2012)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	İran	İran'ın seçilmiş tarım ürünlerindeki (ceviz, badem, fındık, elma ve portakal) karşılaştırmalı üstünlüğü analiz edilmiştir. Sonuç olarak, İran'ın söz konusu ürünlerde karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu belirlenmiştir.
Kanaka ve Chinadurai (2012)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	Hindistan	Araştırma bulgularına göre Hindistan pirinç, çay, yer fıstığında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.
Ervani (2013)	Ticaret Dengesi indeksi	Endonezya	Endonezya'nın tarımsal ürünlerde net ihracatçı ülke olduğu ve tarımsal ürünlerde uzmanlaşma düzeyinin giderek arttığı belirlenmiştir.
Ishchukova ve Smutka (2013)	Balassa, Vollrath ve Lafay indeksleri	Rusya	Sonuç olarak, Rusya tahıl ve bitkisel yağ ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.
Rusali (2013)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	Romanya	Romanya'nın tarım ürünleri ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüğü analiz edilmiştir. Hesaplamalar sonucunda Romanya'nın canlı

			hayvanlar, hububat, yağlı tohumlar ile tütün ve tütün mamullerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu saptanmıştır.
Sarker ve Ratnasena (2014)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	Kanada	Kanada'nın başlıca tarım ürünlerindeki (buğday, sığır eti ve domuz eti) rekabet gücünü analiz etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre Kanada buğday ihracatında karşılaştırmalı avantaja sahip iken, sığır eti ve domuz eti ihracatında karşılaştırmalı dezavantaja sahiptir.
Peker (2015)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	Türkiye	Türkiye hububat-baklagil alt sektörünün Avrupa Birliği pazarı karşısındaki rekabet gücü analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin AB pazarı karşısında mercimek ve nohutta yüksek rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir.
Bashimov (2016)	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi	Rusya	2001-2013 dönemi için Rusya'nın tarım ürünleri ihracatındaki rekabet gücü analiz edilmiştir. Hesaplamalar sonucu Rusya'nın hububat, örülmeye elverişli bitkisel maddeler, hayvansal ve bitkisel yağlar, kakao ve

			kakao ürünleri ile tütün ve tütün mamullerinde rekabet gücüne sahip olduğu saptanmıştır.
--	--	--	--

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada ikincil veriler kullanılmıştır. Çalışmada Uyumlaştırılmış (Armonize) Mal Tanım ve Kod Sistemi (Harmonized Commodity Description and Coding System) kullanılmıştır. HS sınıflandırması içinde yer alan tarım ürünlerine ait başlıklar Tablo 2’de sunulmuştur. Araştırmada kullanılan veriler dolar bazında olup, ihracat ve ithalat rakamları Uluslararası Ticaret Merkezi’nin istatistiki veri tabanından derlenmiştir. Araştırma 2002-2015 dönemini kapsamaktadır. Söz konusu yıllar 2002-2008 ve 2009-2015 şeklinde iki döneme ayrılmış olup iki dönemdeki değişimler karşılaştırmalı analiz edilmiştir.

Tablo 2. Tarım ve Gıda Ürünlerine Ait Ürün Kod ve İsimleri

Ürün Kodu	Ürün Adı
01	Canlı hayvanlar
02	Etler ve yenilen sakatat
03	Balıklar ve diğer deniz ürünleri
04	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler
05	Diğer hayvansal menşeli ürünler
06	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler; kesme çiçekler ve süs yaprakları
07	Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular
08	Yenilen meyveler ve yenilen sert kabuklu meyveler; turunçgillerin ve kavunların ve karpuzların kabukları

09	Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat
10	Hububat
11	Değirmencilik ürünleri; malt; nişasta; inülin; buğday gluteni
12	Yağlı tohum ve meyveler; muhtelif tane, tohum ve meyveler
13	Lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülasalar
14	Örölmeye elverişli bitkisel maddeler, tarifinin başka yerinde belirtilmeyen veya yer almayan bitkisel ürünler
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar
16	Et ve deniz ürünlerinin müstahzarları
17	Şeker ve şeker mamulleri
18	Kakao ve kakao müstahzarları
19	Esasını hububat, un, nişasta veya süt teşkil eden müstahzarlar
20	Sebzeler, meyveler ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar
21	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları (kahve hülasaları, çay hülasaları, mayalar, soslar, diyet mamaları, vb.)
22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke
23	Gıda sanayiinin kalıntı ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler
24	Tütün ve tütün mamulleri

Kaynak: INTRACEN veri tabanı

Çalışmanın analizinde Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Lafay indeksi kullanılmıştır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ilk kez Liesner tarafından ortaya atılmış, daha sonra ise Balassa tarafından yeniden tanımlanarak geliştirilmiş, bu nedenle Balassa indeksi olarak da adlandırılmaktadır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi, uluslararası ticarete uzmanlaşmayı ölçmeye yarayan bir indeks olup literatürde yaygın kabul görmektedir (Kanaka ve Chinadurai, 2012). AKÜ indeksi hangi sektörlerin avantaj ya da dezavantajlı olduğunu saptamak konusunda en uygulanabilir yaklaşımlardan biridir. Bununla birlikte, AKÜ indeksi kolayca hesaplanabilir olması nedeniyle bilimsel çalışmalarda sık sık kullanılmaktadır (Oelgemöller, 2012; Saray ve Hark, 2015). AKÜ yaklaşımında ticaret sonrası verilere dayalı olarak ölçüm yapılmakta ve uluslararası ticaretin ürün bileşiminin ülkeler arasındaki göreceli maliyetler kadar fiyat dışı faktörleri de yansıttığı varsayılmaktadır. Bu varsayım, ticareti yapan ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlükleri ‘açıklamak’ amacı ile yapılmaktadır (Eroğlu ve Özdamar, 2006). Balassa’nın AKÜ indeksi şu şekilde formüle edilmektedir:

$$AKÜ_{ij} = \left[\left(\frac{X_{ij}}{X_i} \right) / \left(\frac{X_{wj}}{X_w} \right) \right] \quad (1)$$

Formül 1’de, $AKÜ_{ij}$, i ülkesinin j sektörü için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksini, X_{ij} i ülkesinin j sektörünün ihracatını, X_i i ülkesinin toplam ihracatını, X_{wj} j sektörü dünya ihracatını ve X_w toplam dünya ihracatını göstermektedir. AKÜ indeksi 0 ile ∞ arasında bir değer almaktadır. Eğer indeks değeri birden büyükse o ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu söylenir. Başka bir deyişle, o endüstrinin ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, dünya ticaretindeki payından daha büyüktür. Eğer indeks değeri birden az ise ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu söylenir (Mushanyuri ve Mzumara, 2013; Peker, 2015). Bununla beraber, eğer $AKÜ > 4$ ise güçlü bir karşılaştırmalı üstünlük; $2 < AKÜ < 4$ orta derecede karşılaştırmalı üstünlük; $1 < AKÜ < 2$ zayıf bir karşılaştırmalı üstünlük; $0 < AKÜ < 1$ ise karşılaştırmalı dezavantaj söz konusudur (Hinloopen ve Marrewijk, 2001).

Balassa’nın AKÜ indeksinin sadece ihracat büyüklüğünü dikkate alması en fazla eleştirilen yönü olmuştur. Araştırmacılara göre indeksin hesaplanmasında ihracat ile ithalat değerleri de hesaba katılmalıdır. Bu nedenle iktisat literatüründe yeni indeksler geliştirilmiştir. Bunlardan biri de Lafay indeksidir. Lafay indeksi ihracat ile birlikte ithalat verilerini de

kapsamaktadır. Lafay indeksi şu şekilde formüle edilmektedir (Savin ve Winker, 2009):

$$LFI_{ij} = 100 \left[\frac{X_{ij}-M_{ij}}{X_{ij}+M_{ij}} - \frac{\sum_{j=1}^N (X_{ij}-M_{ij})}{\sum_{j=1}^N (X_{ij}+M_{ij})} \right] \frac{X_{ij}+M_{ij}}{\sum_{j=1}^N (X_{ij}+M_{ij})} \quad (2)$$

Formül 2’de X ve M sırasıyla i ülkesinin j malında yaptığı ihracat ve ithalatını, N ise ticarete konu olan malları göstermektedir. Eğer Lafay indeks değeri pozitif (negatif) ise o ülkenin ele alınan mal grubunda karşılaştırmalı avantaja (dezavantaja) sahip olduğu söylenir. İndeks değeri ne kadar yüksek ise uzmanlaşma düzeyi de o kadar yüksektir (Zaghini, 2005; Alessandrini ve Batuo, 2010).

Bir ülkenin, herhangi bir ürün grubu ihracatında rekabet üstünlüğüne sahip olması arzu edilmekle birlikte, üstünlük durumunun istikrarlı seyri de önem arz etmektedir (Erkan ve ark., 2015). Karşılaştırmalı üstünlüklerin yıllara göre seyrini daha ayrıntılı bir şekilde analiz edebilmek ve ortalamadan sapmaları ortaya koyabilmek amacıyla; AKÜ ve Lafay indeks değerlerinin varyasyon (değişim) katsayıları hesaplanmıştır. Varyasyon katsayısı (Coefficient of Variance - CV) = $(s/\mu)*100$ (Dağılımın Standart Sapması/Dağılımın Aritmetik Ortalaması) şeklinde hesaplanmaktadır. Bazı sektörler için dönemsel olarak ihracat/ithalat rakamlarının çok düşük olması indeks değerini ilgili yılda aşırı düşük/yüksek gösterdiğinden, değerlendirmenin daha sağlıklı olabilmesi için "uygun ortalama" hesaplanmıştır. Uygun ortalamanın hesabında da dönem içindeki en yüksek ve en düşük değerler atılarak kalan değerlerin ortalaması alınmıştır. Daha sonra, uygun ortalama için de CV değerleri hesaplanmıştır (Küçükkiremitçi, 2006).

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışmada 24 adet tarım ürünlerinin 2002-2015 yılları arasındaki uzmanlaşma düzeyini ölçmek için Balassa ve Lafay indeksleri kullanılmıştır. Söz konusu yıllar 2002-2008 ve 2009-2015 olmak üzere iki döneme ayrılmıştır. Endonezya'nın tarım ürünlerine ait AKÜ ve LFI indeks değerleri Tablo 3’de sunulmuştur. AKÜ indeksine göre, Endonezya 24 adet ürünün 8’inde karşılaştırmalı üstünlüğe (rekabet avantajına) sahiptir. Endonezya HS 09 (Kahve ve çay), HS 14 (Örümeye elverişli bitkisel maddeler) ve HS 15 (Hayvansal ve bitkisel yağlar) ürünlerinde güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken (AKÜ>4), HS 03 (Balıklar ve diğer deniz ürünleri) ve HS 18 (Kakao ve kakao

müstahzarları) orta derecede ($2 < AKÜ < 4$), HS 13 (Lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülasalar), HS 16 (Et ve deniz ürünlerinin müstahzarları) ve HS 24 (Tütün ve tütün mamulleri) ürünlerinde ise zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ($1 < AKÜ < 2$). Tarım sektörüne ait 24 ürünün AKÜ indeks değerleri iki ayrı dönem itibariyle ele alındığında 9 ürünün rekabet gücünde ikinci dönemde artış olduğu görülmektedir. Endonezya'nın tarım ürünleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğü en yüksek olan ürünler arasında HS 15 (Hayvansal ve bitkisel yağlar), HS 14 (Örölmeye elverişli bitkisel maddeler), HS 09 (Kahve ve çay), HS 18 (Kakao ve kakao müstahzarları) ve HS 03 (Balıklar ve diğer deniz ürünleri) yer almaktadır.

Tarım ürünlerinin uzmanlaşma düzeyinin ölçümünde kullanılan Lafay indeks sonuçlarına göre, Endonezya 24 adet üründen 10 adet ürünün ihracatında uzmandır. Lafay indeks değerleri iki ayrı dönem itibariyle incelendiğinde, 13 ürünün ihracatında uzmanlaşma düzeyinde ikinci dönemde artış olmuştur. Endonezya'nın tarım ürünleri ihracatında uzmanlaşma düzeyinin en yüksek olduğu ürünler arasında HS 15 (Hayvansal ve bitkisel yağlar), HS 03 (Balıklar ve diğer deniz ürünleri) ve HS 09 (Kahve ve çay) yer almaktadır. Tarım ürünlerinin varyasyon katsayıları incelendiğinde, varyasyon katsayılarının genel olarak orta düzeyde olduğu görülmektedir. Varyasyon katsayılarının düşüklüğü, söz konusu ürünlerin rekabet gücü değerlerindeki istikrarlılığı ortaya koymaktadır. Varyasyon katsayısı en düşük ürünlerin HS 03 (Balıklar ve diğer deniz ürünleri) ve HS 09 (Kahve ve çay) olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Endonezya'nın Tarım Ürünlerinde İhracat Rekabet Gücü Değerleri

Ürün Kodu	Balassa İndeksi				Lafay İndeksi			
	22002-2008	2009-2015	AKÜ* Ortalama	CV	2002-2008	22009-2015	LFI* Ortalama	CV
01	0,29	0,29	0,29	4,73	-0,10	-0,13	-0,11	-42,48
02	0,04	0,02	0,03	6,03	-0,06	-0,09	-0,08	-40,92
03	3,34	2,66	3,00	3,93	0,85	0,68	0,76	20,20

04	0,37	0,29	0,33	1,35	-0,35	-0,27	-0,30	-24,97
05	0,13	0,16	0,14	1,53	-0,01	-0,02	-0,01	-55,81
06	0,12	0,11	0,11	8,83	0,01	0,01	0,01	33,23
07	0,21	0,18	0,19	5,43	-0,10	-0,13	-0,12	-22,71
08	0,50	0,51	0,49	2,86	-0,13	-0,09	-0,12	-53,81
09	4,91	4,08	4,57	3,47	0,40	0,47	0,43	21,64
10	0,04	0,02	0,03	6,39	-1,11	-0,99	-1,03	-24,44
11	0,44	0,38	0,38	8,62	-0,16	-0,13	-0,15	-28,56
12	0,29	0,28	0,28	0,96	-0,36	-0,35	-0,35	-22,01
13	1,25	0,90	1,05	0,08	0,00	0,00	0,00	-228,45
14	8,71	6,67	7,69	8,06	0,02	0,02	0,02	30,79
15	15,89	20,40	18,20	9,29	3,21	5,47	4,38	32,75
16	1,20	1,87	1,53	1,81	0,13	0,24	0,18	37,71
17	0,47	0,46	0,46	9,37	-0,40	-0,41	-0,41	-31,13
18	4,23	3,14	3,67	2,69	0,36	0,33	0,34	27,09
19	0,69	0,98	0,83	2,83	0,04	0,09	0,07	43,87
20	0,59	0,41	0,50	5,07	0,06	0,03	0,04	39,39
21	0,36	1,03	0,67	0,03	-0,11	-0,02	-0,06	-83,65
22	0,07	0,12	0,09	4,45	-0,01	0,01	0,00	63942,39
23	0,71	0,78	0,74	3,13	-0,65	-0,64	-0,64	-15,01

24	1,48	2,03	1,73	3,05	-0,01	0,06	0,03	241,60
----	------	------	------	------	-------	------	------	--------

Kaynak: INTRACEN verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*: Ortalama değer “uygun ortalama” şeklinde hesaplanmıştır (En büyük ve en küçük değerler ortalamaya katılmamıştır).

Tablo 4’de Meksika’nın tarım ürünlerine ait AKÜ ve LFI indeks değerleri yer almaktadır. AKÜ indeksine göre, Meksika 24 adet ürünün 6’sında karşılaştırmalı üstünlüğe (rekabet avantajına) sahiptir. Meksika HS 07 (Yaş sebzeler) ihracatında güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken ($AKÜ > 4$), HS 14 (Örölmeye elverişli bitkisel maddeler) ürününde orta derecede ($2 < AKÜ < 4$), HS 01 (Canlı hayvanlar), HS 08 (Yaş meyveler), HS 17 (şeker ve şeker mamulleri) ve HS 22 (Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke) ürünlerinde ise zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe ($1 < AKÜ < 2$) sahiptir. Tarım sektörüne ait 24 ürünün AKÜ indeks değerleri iki ayrı dönem itibarıyla ele alındığında 13 ürünün rekabet gücünde ikinci dönemde artış olduğu görülmektedir.

Lafay indeks sonuçlarına göre, Meksika 24 adet üründen 11 adet ürünün ihracatında uzmandır. Lafay indeks değerleri iki ayrı dönem itibarıyla incelendiğinde, 10 adet ürünün ihracatında uzmanlaşma düzeyinde ikinci dönemde artış olmuştur. Meksika’nın tarım ürünleri ihracatında uzmanlaşma düzeyinin en yüksek olduğu ürünler arasında HS 07 (Yaş sebzeler) ve HS 22 (Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke) yer almaktadır. Tarım ürünlerinin varyasyon katsayıları incelendiğinde bir kaç mal grubu dışında varyasyon katsayılarının genel olarak düşük olduğu görülmektedir. Bu da söz konusu ürünlerin rekabet gücü değerlerinin nispeten istikrarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Varyasyon katsayısı en düşük olan ürünler arasında HS 07 (Yaş sebzeler) ve HS 22 (Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke) yer almaktadır.

Tablo 4. Meksika’nın Tarım Ürünlerinde İhracat Rekabet Gücü Değerleri

Ürün Kodu	Balassa İndeksi				Lafay İndeksi			
	2002-2008	2009-2015	AKÜ* Ortalama	CV	2002-2008	2009-2015	LFI* Ortalama	CV

01	1,78	1,49	1,63	23,57	0,08	0,07	0,07	37,32
02	0,23	0,45	0,33	40,37	-0,45	-0,37	-0,42	-15,66
03	0,49	0,43	0,46	11,13	0,08	0,05	0,06	46,49
04	0,13	0,14	0,14	11,45	-0,20	-0,20	-0,20	-14,38
05	0,10	0,17	0,14	32,98	-0,03	-0,03	-0,03	-8,79
06	0,18	0,15	0,16	16,60	0,00	-0,01	0,00	-60,63
07	4,30	4,00	4,13	6,55	0,66	0,66	0,66	7,23
08	1,41	1,73	1,59	14,60	0,19	0,34	0,26	36,38
09	0,72	0,63	0,68	15,39	0,04	0,05	0,05	34,40
10	0,14	0,21	0,17	42,72	-0,50	-0,55	-0,52	-17,71
11	0,27	0,39	0,33	23,19	-0,10	-0,05	-0,07	-47,20
12	0,11	0,08	0,09	17,62	-0,43	-0,46	-0,44	-14,04
13	0,90	0,70	0,82	20,52	0,00	0,00	0,00	-57,41
14	2,31	2,02	2,15	16,01	0,00	0,00	0,00	39,34
15	0,09	0,10	0,10	13,38	-0,17	-0,18	-0,17	-15,58
16	0,21	0,13	0,17	26,34	-0,02	-0,04	-0,03	-27,83
17	1,08	1,66	1,38	27,91	0,05	0,09	0,07	50,79
18	0,30	0,67	0,49	40,55	-0,03	0,02	-0,01	-7,71
19	0,79	1,11	0,96	20,44	0,00	0,11	0,06	103,20

20	0,74	0,94	0,85	14,85	0,02	0,07	0,04	65,20
21	0,82	0,74	0,78	11,43	-0,08	-0,04	-0,06	-32,54
22	1,87	1,71	1,79	6,82	0,45	0,38	0,42	12,90
23	0,10	0,14	0,12	28,99	-0,14	-0,18	-0,16	-13,08
24	0,25	0,35	0,30	52,67	0,00	0,02	0,01	95,99

Kaynak: INTRACEN verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*: Ortalama değer “uygun ortalama” şeklinde hesaplanmıştır (En büyük ve en küçük değerler ortalamaya katılmamıştır).

Nijerya'nın tarım ürünlerine ait AKÜ ve Lafay indeks değerleri Tablo 5'de yer almaktadır. Nijerya'nın karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünler arasında HS 13 (Lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülasalar) ve HS 18 (Kakao ve kakao müstahzarları) yer almaktadır. Nijerya söz konusu ürünlerin ikinde de orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ($2 < AKÜ < 4$). Tarım sektörüne ait 24 ürünün AKÜ indeks değerleri iki ayrı dönem itibariyle ele alındığında 17 adet ürünün rekabet gücünde ikinci dönemde artış olduğu görülmektedir. Özellikle HS 12 (Yağlı tohumlar) ve HS 18 (Kakao ve kakao müstahzarları) ürünlerinde önemli düzeyde artışlar görülmektedir. Nitekim, yağlı tohumlara ait AKÜ değeri 2002-2008 döneminde 0,17 iken, 2009-2015 döneminde 1,14 olmuştur. Yine, kakao ve kakao müstahzarlarına ait AKÜ değeri 2002-2008 döneminde 1,02 iken, 2009-2015 döneminde 6,81'e ulaşmıştır.

Lafay indeksine göre, Nijerya 4 ürünün ihracatında uzmanlaşmıştır. Lafay indeks değerleri iki ayrı dönem itibariyle incelendiğinde, 7 ürünün ihracatında uzmanlaşma düzeyinde ikinci dönemde artış oluştuğu görülmektedir. Tablo 5'deki tarım ürünlerine ilişkin varyasyon katsayılarının yüksekliği, söz konusu ürünlerin rekabet değerlerindeki istikrarsızlığı ortaya koymaktadır. Tablo 5'de dikkat çeken diğer husus da 24 üründen 2'sinin ortalama değerinin 0,00 oluşudur. Bu durum, söz konusu ürünlerin ihracatının hiç yapılmadığını göstermektedir.

Tablo 5. Nijerya'nın Tarım Ürünlerinde İhracat Rekabet Gücü Değerleri

Ürün Kodu	Balassa İndeksi				Lafay İndeksi			
	2002-2008	2009-2015	AKÜ* Ortalama	CV	2002-2008	2009-2015	LFI* Ortalama	CV
01	0,00	0,04	0,00	3635,95	0,00	0,00	0,00	-200,00
02	0,00	0,00	0,00	1770,16	-0,02	0,00	0,00	- 1121,35
03	0,05	0,49	0,22	149,65	-0,99	-0,99	-1,01	-49,91
04	0,01	0,38	0,07	690,60	-0,68	-0,52	-0,58	-74,92
05	0,62	0,03	0,02	5898,76	-0,04	-0,01	-0,03	-135,09
06	0,02	0,54	0,20	211,58	0,00	-0,06	0,00	3731,70
07	0,00	0,01	0,00	176,95	0,00	-0,01	-0,01	-61,26
08	0,09	0,47	0,26	104,52	0,01	0,04	0,02	266,52
09	0,03	0,23	0,11	119,09	-0,03	-0,04	-0,03	-114,38
10	0,00	0,05	0,00	5427,26	-1,85	-2,21	-2,05	-57,31
11	0,02	0,08	0,03	249,66	-0,08	-0,10	-0,09	-48,99
12	0,17	1,14	0,62	96,14	0,02	0,11	0,08	201,41
13	2,10	2,79	2,19	155,49	0,01	-0,01	0,01	935,51
14	0,09	0,08	0,05	362,56	0,00	0,00	0,00	710,51
15	0,01	0,01	0,01	266,42	-0,15	-0,30	-0,22	-63,06
16	0,00	0,00	0,00	917,28	-0,01	-0,03	-0,02	-111,55

17	0,02	0,04	0,03	111,41	-0,39	-0,76	-0,56	-69,90
18	1,02	6,81	3,73	103,11	0,09	0,53	0,33	161,70
19	0,25	0,10	0,06	787,71	-0,25	-0,78	-0,32	-263,13
20	0,01	0,07	0,02	341,49	-0,08	-0,16	-0,12	-57,47
21	0,00	0,06	0,02	181,98	-0,26	-0,30	-0,24	-125,85
22	0,01	0,06	0,03	101,96	-0,15	-0,26	-0,20	-69,25
23	0,03	0,25	0,06	536,92	-0,03	-0,05	-0,04	-129,39
24	0,08	0,69	0,38	85,97	-0,16	-0,22	-0,11	-317,01

Kaynak: INTRACEN verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*: Ortalama değer “uygun ortalama” şeklinde hesaplanmıştır (En büyük ve en küçük değerler ortalamaya katılmamıştır).

Türkiye'nin tarım ürünlerine ait AKÜ ve LFI indeks değerleri Tablo 6'da sunulmuştur. AKÜ indeksine göre, Türkiye 24 adet ürünün 11'inde karşılaştırmalı üstünlüğe (rekabet avantajına) sahiptir. Türkiye HS 08 (Yaş meyveler), HS 11 (Değirmencilik ürünleri) ve HS 20 (Sebzeler, meyveler ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar) ürünlerinde güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken ($AKÜ > 4$), HS 07 (Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular), HS 14 (Örölmeye elverişli bitkisel maddeler), HS 19 (Esasını hububat, un, nişasta veya süt teşkil eden müstahzarlar) ve HS 24 (Tütün ve tütün mamulleri) ürünlerinde orta derecede ($2 < AKÜ < 4$), HS 15 (Hayvansal ve bitkisel yağlar), HS 17 (Şeker ve şeker mamulleri), HS 18 (Kakao ve kakao müstahzarları) ve HS 21 (Yenilen çeşitli gıda müstahzarları) ürünlerinde ise zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ($1 < AKÜ < 2$). Tarım sektörüne ait 24 ürünün AKÜ indeks değerleri iki ayrı dönem itibarıyla ele alındığında 10 ürünün rekabet gücünde ikinci dönemde artış olduğu görülmektedir. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğünün en yüksek olduğu 3 ürün sırasıyla HS 11 (Değirmencilik ürünleri), HS 08 (Yaş meyveler) ve HS 20'dir (Sebzeler, meyveler ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar).

Tarım ürünlerinin uzmanlaşma düzeyinin ölçümünde kullanılan Lafay indeks sonuçlarına göre, Türkiye 24 adet üründen 18 adet ürünün ihracatında uzmanlaşmıştır. Lafay indeks değerleri iki ayrı dönem itibariyle incelendiğinde, 9 ürünün ihracatında uzmanlaşma düzeyinde ikinci dönemde artış olmuştur. Tablo 6 incelendiğinde, tarım ürünlerinin varyasyon katsayılarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu da, ele alınan dönemde tarım ürünlerinin rekabet üstünlüklerinin nispeten istikrarlı bir seyir izlediğini göstermektedir. Varyasyon katsayısı en düşük ürünlerin HS 08 (Yaş meyveler) ve HS 20 (Sebzeler, meyveler ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar) olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Türkiye'nin Tarım Ürünlerinde İhracat Rekabet Gücü Değerleri

Ürün	Balassa İndeksi				Lafay İndeksi			
	2002-2008	2009-2015	AKÜ* Ortalama	CV	2002-2008	2009-2015	LFI* Ortalama	CV
01	0,15	0,10	0,10	138,9	0,00	-0,08	-0,03	-192,68
02	0,07	0,45	0,25	36,71	0,02	0,11	0,06	109,64
03	0,50	0,59	0,54	16,47	0,11	0,12	0,11	18,05
04	0,32	0,75	0,53	45,19	0,04	0,14	0,08	68,11
05	1,24	0,70	0,93	47,72	0,02	0,01	0,01	68,98
06	0,37	0,43	0,40	12,39	0,01	0,01	0,01	47,37
07	2,44	2,16	2,31	11,64	0,35	0,29	0,32	21,38
08	6,16	5,32	5,70	12,92	1,31	1,25	1,28	12,37
09	0,58	0,37	0,45	41,60	0,03	0,02	0,02	64,90
10	0,25	0,23	0,23	71,88	-0,23	-0,30	-0,27	-54,81

11	4,72	6,96	5,96	28,94	0,19	0,32	0,26	31,92
12	0,41	0,32	0,36	18,49	-0,22	-0,30	-0,26	-24,78
13	0,12	0,11	0,12	26,94	-0,01	-0,01	-0,01	-72,26
14	4,35	3,05	3,72	29,71	0,01	0,01	0,01	47,70
15	1,33	1,26	1,30	26,63	-0,05	-0,03	-0,04	-170,57
16	0,19	0,20	0,20	21,33	0,02	0,02	0,02	22,36
17	1,41	1,33	1,37	15,90	0,14	0,15	0,14	16,64
18	1,55	1,50	1,53	9,53	0,07	0,08	0,07	20,60
19	1,67	2,54	2,08	24,83	0,20	0,37	0,28	35,83
20	4,35	3,88	4,04	14,50	0,65	0,59	0,61	13,92
21	1,24	1,50	1,37	14,35	0,06	0,13	0,10	41,09
22	0,27	0,33	0,30	16,01	0,06	0,05	0,05	20,43
23	0,07	0,18	0,12	56,26	-0,14	-0,20	-0,17	-24,60
24	3,05	2,54	2,78	13,61	0,25	0,19	0,22	23,30

Kaynak: INTRACEN verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*: Ortalama değer “uygun ortalama” şeklinde hesaplanmıştır (En büyük ve en küçük değerler ortalamaya katılmamıştır).

SONUÇ

Tarım sektörü sanayiye hammadde temin etmesi, ülkeye döviz girdisi sağlaması ve istihdama sağladığı katkılarında dolayı MINT ülkelerinde önemli bir sektörlerden birini oluşturmaktadır. MINT ülkeleri sahip olduğu toprak ve ekolojik koşulları nedeni ile birçok tarım

ürünlerinin üretimi açısından yeterli potansiyele sahiptir. Ancak, dünyada önemli ihracatçıları arasında yer alabilmek için üretim tek başına yeterli olamamaktadır. Üretim kadar ihracat değerinin de yüksek olması gerekmektedir. Dolayısıyla tarım ürünleri ihracatının da artırılması oldukça büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada MINT ülkelerinin tarım ürünleri ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüğü ve uzmanlaşma düzeyi Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Lafay İndeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Karşılaştırmalı üstünlüğünü ölçen AKÜ indeksinin hesaplanması sonucu, Endonezya ile Türkiye'nin tarım ürünleri ticaretinde daha yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmüştür. Meksika ve Nijerya'nın ise karşılaştırmalı üstünlüğünün genel olarak düşük olduğu görülmüştür. Uzmanlaşma düzeyini ölçen Lafay indeksine göre, Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatındaki uzmanlaşma düzeyi diğer ülkelere kıyasla daha yüksektir. Yapılan hesaplamalar sonucunda, Endonezya, Meksika ve Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatındaki rekabet üstünlüklerinin nispeten istikrarlı bir trend sergilediği görülmüştür.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde MINT ülkelerinin tarım ürünleri ticaretindeki rekabet güçlerinin çok yüksek düzeylerde olmadığı görülmektedir. Söz konusu ülkelerin tarım ürünlerindeki rekabet güçlerini artırabilmeleri için sektöre yönelik yatırımlara, özellikle doğrudan yabancı yatırımlara önem verilmelidir. Bununla birlikte, tarım sektöründe karşılaşılan hammadde, işgücü ve enerji maliyetleri minimize edilmeli, üretimde kalite ve verimlilik artırılmalı, AR-GE ve inovasyon faaliyetleri desteklenmeli, ihracata yönelik devlet teşvikleri artırılmalıdır. Buna ilaveten, ihracatta ürün yelpazesi genişletilmeli ve pazar çeşitlendirmesine gidilmelidir. Böylece rakipler karşısında önemli avantaj elde edilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alessandrini, M. ve Batuo, M.E. (2010). The trade specialization of SANE: Evidence from manufacturing industries. *The European Journal of Comparative Economics*, 7(1), 145-178.
- Bakhshinejad, M. ve Hassanzadeh, A. (2012). Comparative advantage of selected agriculture products in Iran: A revealed comparative advantage assessment. *Agricultura Tropica et Subtropica*, 45(1), 28-31.
- Bashimov, G. (2016). Rusya'nın tarım ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğü. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 3(2), 19-26.

- Bielik, P. ve Qineti, A. (2010). The position of Czech and Slovak agro-food trade in the European markets. *Delhi Business Review*, 11(2), 1-10.
- Cao, S., Li, F. ve Zhang, J. (2011). Export competitiveness of agri-products between China and Central Asian countries: a comparative analysis, *Canadian Social Science*, 7(5), 129-134.
- Çoban, O., Peker, A.E. ve Kubar, Y. (2010). Türk tarımının Avrupa Birliği ülkeleri karşısındaki sektörel rekabet gücü. *S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20, 247-266.
- Doğan, A. (2009). Yoksullar lehine büyümede tarımın rolü: Sahra-altı Afrika örneği. *KMU İİBF Dergisi*, 11(16), 21-38.
- Doğan, Z., Arslan, S. ve Berkman, A.N. (2015). Türkiye’de tarım sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları: Tarihsel bir bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 29-41.
- Erkan B., Arpacı, B.B., Yaralı, F. ve Güvenç, İ. (2015). Türkiye’nin sebze ihracatında karşılaştırmalı üstünlükleri. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 18(4), 70-76.
- Eroğlu, Ö. ve Özdamar, G. (2006). Türk imalat sanayinin rekabet gücü ve beyaz eşya sektörü üzerine bir inceleme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 11, 85-104.
- Ervani, E. (2013). Export and import performance of Indonesia’s agriculture sector. *Journal of Economics and Policy*, 6(1), 54-63.
- Fertö, I. ve Hubbard, L.J. (2003). Revealed comparative advantage and competitiveness in Hungarian agri-food sectors. *World Economy*, 26(2), 247-259.
- Gorton, M., Davidova, S. ve Ratering, T. (2000). The competitiveness of agriculture in Bulgaria and the Czech Republic vis-à-vis the European Union (CEEC and EU agricultural competitiveness), *Comparative Economic Studies*, XLII(1), 59-86.
- Hinloopen, J. ve Marrewijk, C.V. (2001). On the empirical distribution of the Balassa index. *Review of World Economics*, 137(1), 1-35.
- Intracen. (2017). www.intracen.org. (12.09.2017)
- Ishchukova, N. ve Smutka, L. (2013). Revealed comparative advantage of Russian agricultural exports. *Acta Univ. Agric. Silvic. Mendelianae Brun.* 61(4), 941-952.
- Kanaka, S. ve Chinadurai, M. (2012). A study of comparative advantage of Indian agricultural exports. *Journal of Management and Science*, 2(3), 1-9.
- Küçükkiremitçi, O. (2006). Sanayi sektörünün dış ticaret performansının rekabet gücüne göre değerlendirilmesi (1995-2005 dönemi). Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı.

- Mushanyuri, B.E. ve Mzumara, M. (2013). An assessment of comparative advantage of Mauritius. *European Journal of Sustainable Development*, 2(3), 35-42.
- Oelgemöller, J. (2012). Analyzing the International Competitiveness of the Industry in Portugal, Ireland, Greece and Spain using Revealed Comparative Advantages (RCA) Indicators. CAWM Discussion Paper No: 61.
- Özertan, G. (2013). Türkiye tarım sektöründe yapısal dönüşüm ve teknoloji kullanımının rolü. http://www.econ.boun.edu.tr/public_html/RePEc/pdf/201301.pdf (20.06. 2017).
- Peker, A.E. (2015). Türkiye hububat ve baklagil alt sektörünün Avrupa Birliği pazarı karşısındaki rekabet gücü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-20.
- Rusali, M.A. (2013). Evaluation of the Romanian agricultural products specialization in the intra-sectoral foreign trade. *Agricultural Economics and Rural Development*, 10(1), 77-83.
- Saray, M.O. ve Hark, R. (2015). OECD ülkelerinin ileri-teknoloji ürünlerindeki rekabet güçlerinin değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 347-372.
- Sarker, R. ve Ratnasena, S. (2014). Revealed comparative advantage and half a century competitiveness of Canadian agriculture: A case study of wheat, beef and pork sectors. CATPRN Working Paper 2014-01.
- Savin, I. ve Winker, P. (2009). Forecasting Russian foreign trade comparative advantages in the context of a potential WTO accession. *Central European Journal of Economic Modelling and Econometrics*, 2, 111-138.
- Zaghini, A. (2005). Evolution of trade patterns in the new EU member states. *Economics of Transition*, 13(4), 629-658.

1844 ve 1846 TARİHLİ ÇANKIRI CİZYE DEFTERLERİNE GÖRE ÇANKIRI'DA GAYRİMÜSLİMLERİ*

Burak KOCAOĞLU**

Öz

Türk-İslam Devlet geleneğinin bir temsilcisi olan Osmanlı Devleti, Gayrimüslimlerin hukuki durumunu belirlemek için bu kişilere zimmet statüsü vermiştir. Zimmet statüsü verilen kişiler devlet tarafından Allah'ın birer emaneti olarak görülerek, bu kişilerin can, mal ve namus güvenliği devletin sorumluluğu altına alınmıştır. Ayrıca bu kişiler Müslümanların yapmış olduğu askerlik hizmetinden de muaf tutulmuşlardır. Türk-İslam Devlet geleneğinin önemli temsilcilerinden birisi olan Osmanlı Devleti'nde sağlıklı Gayrimüslim erkeklerin ödemiş olduğu cizye vergisi devletin önemli gelir kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Devlet bu gelir kaynağını korumak ve olası bir gelir kaybını önlemek için vergi mükellefi olan Gayrimüslimleri düzenli olarak cizye defterlerine kaydetmiştir. Bu defterler Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayrimüslimlerin sosyo-ekonomik durumunu göstermesi açısından oldukça önemli kaynaklardır. Defterlerde vergi mükellefi Gayrimüslimlerin kişisel bilgilerinin yanı sıra, mükelleflerin fiziksel özelliklerinden, ekonomik durumuna kadar birçok bilgi mevcuttur. Çalışmamızda ilk olarak cizye vergisi ve cizye defterleri hakkında genel bir bilgi verdikten sonra, Çankırı'da (Merkez) yaşamış olan Gayrimüslimlerin durumu 1844 ve 1846 tarihli cizye defterlerine dayanarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cizye, Vergi, Mükellef, Gayrimüslim, Meslek.

The Realizations in Çankırı According to 1844 and 1846 by Dated Chankırı Jizya Books

Abstract

The Ottoman State gave embezzlement status to these people in order to determine the legal status of non-Muslims. The state of embezzlement is

* Geliş Tarihi/Received Date: 04.07.2018 -Kabul Tarihi/Accepted Date: 11.12.2018

DOI: 10.30913/alinterisosbil.440669

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi/In Text: (Kocaoğlu 2018: Sayfa No)

Kaynakça/References: Kocaoğlu, Burak.(2018). 1844 ve 1846 Tarihli Çankırı Cizye Defterlerine Göre Çankırı'da Gayrimüslimler. *Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD)* Sayı: 4: 283-295, Doi: 10.30913/alinterisosbil.440669

** Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Kadirli Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, burakkocaoğlu06@gmail.com

considered by the state as a trust of God and the life, property and honor security of these individuals are taken under the responsibility of the state. They were also exempted from military service by Muslims. In the Ottoman Empire, which is an important representative of the tradition of the Turkish-Islamic State, the Non-Muslim men paying taxes constitute one of the important income sources of the state. The state has regularly registered Non-Muslims who are taxpayers in their books to protect this income source and prevent possible loss of income. These books are a very important source of the socio-economic status of non-Muslims living in the Ottoman State. Taxpayers in books There are a lot of information about personal information of Non-Muslims, as well as the physical characteristics of the taxpayers and their economic status. We will try to show the situation of the Non-Muslims who lived in Çankırı (Center) after the briefing of the short-term tax and book books in this study, based on the books of 1844 and 1846.

Keywords: Jizya, Tax, Taxpayer, Non-muslim, Job.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, XIII. yüzyıl sonlarında bir uç beyliği olarak Kuzey Batı Anadolu'da kurulmuştur. Köseadağ yenilgisinin ardından Anadolu Selçuklu Devleti'nin İlhanlıların bir nevi eyaleti halini almasıyla² birlikte Anadolu'da bulunan birçok gazi, derviş ve ahi, bu uç beyliğinin saflarına katılmıştır. Sağlanan bu askeri ve manevi güç ile Osmanlı Beyliği, Bizans ve Balkanlara karşı gaza hareketine girişmiş ve kısa bir sürede sınırlarını genişletmiştir.³ Devletin Balkanlar'da yaptığı fetihler sonrası, devletin bünyesini Müslüman unsurlar dışında farklı inanç grupları dâhil olmaya başlamasıyla birlikte bu grupların hukuki durumu ve devlete karşı yükümlülükleri meselesi gündeme gelmiştir. Türk-İslam Devlet geleneğinin bir temsilcisi olan Osmanlı Devleti, Gayrimüslimlerin hukuki durumunu belirlemek için bu kişilere zimmet statüsü vermiştir.⁴ Zimmet statüsü verilen kişiler devlet tarafından Allah'ın birer emaneti olarak görülerek⁵, bu kişilerin can, mal ve namus güvenliği devletin sorumluluğu altına alınmıştır. Ayrıca bu kişiler Müslümanların yapmış olduğu askerlik hizmetinden de muaf tutulmuşlardır.

Zimmet statüsü kazanan kişilerin devlete karşı yükümlülüklerine gelecek olursak en başta cizye vergisinin ödenmesini görürüz. Cizye vergisi hâkimiyetin bir sembolü olarak toplanmıştır. Eğer devlet zimmet statüsü verdiği kişinin can, mal ve namus güvenliğini sağlayamıyorsa kişiden cizye vergisi talep etmeye hakkı yoktur.⁶ Ayrıca cizye vergisini ödeyen Gayrimüslim, Müslümanlar gibi askerlik yapıyorsa cizye vergisi bu kişinin üstünden kalkmıştır.

Şer'i bir vergi olan cizye bütün Gayrimüslimlerden talep edilmemiştir. Cizye vergisini, belli bir yaş aralığında beden ve ruh sağlığı yerinde olan erkekler ödemişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin dışında Kıpti Müslümanlardan da bu vergi tahsil

2 Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İş Kültür, İstanbul, 2015, s. 35.

3 Halil İnalçık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen) Alfa, İstanbul, 2012, s. 11.

4 İlber Ortaylı "Osmanlı Toplumunda Millet Sistemi ve Hoşgörü", *Türkler*, C.10, (Edt. Hasan Celal Güzel), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 393.

5 Ziya Kazıcı, *Uçbeyliği'nden Devlet-i Aliyye'ye Osmanlı*, Kayhan, İstanbul, 2010, s. 19.

6 Ahmet Tabakoğlu, *İslâm ve Ekonomik Hayat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 122.

edilmiştir.⁷ Kıpti Müslümanlar bu vergiyi Gayrimüslimlere oranla daha düşük miktarda ödemişlerdir.

Devlet bu vergiyi maktu ve ale'r ruüs olarak iki türlü tahsil etmiş olup, maktu ödemede sabit bir miktar söz konusuken ale'r ruüs tahsillerde kişilerin ekonomik durumları dikkate alınarak vergi, âla (zengin), evsat (orta halli) ve edna (fakir) olarak üç seviye üzerinden kişi başı toplanmıştır. Ayrıca vergi miktarı zaman içerisinde değişiklik göstermiştir.⁸ Tahsil edilen cizye vergisi geliri, zaman içerisinde bütçe gelirlerinin % 40'na kadar gelmiş olup⁹, zaman içerisinde yüzdeler payında azalma ve çoğalmanın meydana gelmesine rağmen bütçe içerisindeki önemini korumuştur.¹⁰

I- CİZYE DEFTERLERİ

Cizye defterleri, cizye mükelleflerinin kayıt altına alındığı defterler olup, bu defterlerde tahsilâtın yapıldığı sene, bölge (sancak ve mahalle), cizye mükellefinin milleti (Rum, Ermeni, vs.), adı, babasının adı, yaşı, boyu, saçı, sakalı, bıyığı, göz rengi, vücudunda değişmeyecek olan alametlerinde bulunduğu eşkâli, mesleği, hane bilgileri, eğer bölgeye başka bir bölgeden gelmiş ise gelmiş olduğu yerin adı ve vergiyi hangi seviyeden ödediğini gösteren ifadelerin yanı sıra mükelleflerin ekonomik durumunda yaşanan değişimler sonrası vergi ödeme seviyesinde yaşanan değişiklikler ve mükellef defterde kayıtlı olmasına karşın hayatta değil ise ona dair bilgiler yer almaktadır. İki nüsha olarak tutulan bu defterlerin bir nüshası İstanbul'a Cizye Muhasebesine gönderilmiş olup¹¹, diğer bir nüshasında cizye vergisinin tahsil edildiği bölgede bırakılmıştır. İstanbul'a gönderilen bu defter sayesinde bölgedeki cizye geliri bir önceki cizye defterindeki gelir karşılaştırılarak iki defter arasındaki gelir farkı ortaya çıkartılırdı.¹² Şayet cizye gelirinde aşırı bir kayıp söz konusu ise bunun nedenleri araştırılır var ise sorumlular cezalandırılırdı. Ayrıca cizyenin tahsil edildiği bölgede cizye tahsili konusunda bir sorun yaşanırsa sorunun kesin çözümü için İstanbul'daki nüshaya başvurulurdu.

7 Burak Kocaoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Cizye Vergisi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 103.

8 Halil İnalçık, "Cizye", *DİA*, C.8, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, s. 47.

9 Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 104

10 Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 93.

11 Yavuz Ercan "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar", *Belleten*, C.LV-S.213, T.T.K., Ankara, 1991, s. 380-381.

12 Yavuz Ercan, a.g.m., s. 375.

Defterlere mükelleflerin bilgileri eksiksiz bir şekilde kayıt edildikten sonra defterin sonuna, defterin kapsadığı bölgeden tahsil edilmiş olan toplam cizye vergisi miktarı ve bölgedeki toplam cizye mükellefinin sayısı yazılarak, tahsilât sırasında görev almış olan kişilerin imza veya mühürleri basılarak defterler kapatılmıştır. Cizye defterlerine iki üç yılda bir yeni mükelleflerin kayıtları nev-yafte¹³ olarak yapılmış olup, ölmüş olan mükellefler ise kırmızı mürekkeple geberme manasında olan mürd kelimesi yazılarak cizye defterinden kayıtları düşürülmüştür.¹⁴ Böylelikle bölgelerin cizye mükellef sayıları ve cizye gelirleri güncel bir şekilde takip edilebilmiş ve yaşanabilecek olası bir gelir kaybının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹⁵

II. H.1260 VE 1262 (M. 1844-1846) TARİHLİ ÇANKIRI CİZYE DEFTERLERİNE GÖRE ÇANKIRI'DA GAYRİMÜSLİMLER

H. 1260 (M.1844) tarihli cizye defterinde¹⁶, Çankırı'da bulunan cizye mükellefi Gayrimüslimler yerli ve yabancı olarak iki gruba ayrılmış olup toplamda 130 cizye mükellefi mevcuttur. Burada yabancılardan kasıt müstemin¹⁷ statüsünde ülkede bulunan Gayrimüslimler olmayıp, Osmanlı vatandaşı olup da başka şehirden çeşitli nedenlerden dolayı Çankırı'ya gelip cizye vergisini Çankırı'da ödemiş olan Gayrimüslimlerdir.

Yerli grupta yer alan mükellefler deftere, isimleri, babalarının adı, meslekleri ve cizye vergisini hangi seviyeden ödediğini belirten kısaltmalarla kaydedilmiş olup, mükelleflerin meslekleri ve yaşları hakkında bilgiler bulunmadığından, H.1260 (M.1844) tarihinde Gayrimüslimlerin iş alanları ve en küçük ve yaşlı vergi mükelleflerini görememekteyiz.

Yerli grupta toplam 96 cizye mükellefi olup bunların 11'i en yüksek seviye olan âla, 41'i orta seviye olan evsat ve geriye kalan 44 mükellef en düşük seviye olan ednadan cizye vergilerini ödemişlerdir. Cizye vergisi sırasıyla 60, 30 ve 15 kuruş olarak tahsil edilmiştir. Devlet

13 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, (Yay. Haz. Mehmet İpşirli) T.T.K., Ankara, 1999 s. 600.

14Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri*, Fey Vakfı, İstanbul, 1990, s. 330.

15 Cizye defterleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Burak Kocaoğlu, "Cizye Defterleri: Osmanlı Tarihi Üzerine Yapılabilecek Araştırmalar ve Literatür Değerlendirmesi", *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, (Edit. İsmail Özçelik), Berikan Yayınevi, Ankara, 2017.

16 BOA. ML. VRD. CMHd. 309.

17 Müsteminler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

âla grubundan 660 kuruş, evsat grubundan 1230 kuruş ve edna grubundan 660 kuruş olarak toplamda 2550 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir.

Çankırı'da bulunan yabancı cizye mükellefleri ise toplamda 34 kişidir. Bu mükelleflerin kayıtları sırasında yerli mükelleflerden farklı olarak gelmiş oldukları memleketlerde deftere işlenmiştir. Genel olarak Çankırı'ya uzak olmayan Ankara, Kastamonu, Safranbolu gibi yerlerin yanı sıra nispeten daha uzak sayılabilecek Kayseri, Sivas ve İzmit gibi yerlerden gelen mükellefler de mevcuttur. Çankırı'da bulunan yabancı mükelleflerin 2'si âla, 7'si evsat ve 25'i edna üzerinden cizye vergilerini ödemiştir. Devlet, âladan 120 kuruş, evsattan 210 kuruş ve ednadan 375 kuruş, toplamda 705 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir. Ancak bu kişiler belli bir süre bölgede kaldıkları için bölgede yaşayan Gayrimüslimlerin ekonomik durumlarını yansıttığını söyleyemeyiz.

H. 1262 (M.1846) tarihli Çankırı cizye defteri, H. 1260 (1844) tarihli deftere göre daha önemli bilgileri içinde barındırmaktadır. Defterde mükellefler yine yerli ve yabancı olarak iki gruba ayrılmışlardır. Ancak yerli grup kendi içerisinde Rum ve Ermeni milleti olarak iki gruba ayrılmıştır¹⁸. Ayrıca yerli grupta yer alan mükelleflerin bazılarının meslekleri de deftere işlenmiştir, Ama ne yazık ki defterin bir bölümü yıpranmış olduğundan mükelleflere ait bilgilerin bir kısmına ulaşamamıştır.¹⁹

Defterde toplam 101 cizye mükellefi kayıtlıdır. Yerli mükellefler grubunda toplam 91 kişi kayıtlı olup, bunların, yerli Rum grubunda olanların sayısı 63 kişidir. Rumlardan 5'i âla, 25'i evsat ve 33'ü edna üzerinden cizye vergisini ödemiştir. En küçük cizye mükellefi 14 yaşında olup en yaşlı cizye mükellefi 70 yaşındadır. Devlet âladan 300 kuruş, evsattan 750 kuruş ve ednadan 495 kuruş, toplamda 1545 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir.

Bölgede yaşayan Rumlar arasında tespit edebildiğimiz meslek dalları arasında Kuyumculuk, Kazancılık, Değirmencilik ve Kalaycılık meslekleri ön plana çıkmıştır.

18 Osmanlı millet sisteminde insanlar doğrudan ırksal olarak bir ayrıma tabi tutulmamış olup, dini inançlarına ve mezheplerine göre, Müslüman, Rum, Ortodoks, Gregoryen, Katolik, Protestan ve Yahudi olarak millet şeklinde sınıflandırılmıştır. Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, T.T.K., Ankara, 1996, s. 1.

19 BOA. ML. VRD. CMHd. 583.

Meslek	Âla	Evsat	Edna	Toplam
Tüccar	1	-	-	1
Kuyumcu	3	8	2	13
Kuyumcu Çırağı	-	-	2	2
Kazgancı	1	2	1	4
Kazgancı Çırağı	-	-	3	3
Değirmenci	-	4	3	7
Kalaycı	-	1	2	3

Tablo-1. Bölgede yaşayan Rumların meslekleri ve meslek grubuna göre cizye vergilerini ödeme seviyeleri.

Yerli Ermeni grubunda ise 28 mükellef olup, bunların 4'ü âla, 14'ü evsat ve 10'u edna üzerinden cizye vergilerini ödemişlerdir. En küçük cizye mükellefi 16 yaşında olup en yaşlı cizye mükellefi 76 yaşındadır. Devlet âladan 240 kuruş, evsattan 420 kuruş ve ednadan 150 kuruş, toplamda 810 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir. Vergi seviyelerine bakacak olursak Çankırı'da yaşayan Ermenilerin, Rumlara göre ekonomik durumlarının daha iyi olduğunu söyleyebiliriz

Bölgede yaşayan Ermeniler arasında tespit edebildiğimiz meslek dallarında Terzicilik, Bezazcılık ve Eskicilik meslekleri ön plana çıkmıştır.

Meslek	Âla	Evsat	Edna	Toplam
Kuyumcu	-	-	1	1
Eskici	1	2	-	3
Bezaz	3	1	-	4
Terzi	-	4	1	5

Terzi Çırağı	-	-	1	1
--------------	---	---	---	---

Tablo-2. Bölgede yaşayan Ermenilerin meslekleri ve meslek grubuna göre cizye vergilerini ödeme seviyeleri.

Meslek	Âla	Evsat	Edna	Toplam
Tüccar	1	-	-	1
Kuyumcu	3	8	3	14
Kuyumcu Çırağı	-	-	2	2
Kazgancı	1	2	1	4
Kazgancı Çırağı	-	-	3	3
Değirmenci	-	4	3	7
Kalaycı	-	1	2	3
Terzi	-	4	1	5
Terzi Çırağı	-	-	1	1
Bezaz	3	1	-	4
Eskici	1	2	-	3

Tablo-3. Çankırı'da yaşayan Gayrimüslimlerin meslekleri ve meslek grubuna göre cizye vergilerini ödeme seviyeleri.

Elimizdeki kısıtlı verilerden net bir değerlendirme yapmamız doğru olmasa da, bazı çıkarımları yapabiliriz. Öncelikli olarak Ermenilerin Rumlara göre ekonomik durumlarının daha iyi olduğunu verginin tahsil seviyesine bakarak söyleyebiliriz. Bunun dışında bölgede yaşayan Rum ve Ermenilerin uğraştıkları meslek dallarına bakacak olursak Rumların ve Ermenilerin belirli meslek dallarını ellerinde tuttuklarını kısmen bir tekelleşmenin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Rumların ağırlıklı olarak uğraştıkları kuyumculuk mesleğiyle sadece bir Ermeni faaliyet göstermiştir. Bu örneğin dışında sayılan meslek

gruplarında sadece Rumlar ya da Ermeniler faaliyet göstermiştir. Ayrıca birbiriyle yakından alakalı görebileceğimiz bazı meslek dallarında da bu durumdan söz edebiliriz. Mısal olarak kumaş alım satım işiyle meşgul olan bezzazlar ve terzilerin sadece Ermenilerden çıkmasına karşın Kazgancılar (kazancılar) ve kalaycılar da sadece Rumlardan çıkmıştır.

Cizye vergisinin ödenme seviyesinden hangi meslek grubunun iyi kazanç elde ettiğini de görebiliriz. Ancak ortaya çıkan sonuç pek şaşırtıcı değildir. Ödenen vergi seviyesine bakacak olursak en iyi geliri kuyumculuk ve bezzazlıkla uğraşan kişilerin elde ettiğini görürüz. Gelir seviyesi iyi olarak sayabileceğimiz diğer meslek dalları ise terzicilik, eskicilik ve değirmenciliktir. Sadece çıraklıkla uğraşan kişilerin gelirlerinin doğal olarak az olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Ele aldığımız iki yıllık süreç içerisinde Çankırı'da yaşayan yerli Gayrimüslimlerin sayısında ciddi bir oynama yaşanmamıştır. Bahsi geçen dönem içerisinde 5 kişilik mükellef düşüşü yaşanmış olup, mükelleflerin vergi seviyelerinde de ciddi bir oynama meydana gelmemiştir. H.1260 (M.1844) senesinde mükelleflerin %11,45'i âla, %42,70'i evsat ve %45,83'ü edna üzerinden vergilerini ödemişlerdir. H.1262 (M.1846) senesine gelindiğinde bu oran sırasıyla %9,89, %42,85 ve %47,25 olmuştur. Bu da bizlere mükelleflerin bir önceki döneme göre ekonomik seviyelerini koruduklarını göstermiştir. Cizye defterleri üzerinden bölgede yaşayan Gayrimüslimlerin nüfusuna dair kesin bir sayı veremsek de, mükelleflerin aile bireylerini de hesaba katacak olursak bölgede hatırı sayılı Rum ve Ermeni nüfusun olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca bölgede yaşayan Rumların sayısının Ermenilerden yaklaşık olarak iki kat fazla olduğunu da mükellef sayılarından tahmin edebiliriz. Bölgede yaşayan Gayrimüslimler bazı önemli meslek dallarında Rum ve Ermeni olarak yoğunlaştıkları da ortaya çıkmıştır. Biz bu durumu nispeten bölgede bazı meslek dallarında cemaat merkezli bir tekelleşmenin olduğu şeklinde yorumlamış bulunmaktayız. Meslek dallarının dağılımdan çıkacak olursak bölgedeki Rum ve Ermenilerin Çankırı'nın iktisadi hayatında önemli bir yere sahip olduklarını ifade edebiliriz. Özellikle sarraflık alanında Rumlar ve tekstil alanında Ermeniler şehrin önemli ekonomik aktörlerindedir.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Kaynakları (BOA.)

Maliye Nezareti / Defterler

390, 583.

II- Kaynak Eserler

Selânikî Mustafa, *Tarih-i Selânikî*, (Yay. Haz. Mehmet İpşirli), T.T.K., Ankara, 1999.

III- Kitaplar ve Makaleler

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri*, Fey Vakfı, İstanbul, 1990.

Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

Bozkurt, Gülnihal, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, T.T.K., Ankara, 1996.

Cezar, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

Emecen, Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İş Kültür, İstanbul, 2015.

Ercan, Yavuz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar", *Belleten*, C.LV-S.213, T.T.K., Ankara, 1991.

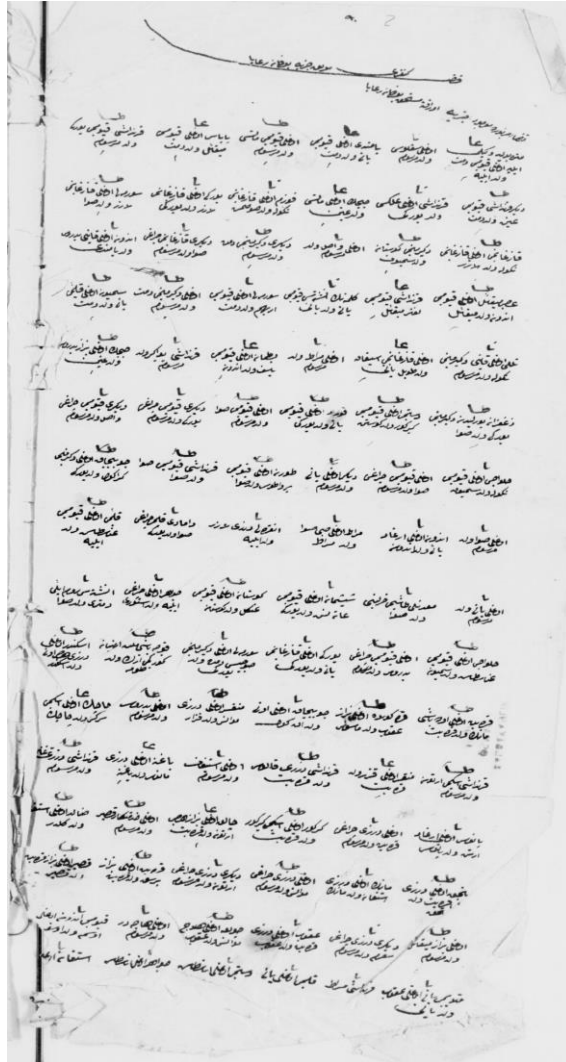
İnalcık, Halil, "Cizye", *DİA*, C.8, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993.

İnalcık, Halil, *Osmanlılar ve Haçlılar*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Alfa, İstanbul, 2012.

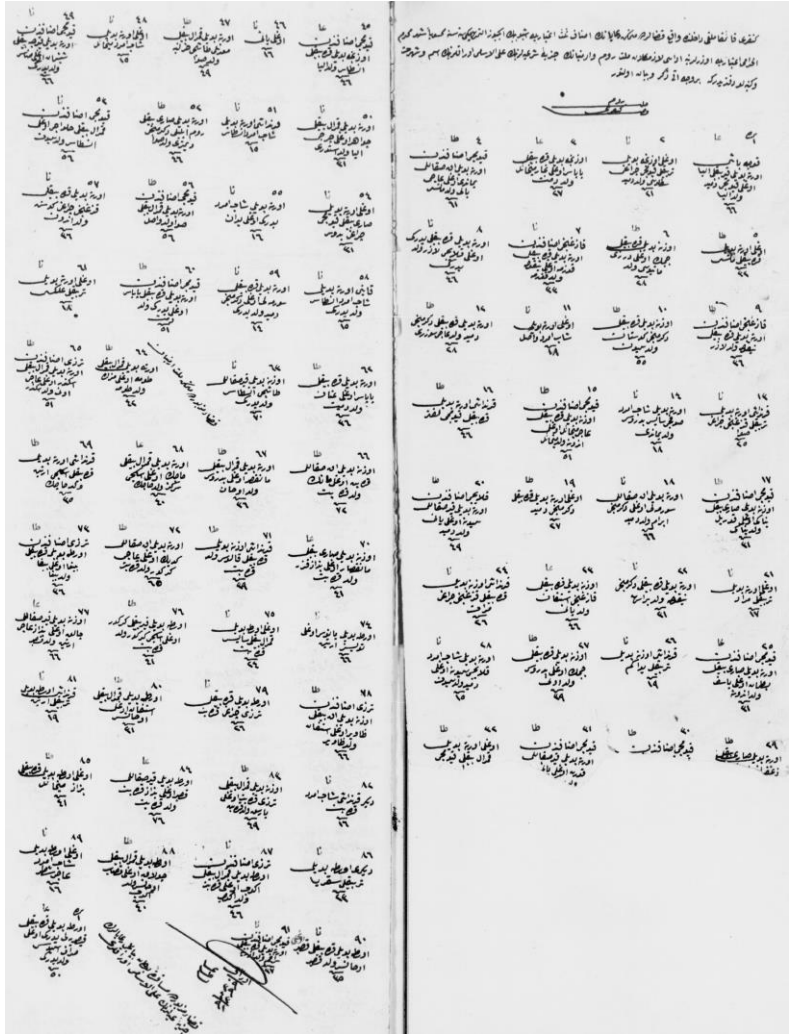
Kazıcı, Ziya, *Uçbeyliği'nden Devlet-i Aliyye'ye Osmanlı*, Kayıhan, İstanbul, 2010.

- Kocaoğlu, Burak, “Cizye Defterleri: Osmanlı Tarihi Üzerine Yapılabilecek Araştırmalar ve Literatür Değerlendirmesi”, *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, (Edit. İsmail Özçelik), Berikan Yayınevi, Ankara, 2017.
- Kocaoğlu, Burak, *Osmanlı Devleti’nde Cizye Vergisi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Toplumunda Millet Sistemi ve Hoşgörü”, *Türkler*, C.10, (Edt. Hasan Celal Güzel), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985.
- Tabakoğlu, Ahmet, *İslâm ve Ekonomik Hayat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

EKLER

Ek-1. H.1260 (M.1844) Tarihli Çankırı Cizye Defteri (BOA. ML. VRD. CMHd. 390)

Ek-1. H.1262 (M.1846) Tarihli Çankırı Cizye Defteri (BOA. ML. VRD. CMHd. 583)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLARININ KASTAMONU GEZİLERİ (1923-2017)*

Emine PÜR**
Mehmet Serhat YILMAZ***

Öz

Bu çalışmada, cumhuriyetin ilanından itibaren 1923 ve 2017 yılları arasında cumhurbaşkanlarının Kastamonu gezileri bir bütün olarak ele alınmıştır. Kastamonu'ya sırasıyla Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar, Cevdet Sunay, Kenan Evren, Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan tarafından ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanları ziyaretleri süresince Kastamonu il, ilçe ve köylerini ziyaret ederek ilgili yetkililer ve halkla görüşmüştür. Cumhurbaşkanlarına Kastamonu gezilerinde devlet adamları, askeri üst düzey yetkililer, bakanlar, uzmanlar ve aile üyeleri eşlik etmiştir. Böylece Kastamonu'daki sorunlar daha yakından gözlemlenerek sorunların çözümü için doğru kararlar alınmaya çalışılmıştır.

Makalede, cumhurbaşkanlarının Kastamonu'ya hangi gerekçelerle seyahat ettikleri ve Kastamonu'daki faaliyetlerinin neler olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada, cumhurbaşkanlarının Kastamonu gezilerinin il özelindeki sorunların devletin en üst makamındaki kişiye aktarılması açısından son derece önemli olduğu, ayrıca Kastamonu'nun ileriye dönük olarak eğitim, sağlık, sosyal, iktisadi ve kültürel alanda gelişmesi ve yatırımlar bakımından bu gezilerin önemli bir yerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yapılırken kaynak olarak araştırma inceleme eserlerin yanı sıra arşiv belgeleri ve Kastamonu basını temel kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Cumhurbaşkanları, Yurt Gezileri, 1923-2017.

* Bu çalışma, yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Emine Pür, "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Kastamonu Gezileri", Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, 184s.

Geliş Tarihi/Received Date: 27.08.2018 -Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.11.2018

DOI: 10.30913/alinterisosbil.455366

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi/In Text: (Pür ve Yılmaz 2018: Sayfa No)

Kaynakça/References: Pür, Emine ve Yılmaz, Mehmet Serhat .(2018). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Kastamonu Gezileri (1923-2017). *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD)* Sayı: 4: 297-333, Doi: 10.30913/alinterisosbil.455366.

** Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kastamonu, eminepur851@gmail.com

*** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Kastamonu, serhat42@gmail.com

The Trips to Kastamonu of the Presidents of the Republic of Turkey (1923-2017)

Abstract

The trips of the presidents between 1923 and 2017 to Kastamonu as a whole were scrutinized in this study. The trips to Kastamonu were conducted by the presidents Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar, Cevdet Sunay, Kenan Evren, Abdullah Gül and Recep Tayyip Erdoğan respectively. The presidents visited the province, towns and the villages, met with the authorities and the public. The presidents were accompanied by the statesmen, senior military officers, ministry experts, and family members. Therefore, it was aimed to investigate the issues in the area and to reach the right decisions for these issues.

For which reasons the presidents travelled to Kastamonu and which activities they carried out in Kastamonu were questioned in this article. It was obtained in this study that the Kastamonu trips were quite important because of the fact that the issues about the city were reported directly to the first person of the state and potential investments in education, health, social, economic and cultural areas were planned. Research papers, archive documents and Kastamonu press were utilized as main references.

Keywords: Kastamonu, Presidents, National Trips, 1923-2017.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923'ten 2017 yılına kadar toplam 12 cumhurbaşkanı görev yapmıştır. Mustafa Kemal, 1923'te cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından gerçekleştirmiş olduğu inkılapların yurt geneline yayılması ve benimsenmesi için adeta bir önder olmuş, bazen bir başöğretmen bazen bir siyasetçi bazen de bir ekonomist olarak toplum içerisinde aktif olarak yer almıştır.

Mustafa Kemal, yurt gezilerini belirli bir amaç ve plan dâhilinde gerçekleştirmiştir. 1923–1930 yılları arasında çıkmış olduğu yurt gezilerinde daha çok gerçekleştirmiş olduğu inkılapların halk tarafından benimsenmesini, 1930–1938 yılları arasında ise daha çok ekonomik kalkınmayı sağlamaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra da cumhurbaşkanları tarafından yurt gezileri devam ettirilmiştir.

Cumhurbaşkanları yurt gezilerinde halk ile iç içe olmuş ve bu sayede halktan kopmamışlardır. Şehir merkezi ve ilçelerde milli bilinci arttıran konuşmalar yaparak ülke birliği ve bütünlüğünü sağlamaya çalışmışlardır. Ayrıca bu geziler sırasında kendilerine iletilen sorunlar, istekler ve şikâyetlerden önemli gördükleri yerleri notlar olarak çözümlenmesi için yetkili kişileri görevlendirmişlerdir. Cumhurbaşkanları görev süresinde bir vilayete birden fazla ziyaret yaptıkları gibi bazen gidilemeyen iller de olmuştur.

Cumhurbaşkanları yurt gezilerini genel olarak şu sebeplere dayalı olarak yapmışlardır. Davetler sonucu, gerçekleşen doğal afetler sonrası, kurum ve kuruluş açılışlarını gerçekleştirmek, yaklaşan seçimler öncesi halka seslenmek, inkılaplar gerçekleştirmek ve gerçekleştirilen inkılapları halka anlatarak özümsemesini sağlamak, yapılan hükümet yatırımları ve çalışmalarını yerinde görmek, halk ile yakın temasta bulunmak, fabrikaların ve ordu birliklerinin çalışmalarını yerinde görmek gibi farklı sebeplerle cumhurbaşkanları Türkiye'nin çeşitli bölge ve vilayetlerine yurt gezilerinde bulunmuşlardır.

1. CUMHURBAŞKANI MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN KASTAMONU GEZİSİ (23 Ağustos 1925-31 Ağustos 1925)

11 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'dan Ankara'ya giden davet heyeti Mustafa Kemal tarafından saat 17.00'de kabul edilmiş ve heyet üyeleri cumhurbaşkanına bağlılık ve şükranlarını bildirdikten sonra

Kastamonu'ya davet etmiştir.¹ Mustafa Kemal, daveti kabul etmiş ve görüşmeler sona erip heyet ayrılınca Halk Fırkası Genel Sekreteri Saffet (Arıkan) Bey'e sevinçli bir şekilde "Çocuğum Kastamonu'ya gidiyorum. Şapkayı orada giyeceğim" demiştir.² Mustafa Kemal, Ağustos 1919'da Erzurum Kongresi'nin sona erdiği akşam Mazhar Müfit Kansu'ya yapılacaklar listesine dördüncü sıraya "Fes kalkacak, uygar uluslar gibi şapka giyilecektir" cümlesini yazdırmıştır.³ Mustafa Kemal Paşa'nın bu gezisi sıradan bir yurt gezisi şeklinde olmayıp uzun zamandır kafasında tasarladığı önemli bir inkılabı gerçekleştireceği gezi olacaktır.

Kastamonu gezi programının belirlenmesinin ardından 20 Ağustos 1925 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri'nin Çankırı Valiliği'ne gönderdiği telgrafla Mustafa Kemal'in 23 Ağustos 1925 tarihinde Ankara'dan Çankırı'ya oradan Kastamonu'ya gideceği bildirilmiştir.⁴ 23 Ağustos 1925 Pazar günü Ankara'dan Kastamonu'ya doğru dört otomobil hareket etmiştir. Mustafa Kemal ile Kastamonu yönünde hareket eden otomobillerde şu kişiler vardır: Kütahya milletvekili Nuri (Conker), Rize milletvekili Fuat (Bulca), Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik (Bıyıklıoğlu), Yaver Muzaffer, Başyaver Rusuhi, Muhafız Kıtası Komutanı İsmail Hakkı (Tekçe) ve Özel Kalem'den Çankırlı Lütfi Bey yer almaktadır.⁵

24 Ağustos 1925 tarihinde Dâhiliye Vekâleti'nden Başbakanlığa gönderilen telgrafta Mustafa Kemal'in, Çankırı'da görkemli bir şekilde karşılandıktan sonra 23 Ağustos 1925 Pazar günü öğleden sonra saat yedide Kastamonu'ya ulaştığı bilgisi verilmiştir.⁶ Karşılama sırasında Olukbaşı'nda 21 pare top atışı yapılarak kurbanlar kesilmiştir.

1 Mustafa Eski, *Atatürk'ün Kastamonu Gezisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002, s. 8-9. Kastamonu'dan Ankara'ya giden davet heyetinde: Kastamonu milletvekili Mehmet Fuat'ın başkanlığında, Cumhuriyet Halk Fırkası mutemedi Hüsnü Bey, Belediye meclis üyesi Akdoğanlızâde Mehmet Ali Bey, Vilâyet encümen üyesi Sabri Bey, Ticaret Odası Başkanı Hacı Mehmet Bey, Türk Ocağı üyesi Tatlızâde Emin Bey, Açıksoz gazetesi sahibi ve başyazarı Hüsnü Bey, Kız Orta Okulu öğretmenlerinden Hacer Hanım ve Üçüncü Ana Okulu öğretmenlerinden Hikmet Hanım vardır.

2 *Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi*, (Yayına hazırlayan: Mehmet Baytımur, Aziz Demircioğlu, Hasan Çelikoğlu) Topraksu Kartoğrafya Müdürlüğü, Ankara 1982, s. 23.

3 Nezahat Özcan, "Atatürk'ün Kastamonu Ziyareti ve Bu Ziyaretin Önemi" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2003/19(57), s. 1279.

4 Yüksel Özgen, *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Yeni Gün Ofset Matbaacılık, Çankırı 2011, s. 1.

5 Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 32, Mustafa Selim İmece, *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1975, s. 15.

6 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.), Dosya No: 9, 24 Ağustos 1925.

Cumhurbaşkanını başı açık vaziyette gören halkta ona uyarak başını açmıştır. Ardından cumhurbaşkanı, Hükümet Konağı'nda Belediye Heyeti'ni kabul etmiştir.⁷

Mustafa Kemal, 24 Ağustos 1925 Pazartesi günü Kastamonu ve Çankırı milletvekilleri, vali, belediye başkanı, ordu ve kolordu kumandanları ile görüşmüş ve öğleden sonra Askeri Kışla'yı ziyaret etmiştir.⁸ Mustafa Kemal, ziyaret öncesi askeri üniformasını giymiş ve göğsüne istiklâl madalyasını takmıştır. Kışla önüne gelince Sanayi Mızıkası tarafından Reis-i Cumhur Marşı çalınarak karşılanmıştır. Mustafa Kemal, Kışla'da makineli tüfek mangesini denetleyerek her askere çeşitli savaş talimleri yaptırmıştır. Ardından yemek salonu, ambarlar ve koğuşlar gezilmiştir.⁹ Koğuştan çıkarken kapının üstünde “*Bir Türk On Düşmana Bedeldir*” yazılı levhayı görünce koğuşta bulunan görevli subayı çağırarak: “*Öyle mi?*” diye sormuştur. Subay “*Evet Paşam*” diye yanıtlamıştır. Mustafa Kemal, alnını kaldırarak “*Hayır! Bence öyle değildir. Bir Türk Dünyaya Bedeldir.*” demiştir.¹⁰ Mustafa Kemal, Askerî Kışla ziyaretinin ardından Devlet Hastahanesi'ni ziyaret etmiş ve hastahane koğuşlarını gezmiştir.¹¹ Daha sonra yeni yapılan Memleket Kütüphanesi'ni ziyaret etmiş ve camekânların boş olduğunu görünce kütüphaneye 500 lira bağışta bulunarak kitap alınmasını emretmiştir. Mustafa Kemal, burada sohbet esnasında sarık konusundaki düşüncelerini şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Sarığı salahiyettar olmayana sardurmamalı. Vazifelerini yaparken sarmalı*” demiştir.¹²

Müteakiben yanındakilerle birlikte Belediye'yi ziyaret etmiştir.¹³ Belediye başkanının odasında önce Kastamonuluları temsilen belediye başkanı, Belediye Meclis ve Halk Fırkası heyet üyeleri ile görüşmüştür. Ardından Türk Ocağı, Muallimler Birliği temsilcileri ile görüşerek çalışmalarını sormuş ve Türk gençliğinin bilinçli, aydın, erdemli ve çalışkan olması gerektiğini görüşmeler sırasında vurgulamıştır.¹⁴ Görüşmeler sona erdikten sonra Araç, İnebolu, Safranbolu, Tosya,

7 İmece, a.g.e., s. 18; Eski, a.g.e., s.14-16; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 32-39.

8 Eski, a.g.e., s. 18; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 40.

9 “Gazi Kışla'da”, *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, s. 1; İmece, a.g.e., s. 19; Eski, a.g.e., s. 18; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 40.

10 “Gazi Paşa Diyor ki Bir Türk Dünyaya Bedeldir”, *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, s. 1; İmece, a.g.e., s. 19-20; Eski, a.g.e., s. 18; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 41.

11 “Hastahanedede”, *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, s. 1; Eski, a.g.e., s. 20; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 41.

12 “Memleket Kütüphanesinde”, *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, s. 1; İmece, a.g.e. s. 20; Eski, a.g.e., s. 20; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 41.

13 İmece, a.g.e., s. 21; Eski, a.g.e., s. 20; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 41.

14 İmece, a.g.e., s. 21-22; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 41-42.

Taşköprü, Daday, Cide ve Devrekâni'den gelen heyetleri belirtilen sıra ile kabul etmiş ve heyet üyelerine çeşitli sorular sorarak vatandaşların yerel gereksinimleri hakkında bilgi almıştır.¹⁵ Ardından Belediye salonunda Kastamonu'nun tüm esnafları ile görüşmüştür. Mustafa Kemal, görüşmeler sırasında bir esnafın fesinin altından takke çıkması üzerine Türk halkının medeni olması yolunda şu konuşmayı yapmıştır.

“İçinde takke, üzerine abani sarık. Sonra da fes. Bunların hepsinin ayrı ayrı parası ecnebilere gidiyor. Bunu söylemekten amacım şudur: Biz her bakımdan, medenî insan olmalıyız. Çok acılar gördük. Bunun nedeni dünyanın vaziyetini anlamayıştırmızdır. Fikrimiz, zihniyetimiz tepeden ırnağa kadar medenî olacaktır.” Halk, Mustafa Kemal'in konuşmasını can kulağı ile dinledikten sonra *“Yaşasın fikir rehberimiz”* diye tezahüratlarla alkışlamıştır.¹⁶

Mustafa Kemal, Hükümet Konağı'nda daire âmirleri, memurları, savcıcı, yargıçları, lise müdür ve öğretmenlerini kabul etmiştir. Daire âmirlerinden Kastamonu'nun tarım, ticaret, sanayi, sağlık ve diğer önemli konuları hakkında ayrıntılı olarak bilgi almıştır.¹⁷ Mustafa Kemal, Belediye binasında olduğu gibi Hükümet Konağı'nda da memurları başı açık olarak kabul etmiştir. Müftü Efendi de sarığını çıkartarak başı açık olarak görüşmeye girmiş ve kıyafetin İslamiyet'teki şeklini ve tarihçesini anlatmıştır. Ardından cübbenin ne amaçla ve ne zaman kimler tarafından giyildiğini açıklamıştır.¹⁸ Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik Bey'in 28 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu'dan Ankara'da bulunan Başbakan İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta Mustafa Kemal'in Kastamonu gezisi ile ilgili şu bilgiler verilmiştir. Mustafa Kemal, Çankırı ve Kastamonu'da vuku bulmakta olan gezisi sırasında ahaliyi başındaki şapkayı çıkartarak selâmlamıştır. Halk da başındaki fes, kalpak, abani veya beyaz sarıklı fes yerine ne varsa eline alarak cumhurbaşkanını selâmlamıştır. Resmi kabuller de tamamen başı açık şekilde gerçekleşmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal'in beraberinde bulunan sivil zevatında Kastamonu bölgesinde bulunabilen panama ve beyaz şapka edindikleri bilgisi verilmiştir.¹⁹

Mustafa Kemal, 25 Ağustos 1925 Salı günü Küre'de belediye başkanı, nahiye müdürü ve vatandaşlarla konuşup dertlerini dinlemiştir.

15 İmece, a.g.e., s. 22; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 42.

16 “Gazi'nin Hitabesi” *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, s. 1; İmece, a.g.e., s. 25-26; Eski, a.g.e., s. 21-22; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 43-44.

17 İmece, a.g.e., s. 26; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 45.

18 “Gazi Hükümet Dairesinde” *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, s. 1; İmece, a.g.e., s. 26 27; Eski, a.g.e., s. 22; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 45.

19 BCA., Dosya No: 238, 28 Ağustos 1925.

Küreliler, cumhurbaşkanından nahiyelerinin ilçe haline getirilmesini istemiştir. Mustafa Kemal, Küre'nin ilçe haline getirilmesi için hükümete tavsiyede bulunacağını söylemiş ve çarşının imar planına göre yeniden yapılandırılması için belediye başkanına söz vermiştir.²⁰ Mustafa Kemal'in Kastamonu ziyaretinden bir yıl sonra 1926 yılında Küre nahiyesi ilçe haline getirilerek kârgir çarşısı yapılmıştır. Bu durum Kürelileri son derece mutlu etmiştir.²¹

Dâhiliye Vekâleti'nden 26 Ağustos 1925 günü Başbakanlığa çekilen telgrafta, Mustafa Kemal'in 25 Ağustos 1925 Salı günü akşam üzeri İnebolu'ya geldiği bildirilmiştir.²² Mustafa Kemal, İnebolu'da muhteşem bir şekilde karşılanmış ve şehre girerken 21 pare top atışı yapılmıştır.²³ Mustafa Kemal'i ilçeye girişte Mustafa Selim (İmece) Bey'in başkanlığında bulunan Türk Ocağı'na mensup gençler karşılamıştır.²⁴ Karşılama sona erdikten sonra cumhurbaşkanı Hürriyet Meydanı'nda kayıkçılar loncasının hazırladığı ve İnebolu'nun İstiklâl Savaşı yıllarında gösterdiği çaba ve hizmetleri temsil eden kayıkları ve kağnıları seyretmiştir.²⁵ Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik Bey'in 25 Ağustos 1925 günü Başbakan İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta, cumhurbaşkanının 25 Ağustos 1925 Salı günü akşamı İnebolu'da bulunduğu bilgisi verilmiştir.²⁶

Mustafa Kemal, 26 Ağustos 1925 Çarşamba günü öğleden sonra maresal üniformasını giyerek yaya olarak halkın tezahüratları arasında Belediye Binası'na gelmiştir. Burada belediye başkanı, üyeler, Halk Fırkası ve Ticaret Odası heyetleri ile görüşerek ilçenin genel durumu, çalışmaları, iktisadi ve ticari durum hakkında bilgi almıştır.²⁷ Ardından Türk Ocağı heyetini kabul etmiştir. Ocak Başkanı Şükrü (Ustaoğlu) Bey, çalışmaları ve üye sayıları hakkında bilgi verdikten sonra Gazi'yi Türk Ocağı'na davet etmiştir. Mustafa Kemal, Türk Ocağı heyetinin davetini kabul ettikten sonra Esnaf Derneği üyeleri ve kayıkçılardan bir grupla görüşmüştür.²⁸ Daha sonra Muallimler Birliği, Abana ve Çatalzeytin heyetleri, Kunduracılar Şirketi mümessilleri, Gümrük Hamalları Cemiyeti heyetini ayrı ayrı kabul ederek görüşmüştür. Abana heyet üyeleri,

20 İmece, a.g.e., s. 28-30; Eski, a.g.e, s. 23-24.

21 İmece, a.g.e., s. 30-31.

22 BCA., Dosya No:9, 26 Ağustos 1925.

23 "Gazi Paşa Hazretleri İnebolu'da", *Açıksöz*, 26 Ağustos 1925, s.1

24 İmece, a.g.e., s. 32-33; Eski, a.g.e., s. 25.

25 İmece, a.g.e., s. 38-39; Eski, a.g.e., s. 25-26.

26 BCA., Dosya No: 9, 25 Ağustos 1925.

27 İmece, a.g.e., s. 40-41; Eski, a.g.e., s. 26.

28 İmece, a.g.e., s. 41-42.

köylerine yol ve okul yapılmasına ihtiyaçları olduğunu cumhurbaşkanına arz etmişlerdir.²⁹

Mustafa Kemal, kabuller sonrasında Adliye Mahkemesi Reisi Fethi Bey, Savcı Hamdi Bey, posta- telgraf müdürü ve memurları, hükümet tabibi, hastahane tabip ve heyeti, kız ve erkek mektepleri muallimleri, orman memurları, ziraat bankası müdür ve memurları, jandarma bölük kumandanı, polis komiseri ve son olarak da Tosya'da kurulmakta olan çeltik fabrikası mühendisini kabul etmiştir. Görüşmeler sırasında heyet üyelerine çeşitli sorular sorarak bilgi almış ve köy okulları sayısının az olduğunu öğrenince bazı yerlerde yatılı köy okullarının kurulmasını ve köy çocuklarının bir an önce cehaletten kurtarılmasını istemiştir.³⁰

Mustafa Kemal, 27 Ağustos 1925 Perşembe günü öğleden sonra saat 15.00 sularında yaya olarak ikametgâhından çıkarak serpuşu elinde caddelerde kendisini bekleyen halkı selâmlayarak, alkışlar arasında İnebolu Türk Ocağı'na gelmiştir. Kendisini ocak başkanı, üyeleri ve halk karşılamıştır. Ardından ocak üyesi ve Darülfünun Hukuk Fakültesi öğrencisi Mustafa Selim (İmece) önemli bir konuşma yapmıştır.³¹ Mustafa Selim Bey'in konuşması sona erince Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğine yönelik pek mühim kararları açıklamış ve şapka nutku olarak bilinen konuşmasını yapmıştır.³² Mustafa Kemal bu önemli konuşmasına şu şekilde başlamıştır:

“Çankırı'da, Kastamonu'da, Ankara'dan İnebolu'ya kadar bütün bu üç yüz elli kilometrelik güzergâhta, bugün burada samimi huzurları ile şerefyâb olduğum muhterem İnebolular da gördüğüm tenevvür, yüksek zihniyet ve inkişaf derecesi cidden iftihara şayestedir. Cidden ehemmiyetle zikre şayandır. Bu bariz hakikatin aksini iddia edenlerin de mevcudiyetini düşündükçe müteellim oluyorum.”³³

Mustafa Kemal, konuşmasının devamında Türk halkının medeni olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

29 İmece, a.g.e., s. 43-44; Eski, a.g.e., s. 27-28.

30 “Muhterem Reis-i Cumhuremiz İnebolu'da”, *Açıksöz*, 27 Ağustos 1925, s. 1; İmece, a.g.e., s. 46-47; Eski, a.g.e., s. 29.

31 İmece, a.g.e., s. 58-60.

32 “Gazi'nin İnebolu'da ki Nutku”, *Açıksöz*, 30 Ağustos 1925, s. 1-2; İmece, a.g.e., s. 60-66.

33 İmece, a.g.e., s.61-62.

“Efendiler, Türkiye Cumhuriyeti’ni tesis eden Türk halkı, medenidir. Tarihte medenidir, hakikatte medenidir. Fakat ben, sizin öz kardeşiniz, arkadaşınız, babanız gibi söylüyorum, medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, fikriyle, zihniyetiyle medeni olduğunu ispat ve izhar etmek mecburiyetindedir. Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, aile hayatıyla, yaşayış tarzıyla medeni olduğunu göstermek mecburiyetindedir. Velhasıl medeniyim diyen Türkiye’nin hakikaten medeni olan halkı, baştan aşağıya vaz-ı hariciyesiyle dahi medeni ve mütekâmil insanlar olduğunu fiilen göstermeye mecburdurlar.”³⁴

Mustafa Kemal, konuşmasının devamında medeni ve uluslararası kıyafeti açıklayarak artık onun giyileceğinden bahsetmiş ve medeni ve uluslararası kıyafeti tamamlayan şapkayı halka şu sözlerle tanıtmıştır:

“Bizim kıyafetimiz millî midir? Bizim kıyafetimiz medenî ve beynelmilel midir? Size iştirak ediyorum. Tabirimi mazur görünüz. Altı kaval üstü şişhane diye ifade olunabilecek bir kıyafet ne millîdir ve ne de beynelmileldir.”³⁵ “Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp ihya eylemeye mahal yoktur. Medenî ve beynelmilel kıyafet bizim için, çok cevherli milletimiz için lâıyk bir kıyafettir. Onu iksa edeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kırvat, yakalık, caket ve bittabi bunların mütemmimi olmak üzere başta siperi şemsi serpuş. Bunu açık söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, simokin gibi, frak gibi.”³⁶

Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik Bey’in Başbakan İsmet Paşa’ya 28 Ağustos 1925 tarihinde çektiği telgrafta Mustafa Kemal’in 27 Ağustos 1925 günü İnebolu Türk Ocağı’nda yapmış olduğu konuşma hakkında şu bilgiler verilmiştir:

“Bugün Türk Ocağı’nda irâd buyurdıkları nutukta kıyafet mes’elesine temas etmiştir. Ve hâricen dahi medenî milletler efrâdına benzemek lüzumunu işâret buyurmuşlar ve Bizanslılardan aldığımız fesi ve papaz ve imâm libası olan cübbeyi giymek hoş oluyorda şapka giymek neden câiz olmuyor buyurmuşlardır. Bu sûretle serpuş hakkındaki fikr-i riyâset-penâhî açıktan açığa ifade buyurulmuş olduğuna göre hükümetçe dahi serpuş mes’elesinin bu suretle halli lâzım geldiğini ifade buyurmuştur”³⁷.

34 İmece, a.g.e., s. 63.

35 İmece, a.g.e., s. 63-64.

36 İmece, a.g.e., s. 64.

37 BCA, Dosya No: 238, 28 Ağustos 1925.

Falih Rıfki Atay, Mustafa Kemal'e Kastamonu seyahatinden daha sonraları niçin Kastamonu'yu seçtiğini sormuştur. Mustafa Kemal: “*İzmir taraftı halkı beni çok defa gördü. Eğer orada şapka giysem bana değil şapkama bakarlardı. Beni ilk defa görenler ise şapkamla olduğum gibi kabul ettiler*” diye cevaplamıştır.³⁸

Mustafa Kemal'i erkekler Kastamonu'dan İnebolu'ya fesli ve kalpaklı, kadınlar da yüzleri kapalı olarak uğurlamıştır. İnebolu dönüşünde 28 Ağustos 1925 Cuma günü ise erkekler başı açık ve ellerinde panama şapkası ile kadınlar da yüzleri açık olarak karşılamada bulunmuştur.³⁹ Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik Bey'in 28 Ağustos 1925 Cuma günü Ankara'da bulunan Başbakan İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta, Mustafa Kemal'in 28 Ağustos 1925 akşamını Kastamonu'da geçireceği bilgisi verilmiştir.⁴⁰

29 Ağustos 1925 Cumartesi günü Türk Ocağı, Muallimler Birliği ve Halk Fırkası heyetleri cumhurbaşkanını konağında ziyaret ederek görüşmüştür.⁴¹ Mustafa Kemal, müteakiben Taşköprü'ye giderek Hükümet binası ve Belediye'yi ziyaret etmiştir. Burada adliyeciler, daire başkanları, diğer memurlar, belediye başkan ve üyeleri, Halk Fırkası, Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Ticaret Odası başkan ve üyeleri ile tüm esnaf cemiyetleri temsilcileri ile başı açık olarak görüşmüştür.⁴² Görüşmeler sırasında Mustafa Kemal, özellikle Türk Ocağı temsilcilerinin halka rehber olmalarını istemiş ve Türk Ocağı binasının hizmete elverişli olmadığı ve ödeneğinin az olduğunun söylenmesi üzerine kamuya ait binalardan yer tahsis edilmesi için Vali Fatih Bey ve Kaymakam Rauf Bey'i görevlendirmiştir.⁴³ Mustafa Kemal, Belediye ziyaretinin ardından Askerlik Şubesi'ne giderek askerler ve subaylardan bilgi almıştır.⁴⁴

30 Ağustos 1925 Pazar günü öğleden önce Kastamonulu hanımlardan oluşan bir heyet cumhurbaşkanını konağında ziyaret etmiştir. Ardından Mustafa Kemal, saat 12.00'de Kışla'da onuruna verilen yemek ziyafetine katılmıştır.⁴⁵ Mustafa Kemal, öğleden sonra Daday'a giderek Dadaylıları başı açık olarak karşılama sırasında selamlamış ve halk da

38 Eski, a.g.e., s. 41.

39 Eski, a.g.e., s. 43.

40 BCA, Dosya No: 9, 28 Ağustos 1925.

41 “Bu Sabah ki Ziyaret”, *Açıksöz*, 29 Ağustos 1925, s. 1; Eski, a.g.e., s. 44.

42 İncece, a.g.e., s. 72-73; Eski, a.g.e., s. 44-45; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 86-88.

43 Eski, a.g.e., s. 45; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi..., s. 88.

44 İncece, a.g.e., s. 73-74; Eski, a.g.e., s. 45; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi s.88-89.

45 İncece, a.g.e., s. 75; Eski, a.g.e., s. 46; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi.. s.89.

aynı şekilde referans yaparak cumhurbaşkanını selâmlamıştır. Mustafa Kemal, Daday'da belediye başkan ve üyeleri, Halk Fırkası, Muallimler Birliği, Ziraat Odası, Türk Ocağı mümessillerini kabul ederek görüşmüştür.⁴⁶ Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik Bey'in 30 Ağustos 1925 günü Başbakan İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta, Kastamonu vilâyeti dâhilindeki kazalarda bile bütün memurların pek ve az zamanda beyaz bezden şapka yapıp giydikleri bilgisi verilmiştir.⁴⁷

Mustafa Kemal, Daday dönüşünde Türk Ocağı binası önünde iki yüz civarında ocak üyesi tarafından karşılandıktan sonra ocak idare heyetinden bilgi almıştır.⁴⁸ Müteakiben Cumhuriyet Halk Fırkası binasının bahçesinde toplanan muazzam bir kalabalık tarafından karşılanmıştır.⁴⁹ Mustafa Kemal burada yaptığı konuşma sırasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yapılan ve yapılmakta olan inkılapların ne amaçla gerçekleştirildiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

*“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mana ve eşkâlî ile medenî bir heyet-i içtimâîye haline getirmektir. İnkılâbâtımızın umde-asiyesi budur.”*⁵⁰

Mustafa Kemal, konuşmasının devamında halka şu sözlerle yol göstermiştir:

*“Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müridler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat tarikat-ı medeniyedir. Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak insan olmak için kâfidir.”*⁵¹

Mustafa Kemal, konuşmasının devamında toplum içerisinde heyetlerin nasıl gelişeceğinden şu sözlerle bahsetmiştir:

“Bu hususta açık söyleyeyim, bir heyet-i içtimaiye, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bir kütlenin bir parçasını terakki ettirelim, diğerine mûsamaha edelim de o kütlenin heyet-i umumiyesi mazhar-ı terakki edilebilsin? Mümkün müdür

46 İmece, a.g.e., s. 76; Eski, a.g.e., s. 47; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi.. s.90.

47 BCA, Dosya No: 238, 30 Ağustos 1925.

48 “Türk Ocağında”, *Açıksöz*, 1 Eylül 1925, s. 1; İmece, a.g.e., s. 79; Eski, a.g.e., s. 49; Atatürk'ün Kastamonu Gezisi... s. 91.

49 “Halk Fırkasında”, *Açıksöz*, 1 Eylül 1925, s. 1.

50 İmece, a.g.e., s. 82.

51 İmece, a.g.e., s. 83.

ki, bir camianın yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilirsin? Şüphe yok, terakki adımları, dediğim gibi, iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve saha-yı terakki ve teceddütte birlikte kat-ı merâhil edilmek lazımdır. Böyle olursa inkılâp muvaffak olur.”⁵²

Mustafa Kemal, konuşmasının sonunda memlekette mevcut cemiyetlerin milleti aydınlatmak için ciddi surette ilgili olmalarını istemiş ve bir cumhurbaşkanı olarak amacının; milleti mesut, müreffeh ve medenî dünyada gelişmiş bir millet görmekten ibaret olduğunu ifade ederek heyecanlı konuşmasına son vermiştir.⁵³

Mustafa Kemal, 31 Ağustos 1925 Pazartesi günü Kastamonu gezi programını bitirmiş ve yapmış olduğu veda konuşmasında Kastamonu’dan ve Kastamonululardan ayrılmaktan duyduğu üzüntüyü ifade etmiştir.⁵⁴ Konuşması bitimi saat 12.00’de Kastamonu’dan Çankırı’ya hareket etmiştir.⁵⁵ Mustafa Kemal’in Ankara’ya dönüşünün ardından 2 Eylül 1925 Çarşamba günü yayınlanan bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile devlet memurlarına “*halkın kendiliğinden giymeye başladığı şapkayı giymeleri zorunluluğu*” getirilerek resmi görevlilerin giyimdeki çağdaşlaşmaya öncülük etmeleri hedeflenmiştir.⁵⁶ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in Kastamonu’dan ayrılmasının ardından şapka giyenlerin sayısı Kastamonu’da günden güne artmaya başlamıştır. 1 Kasım 1925’te Açıksöz gazetesinde “*Şehrimizde Şapka*” başlıklı çıkan yazıda Kastamonu’da son üç dört günden beri şapkasız gezenlere nadir rastlanıldığı ve şapka bulamayanlarında başı açık olarak gezdiği bilgisi verilmiştir.⁵⁷

Mustafa Kemal, 23 Ağustos 1925 tarihinde çıktığı yurt gezisinde Kastamonu, İnebolu ve Çankırı’da halka şapka hakkında konuşmalar yaparak inkılabı halkın benimsemesini sağlamaya çalışmıştır. Ardından hükümet şapka giyimini kanunla meşrulaştırmak için 25 Kasım 1925 tarih

52 İmece, a.g.e., s. 85.

53 İmece, a.g.e., s. 85; Eski, a.g.e., s. 54.

54 “Gazi Hazretlerinin Heyecanlı Veda Nutukları”, *Açıksöz*, 1 Eylül 1925, s. 2; İmece, a.g.e., s. 92-93; Atatürk’ün Kastamonu Gezisi..., s. 110-111.

55 “Büyük Misafirimizden Nasıl Ayrıldı”, *Açıksöz*, 1 Eylül 1925, s. 2.

56 Necdet Aysal, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, *ÇTTAD*, 2011/10(22), s. 16.

57 “Şehrimizde Şapka”, *Açıksöz*, 1 Kasım 1925, s. 1.

ve 671 sayılı “Şapka İktisası Hakkında Kanun” TBMM’de kabul edilerek şapka inkılabı resmen gerçekleştirilmiştir.⁵⁸

2. CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ’NÜN KASTAMONU GEZİLERİ

2.1. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Birinci Kastamonu Gezisi (6 Aralık 1938-10 Aralık 1938)

İsmet İnönü, 1937 yılında başbakan olarak Kastamonu’ya davet edilmiş fakat görevden ayrılması üzerine bu seyahati gerçekleştirememiştir.⁵⁹ İsmet İnönü, 11 Kasım 1938 günü cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ilk yurt gezisini daha evvelden planlayıp gerçekleştiremediği Kastamonu’ya yapmak için harekete geçmiş ve 5 Aralık 1938 tarihinde özel bir trenle Ankara’dan ayrılmıştır.⁶⁰ İsmet İnönü, 6 Aralık günü saat 12.40’ta Çankırı yolu üzerinden karayoluyla gelerek Kastamonu’yu şereflendirmiştir.⁶¹ İsmet İnönü, Kastamonu’da ilk olarak Vali Konağı’nda memurları ve halk mümessillerini kabul buyurmuş ve sonrasında Kışla’yı ziyaret etmiştir. Müteakiben Halkevi binasında kendisine sunulan makasla binanın kurdelesini “uğurlar” dileyerek kesmiş ve Halkevi’nin açılışını yapmıştır.⁶²

7 Aralık 1938 Çarşamba günü saat 08.00’de Kastamonu’dan Daday’a hareket etmiştir. Daday’da karşılama sonunda doğrudan Hükümet Konağı’na teşrif buyuran Cumhurbaşkanı İsmet İnönü burada hükümet erkânı, teşekküller ve halk ile muhtelif konular üzerinde görüşmüştür.⁶³ Köylülerle bire bir konuşmalar yapmış ve tam üç saat devam eden görüşmeler boyunca halkın bütün dertlerini dinlemiştir. Cumhurbaşkanı icap eden konuları bizzat not almıştır. Görüşmeler sırasında huzura kabul

58 Mehmet Serhat Yılmaz, “Atatürk’ün Kastamonu Gezisi ve Şapka İnkılabı”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2005/1(13), s. 229; Fahri Sakal, “Şapka İnkılabının Sosyal ve Ekonomik Yönü Destekler ve Köstekler”, *Turkish Studies Dergisi*, 2007/(2), s. 1310; Selami Kılıç, “Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1995/16(4), s. 546-547.
59 Mustafa Eski, *İsmet İnönü’nün Kastamonu Gezileri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1995, s. 13.

60 Eski, a.g.e., s. 15.

61 BCA., Dosya No: 12, 6 Aralık 1938; “Büyük Cumhurreisimiz Dün Tam Saat On Üçte Şehrimizi Şereflendirdiler”, *Doğrusöz*, 7 Aralık 1938, s. 1.

62 “Büyük Cumhurreisimiz Dün Tam Saat On Üçte Şehrimizi Şereflendirdiler”, *Doğrusöz*, 7 Aralık 1938, s. 1-3.

63 BCA., Dosya No: 12, 8 Aralık 1938; “Aziz Misafirimiz Daday’da”, *Doğrusöz*, 8 Aralık 1938, s. 1.

edilen vatandaşlar kömür madenlerinin işletilmesi, ilçelerine tren getirilmesi ve ortaokul açılmasını istemişlerdir.⁶⁴

İsmet İnönü, saat 15.00'te Kastamonu CHP binasına teşrif etmiş ve burada Tosya ve Kargı'dan gelen heyet üyelerini huzura kabul etmiştir.⁶⁵ Tosya ve Kargı heyet üyeleri dileklerini ve şikâyetlerini söyleyerek ilçenin meseleleri hakkında cumhurbaşkanına bilgi vermiştir. Tosya heyetinin istekleri şunlardır: Bir iplik boyama santralinin kurulması, sudan üretilen elektriğin kilovatının indirilmesi, tren yolunun ilçelerinden geçmesi, ilçelerinde ortaokul açılması ve İnebolu limanının yapılmasını istemişlerdir. Kargı heyeti, sıtma hastalığı ile mücadele teşkilatı kurulması, yol yapılması, asliye mahkemesi kurulmasını cumhurbaşkanından istemiş ve çekilen su sıkıntısı, pirinç ve çeltik ekimindeki zorluklar hakkında bilgi vermiştir.⁶⁶ Daha sonra adliye, ziraat, baytar, kültür, orman ve hususi muhasebe direktörlerini huzura kabul etmiştir. Halkevi'nde çeşitli heyetlerle yapılan görüşme toplam beş saat sürmüştür. İnönü, saat 19.35'te Halkevi'nden ayrılarak ikametine ayrılan Vali Konağı'na hareket etmiştir.⁶⁷

İsmet İnönü, 8 Aralık 1938 Perşembe günü saat 08.00'de Kastamonu'dan Taşköprü'ye gitmek üzere ayrılmıştır. Cumhurbaşkanı Taşköprü'de evvelâ hükümet erkânı, belediye, parti ve bilumum teşekkülleri huzura kabul etmiş ve her sınıftan halkı birer birer dinleyerek halkın hakiki ihtiyaçlarını bizzat not etmiştir.⁶⁸ Ardından, Belediye'nin büyük salonunda köylüleri, halk mümessilleri ve kaza kaymakamını kabul buyurarak memleket meseleleri üzerinde görüşmüştür. Yapılan görüşmeler sonunda Taşköprülülerin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den istekleri şunlardır: Kendir fabrikası ve orta mektep yapılması, çiftçiye kolaylık gösterilmesi, Taşköprü'nün kuzeyinde araziye sulamak için bir kanal açılması, sulama işinin etüt edilmesi ve içme suyu probleminin çözülmesini istemişlerdir. İsmet İnönü, huzura kabullerinin ardından kendi ismini taşıyan İsmet İnönü Yatı Mektebi'ni gezmiş ve binanın intizam ve temizliğini beğenmiştir.⁶⁹ Cumhurbaşkanı saat 12.30'da Kastamonu'ya

64 "Aziz Misafirimiz Daday'da", *Doğrusöz*, 8 Aralık 1938, s. 1-4.

65 BCA., Dosya No: 12, 8 Aralık 1938; "Aziz Misafirimiz Daday'da", *Doğrusöz*, 8 Aralık 1938, s. 4.

66 "Cumhurreisimiz Tosya, Kargı Heyetlerini Kabul Buyurdular", *Doğrusöz*, 8 Aralık 1938, s. 2-3.

67 BCA., Dosya No:12, 8 Aralık 1938; "Cumhurreisimiz Tosya, Kargı Heyetlerini Kabul Buyurdular", *Doğrusöz*, 8 Aralık 1938, s. 3.

68 BCA., Dosya No: 12, 9 Aralık 1938;"Cumhurreisimiz Taşköprü'de", *Doğrusöz*, 9 Aralık 1938, s. 1.

69 "Cumhurreisimiz Taşköprü'de", *Doğrusöz*, 9 Aralık 1938, s.3-4.

gelmiştir.⁷⁰ Ardından ikametine tahsis edilen Vali Konağı'na giderek istirahat çekilmiştir.⁷¹

9 Aralık 1938 Cuma günü saat 11.00'de İsmet İnönü ikametine tahsis edilen Vali Konağı'ndan Halkevi binasına teşrif buyurmuştur. Halk Partisi'nin mutat kongresi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün gelmesinin ardından söylenen bir nutukla açılmıştır.⁷² Halkevi'nde yapılan yoklamanın ardından İnönü kürsüye gelerek toplanan partililere ve halka partinin başlıca vazifeleri hakkında bilgi vermiş ve ele geçen her fırsatta vatani imar etmek ve milleti yükseltmek istediğini konuşmasında ifade etmiştir.⁷³ Konuşma bitince kongre heyeti oluşmuş ve kongre başkanlığına Vali ve Parti Başkanı Avni Doğan, ikinci başkanlığa Doğrusöz Gazetesi sahibi Hüsnü Açıksöz, sekreterliklere de Refik Sulamacı ve Rıfat Urkaya seçilmiştir.⁷⁴ Ardından sırasıyla memleket hastanesi, şehir stadi, Gölköy'deki eğitim kursu ve fidanlık ziyaret edilmiştir.⁷⁵

İsmet İnönü, saat 16.50'de Vali Konağı'nda sırasıyla Araç ve Devrekâni'den gelen heyet üyeleri, Halk Partisi üyesi Muharrem Celal Bayar ve Belediye Başkanı İzzet Okay'ı huzura kabul etmiş ve görüşmeler sırasında halkın ihtiyaçları hakkında notlar almıştır. Heyet üyelerinin İnönü'den istekleri şunlardır: Devrekâni heyeti: Bilhassa nahiyelerinin tam teşekküllü bir nahiyeye ve kaza olması ve meyveciliğin geliştirilmesi için bir uzmanın tetkikat yapmasını istemiştir. Araç heyeti: Araç-Safranbolu ve Karabük yolunun mükemmel bir hale getirilmesi ve Kastamonu-İnebolu yolundaki köprülerin beton olarak inşasını istemiştir. İnönü, tetkik buyurmakta olduğu vilâyetin iktisadi konuları içerisine bu istekleri de ilave etmiştir.⁷⁶

İsmet İnönü, 10 Aralık 1938 sabahı saat 09.40'da Küre'ye gelmiş halkın coşkun tezahüratları arasında Hükümet Konağı'na giderek parti ve belediye teşekkülleri ile görüşmüştür. Ardından köy ve kasaba halkından

70 BCA., Dosya No: 12, 8 Aralık 1938.

71 BCA., Dosya No: 12, 9 Aralık 1938.

72 BCA., Dosya: 12, 10 Aralık 1938; "Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet Kongresi Büyük Cumhurreisimizin Yüksek Huzurları ile Açıldı", *Doğrusöz*, 9 Aralık 1938, s. 1.

73 "Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet Kongresi Büyük Cumhurreisimizin Yüksek Huzurları ile Açıldı", *Doğrusöz*, 9 Aralık 1938, s. 1-2.

74 "Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet Kongresi Büyük Cumhurreisimizin Yüksek Huzurları ile Açıldı-Valimizin Nutukları", *Doğrusöz*, 9 Aralık 1938, s. 2.

75 BCA., Dosya No: 12, 10 Aralık 1938

76 "Araç ve Devrekâni Heyetlerini Kabul Buyurdular", *Doğrusöz*, 12 Aralık 1938, s. 2.

bazı kişileri kabul etmiş ve ihtiyaçları hakkında notlar almıştır.⁷⁷ Küreliler, Cumhurbaşkanı İnönü'den Küre madenlerinin işletilmesi, köylülerin kalkınması, köylerine mektep yapılması ve köylüye ihtiyacı kadar odun verilmesini istemişlerdir. Ardından Maden Arama Enstitüsü elemanları, yapmış olduğu tetkikler hakkında bilgi vermiş ve Küre madeninden çıkarılmış bir bakır külçe cumhurbaşkanına gösterilmiştir.⁷⁸

İsmet İnönü, Küre ziyaretinin ardından İnebolu Halk Parti binasında parti, belediye ve bilumum teşekkülleri kabul etmiştir. Ardından halkı birer birer dinlemek suretiyle kazanın umumi durum ve ihtiyaçlarını bizzat not etmiştir.⁷⁹ İnebolu'da huzura kabul edilen kişilerin cumhurbaşkanından istekleri şunlardır: İnebolu'da demir, mangan gibi çeşitli madenlerin olduğu ve bu madenlerin etüt edilmesi, orta mektep yapılması, İnebolu limanının inşa edilmesi, sahil yolunun yapılması ve yolların düzeltilmesi, Evrenye'ye vapur uğratılması, Evrenye'de bulunan mendireğin hem tamir hem de biraz uzatılması, Devrekâni, İnebolu, Abana ve Çatalzeytin yörelerine yolların yapılması, İnebolu'da bir ağır ceza mahkemesinin kurularak bir başkan tayin edilmesi ve fındık işinden anlayan bir uzman isteğinde bulunmuşlardır.⁸⁰ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, dört günlük Kastamonu gezisinin ardından 10 Aralık 1938 günü saat 13.55'te İnebolu limanında kendisini bekleyen riyaseti cumhur yatına Kastamonu Valisi Avni Doğan ve bütün maiyetiyle birlikte binerek Zonguldak istikametine doğru hareket etmiştir.⁸¹

İsmet İnönü, Ankara'ya dönüşü sonrasında seyahat süresince Kastamonu, ilçeleri ve diğer iller hakkında aldığı notları bir rapor haline getirerek 19 Aralık 1938 tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısına sunmuştur. Raporunda belirtilen meselelerin çözümü için Ziraat Vekili Faik Kurtoglu görevlendirilmiştir.⁸² Kendir fabrikası ve iplik boya santrali kurulması için ilgililere gerekli talimatları vermiştir.⁸³ Lise pansiyon binasının ihtiyaçları için gereken 100 bin lirada cumhurbaşkanının

77 BCA., Dosya No: 12, 10 Aralık 1938; "Cumhurreisimiz Küre ve İnebolu'da", *Doğrusöz*, 12 Aralık 1938, s. 1-3.

78 "Cumhurreisimiz Küre ve İnebolu'da", *Doğrusöz*, 12 Aralık 1938, s. 3.

79 BCA., Dosya No: 12, 10 Aralık 1938.

80 "Cumhurreisimiz Küre ve İnebolu'da", *Doğrusöz*, 12 Aralık 1938, s. 4.

81 BCA., Dosya No: 12, 10 Aralık 1938; "Büyük Misafirimiz Cumhur Reisimiz Cumartesi Günü İnebolu Yoluyla Zonguldak'a Hareket Buyurdular", *Doğrusöz*, 12 Aralık 1938, s. 2.

82 Yüksel Özgen, "İsmet İnönü'nün Kuzey Anadolu Gezisi (6-13 Aralık 1938) (Çankırı-Kastamonu- Zonguldak)", *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, 2012/10, s. 18.

83 "Büyük İnönü'müze Vilâyetimiz Halkının Şükranları", *Doğrusöz*, 3 Ocak 1939, s. 1.

talimatıyla halledilmiştir.⁸⁴ Ayrıca Halkevi binasının ihtiyaçları giderilmiştir.⁸⁵

25 Şubat 1939 tarihinde toplanan Kastamonu Belediye Meclisi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye teşekkürlerini sunmak ve sevgilerini göstermek için İnönü'nün bir abidesini yaptırmaya ve yeni açılacak olan Cumhuriyet Meydanı'na koymaya karar vermiştir. Belediye Meclisi bu işle meşgul olmak üzere faal bir heyet teşkil etmiştir.⁸⁶ Fakat daha sonraki yıllarda Kastamonu basını incelendiğinde abidenin yapılamadığı ve heyetin çalışmalarının sonuçsuz kaldığı görülmüştür.

2.2. İsmet İnönü'nün İkinci Kastamonu Gezisi (18 Nisan 1949-26 Nisan 1949)

İsmet İnönü, cumhurbaşkanı olarak ilk yurt gezisini 1938 yılında Kastamonu'ya yapmış ve üzerinden 11 yıl geçtikten sonra 1949 yılında tekrar cumhurbaşkanı olarak Kastamonu'ya davet edilmiştir.⁸⁷ Davetin ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 18 Nisan 1949 Pazartesi günü Çankırı yolu üzerinden saat 15.00'de Kastamonu'ya gelmiş ve Vali Konağı önünde on binlerce halk coşku ile kendisini karşılamıştır.⁸⁸ Cumhurbaşkanı, akşamüstü Vali Tevfik Sırrı Gür, Belediye Başkanı Şerafettin Bey ve milletvekilleriyle beraber yaya olarak şehir merkezinde bir süre gezip incelemelerde bulunmuştur. Ardından Cumhuriyet Meydanı, İsmailbey Külliyesi ve Belediye'yi ziyaret ederek yetkililerden Tekel, PTT, Ziraat Bankası, Gazi Okulu, Müze Binası ve Karaçomak Deresi hakkında bilgi almıştır.⁸⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Nisan 1949 Salı günü öğleye doğru Halkevi'nde Belediye, Ticaret Odası, Dokuma Kooperatifi ve halk temsilcilerinden oluşan heyet üyeleri ile görüşmüştür. Görüşmeler sırasında heyet üyelerinin cumhurbaşkanından istekleri şunlardır: Zaman zaman taşarak şehri tehdit eden ve civardaki bahçeleri tahrip eden Karaçomak Deresi'nin temizlenmesi ve ıslah edilmesi, İnebolu ile Kastamonu'nun ekonomik kalkınmasını sağlayacak olan İnebolu-Ankara

84 "Lise için 100 Bin Lira Tahsisat Konuldu", *Doğrusöz*, 24 Ocak 1939, s. 1.

85 "Büyük Cumhurreisimizin İltifatkar Telgrafları", *Doğrusöz*, 14 Şubat 1939, s. 1.

86 Hüsnü Açıksoz, "İnönü Abidesi", *Doğrusöz*, 28 Şubat 1939, s. 1.

87 Eski, a.g.e., s. 83.

88 "Pazartesi Günü Şehrimizi Şerefliendiren Cumhurbaşkanımız Halkın İçten Gelen Tezahüratı ile Karşılandı", *Doğrusöz*, 20 Nisan 1949, s. 1-2.

89 "Pazartesi Günü Şehrimizi Şerefliendiren Cumhurbaşkanımız Halkın İçten Gelen Tezahüratı ile Karşılandı", *Doğrusöz*, 20 Nisan 1949, s. 2; "Cumhur Başkanımız İsmet İnönü Şehrimizde", *Kastamonu*, 21 Nisan 1949, s. 1.

kara yolunun Bayındırlık Bakanlığı'na ikinci plandan ön plana alınması, orman memleketi olan Kastamonu'da bir kâğıt ve selüloz fabrikası kurulması, Kastamonu için hayati önemi olan elma istihsalinin heder olmaması için bir ispirto fabrikası kurulması, Taşköprü'deki kendir soyma fabrikasının ıslah edilmesi ve geliştirilmesi, Ilgaz-Kurşunlu-Çerkeş-Gerede arasındaki 40 kilometrelik yol yapımının ön plana alınması ve ham kauçuk ithalinde gümrük tarifesinin değiştirilmesi isteğinde bulunmuşlardır.⁹⁰

İsmet İnönü, görüşmeler sona erince ilçeden gelen Abana, Araç, Azdavay, Daday, İnebolu, Küre, Taşköprü, Tosya ve Kargı heyet üyelerini ayrı ayrı huzura kabul ederek görüşmüştür. Cumhurbaşkanı, saat 16.00'da Devrekâni ilçesine gelmiş ve burada çarşığı gezdikten sonra dokuma yapan kadınlarla görüşmüştür. Devrekâni ilçesinin 61 köyünden 51'inde ilkokul yapılarak okuryazarlık arttığı için Devrekâni vatandaşları takdir etmiştir. İsmet İnönü, Devrekâni dönüşü Gökçöy Köy Enstitüsü'nü ziyaret etmiş ve incelemelerde bulunmuştur.⁹¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 20 Nisan 1949 Çarşamba günü ilk olarak Erkek Sanat Enstitüsü okulunu gezmiş ve okul hakkında yetkililerden bilgi almıştır.⁹² İkinci olarak Lise'yi ziyaret etmiş ve ilgililer kendisine okul hakkında malumat vermiştir.⁹³ Ardından Kız Enstitüsü'ne uğramış ve okulu gezmiştir.⁹⁴

İsmet İnönü, okulları ziyaretinin ardından Daday'a gitmiş ve burada belediye başkanı, memurlar ve halk temsilcileri ile görüşerek ilçenin sorunları hakkında bilgi almıştır. Dadaylıların cumhurbaşkanından istekleri şunlardır: Daday-Araç yolunun yapılması, önceden etüdü yapılmış olan verem savaş sanatoryumunun yeni çıkan kanuna göre yapımına başlanması istenmiş ve Dadaylıların hayati ihtiyaçları üzerinde durulmuştur.⁹⁵ Ardından beraberindekilerle birlikte Azdavay ilçesine gelmiş ve burada halkın istek ve şikâyetlerini dinlemiştir. Azdavaylıların cumhurbaşkanından istekleri şunlardır: Hükümet Konağı, Ziraat Bankası, Askerlik Şubesi, yol ve köprü gibi mahalli ihtiyaçların yapılmasını istemişlerdir. Ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Azdavay'ın bir km kadar uzağında çıkarılan kömür madeni numuneleri gösterilmiştir.

90 "Cumhurbaşkanı Halkevinde", *Doğrusöz*, 20 Nisan 1949, s. 2; "Bütün İstek ve Dilekler Bir Noktada Birleşiyor Yol ve Fabrika" *Kastamonu*, 21 Nisan 1949, s. 1.

91 "Cumhurbaşkanı Halkevinde", *Doğrusöz*, 20 Nisan 1949, s. 2.

92 "Cumhurbaşkanı Erkek Sanat Enstitüsünde", *Doğrusöz*, 22 Nisan 1949, s.1

93 "Cumhurbaşkanı Lisede", *Doğrusöz*, 22 Nisan 1949, s. 1-2.

94 "Cumhurbaşkanı Kız Enstitüsünde", *Doğrusöz*, 22 Nisan 1949, s. 2.

95 "Devlet Başkanı Daday'da", *Doğrusöz*, 22 Nisan 1949, s. 2.

Ayrıca maden kömürünün etüdü 1936 yılında yapılmasına rağmen işletilmeye açılmaması ve gecikme sebepleri hakkında bilgi verilmiştir.⁹⁶

İsmet İnönü, 21 Nisan 1949 Perşembe günü Kastamonu'dan Taşköprü'ye gitmiştir. Cumhurbaşkanı, Taşköprü'de Kendir dokuma fabrikasını gezip ilgililerden bilgi aldıktan sonra Sinop'a gitmek üzere Taşköprü'den ayrılmıştır.⁹⁷ İsmet İnönü, iki gün Sinop'ta incelemelerde bulunduktan sonra 23 Nisan 1949 Cumartesi günü Kastamonu'ya gelmiştir.⁹⁸

İsmet İnönü, 24 Nisan 1949 Pazar günü Kastamonu'dan İnebolu'ya gitmiş ve İnebolu Halkevi'nde İnebolu belediye başkanı, CHP, DP ilçe başkanları, yönetim kurulu üyeleri ve diğer halk temsilcileri ile görüşmüştür. Görüşmeler sırasında ilçe hakkında ayrıntılı olarak yetkililerden bilgi almıştır. İneboluların cumhurbaşkanından istekleri şunlardır: İnebolu'nun bir vilayet merkezi olması, İnebolu memleket hastahanesinin devlet hastanesi olması ve yatak sayısının çoğaltılması, 25 yataklı olan hastahanesinin ihtiyacı karşılamadığı için hastahane masraflarının devlet bütçesine alınması, İnebolu balıkçılığının gelişmesi için çalışmalar yapılması, İnebolu'nun bir meyve mıntıkası haline getirilmesi, liman inşaatının tamamlanması, deniz tayyare istasyonunun kurulması, bir dokuma fabrikası kurulması ve dış ülkelere ihraç edilen elmaların kontrole tabi tutulması istenmiştir.⁹⁹

İsmet İnönü, 25 Nisan 1949 Pazartesi günü Tosya'da binlerce halkın coşkulu ve samimi tezahüratları ile karşılandıktan sonra Belediye binasını Tosyalıların sorunlarını dinlemiş ve Kargı heyetini huzura kabul etmiştir.¹⁰⁰

Cumhurbaşkanı 26 Nisan 1949 Salı günü Halkevi binası balkonundan yapmış olduğu konuşmada vatandaşlar arasında düşmanlığın olmamasını tavsiye etmiş ve Kastamonululara veda etmiştir.¹⁰¹ İsmet İnönü veda konuşmasının ardından Karabük'e gitmek üzere Kastamonu'dan ayrılmıştır. Cumhurbaşkanı yol üzerinde bulunan Araç ilçesine uğramış ve burada vatandaşlar sorunlarını kendisine iletmışlerdir.

96 "İnönü Azdavay'da", *Doğrusöz*, 22 Nisan 1949, s. 2.

97 "Cumhurbaşkanı Taşköprü'de", *Doğrusöz*, 22 Nisan 1949, s. 2.

98 "Cumhur Başkanımız Sinop'tan Şehrimize Döndüler", *Kastamonu*, 25 Nisan 1949, s. 1.

99 "İneboluların İstekleri", *Doğrusöz*, 26 Nisan 1949, s. 2; "İnebolu'da", *Kastamonu*, 28 Nisan 1949, s. 1-2.

100 "İnönü Tosya'da", *Doğrusöz*, 26 Nisan 1949, s. 1-2.

101 "Cumhurbaşkanımızın Nutku", *Kastamonu*, 28 Nisan 1949, s. 1; "Cumhurbaşkanımızın İki Mülahazası", *Mücadele*, 2 Mayıs 1949, s. 1-2.

Araçlılar ilçelerindeki elektrik sorununu ve o sene ekinleri don vurduğu için zarara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kazanın 142 köyü olduğunu ve bu köylerin sadece 52'sinde okul bulunduğu için ilçelerine ortaokul yapılmasını istemişlerdir.¹⁰²

3. CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR'IN KASTAMONU GEZİSİ (30 Mayıs 1954-31 Mayıs 1954)

Celal Bayar, 1954 yılında yapılan seçimlerde tekrar cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ilk yurt gezisini Kastamonu'ya yapmaya karar vermiş ve Kastamonu seyahat programı belirlenmiştir.¹⁰³ 30 Mayıs 1954 Pazar günü saat 17.00'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve beraberinde bulunan İşletmeler Vekili Fethi Çelikbaş, Etibank Umum Müdürü ve Ankara Mebusu Zafer Baş, Muharriri Mümtaz Faik Fenik, Cumhurbaşkanlığı Yaveri ve İşletmeler Vekâleti Kalemi Mahsus Müdürü ile birlikte Çankırı ve Tosya yolu üzerinden Kastamonu'ya gelmiştir.¹⁰⁴ Yenises gazetesinin belirttiğine göre 30 Mayıs Pazar günü havanın yağmurlu olmasına rağmen bütün kazalardan binleri aşan halk ve kuruluşlar daha bir gün evvelinden Kastamonu'ya gelerek cumhurbaşkanını karşılamaya iştirak etmiştir. Celal Bayar karşılama sona erince Hükümet Konağı'nda ziyaretleri kabul etmiştir¹⁰⁵ Aynı günün akşamı Lise binasında şerefine tertiplenen yüz kişilik ziyafete katılmıştır.¹⁰⁶

Celal Bayar, 31 Mayıs 1954 Pazartesi günü Azdavay'da Maden Teknik Arama Enstitüsü'nün üçüncü numaralı kırış sondajına giderek çalışmalar hakkında detaylı olarak bilgi almış ve büyük sondaj makinasının çalışmalarını izlemiştir. Müteakiben kömür ocaklarına giderek yetkililerden bilgi almıştır.¹⁰⁷ Celal Bayar, inceleme gezisi ve ziyaretin bitiminde Azdavay'dan Kastamonu'ya gelerek Halk Eğitim

102 "Araç'ta", *Kastamonu*, 3 Mayıs 1949, s. 1-2.

103 "Reisicumhurumuz Pazar Günü Şehrimizde", *Yenises*, 28 Mayıs 1954, s. 1.

104 "Sayın Celâl Bayar Bugün 17'de Şehrimizde", *Doğrusöz*, 30 Mayıs 1954, s. 1; "Reisicumhurumuz Sayın Celâl Bayar Dün Akşam Saat 18.45'te Şehrimize Şeref Verdiler", *Yenises*, 31 Mayıs 1954, s. 1.

105 "Reisicumhurumuz Sayın Celâl Bayar Dün Akşam Saat 18.45'te Şehrimize Şeref Verdiler", *Yenises*, 31 Mayıs 1954, s. 1.

106 "Sayın Celâl Bayar Bugün 17'de Şehrimizde", *Doğrusöz*, 30 Mayıs 1954, s. 1; "Reisicumhurumuz Sayın Celâl Bayar Dün Akşam Saat 18.45'te Şehrimize Şeref Verdiler", *Yenises*, 31 Mayıs 1954, s. 1.

107 Aziz Demircioğlu "Cumhurreisimiz Daday Ve Azdavay'da", *Doğrusöz*, 1 Haziran 1954, s.1.

Merkezi binasını ziyaret etmiştir.¹⁰⁸ İki günlük Kastamonu gezi programını tamamlayan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, saat 14.30'da Karabük'e gitmek üzere Kastamonu'dan ayrılmıştır.¹⁰⁹

4. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN KASTAMONU GEZİSİ (23 Haziran 1966-25 Haziran 1966)

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Kastamonu basınına göre 1966 yılı Haziran ayı içerisinde bir yurt gezisine çıkacağı ve bu gezi sırasında Sinop'u ziyaret etmesinin ardından Kastamonu'yu da ziyaret edeceği netleşmiştir.¹¹⁰ Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 23 Haziran 1966 Perşembe günü Kastamonu hududunda kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştır. Cumhurbaşkanı, öğleden sonra Taşköprü ilçesine giderek halkın dert ve isteklerini dinlemiştir. Saat 16.00'da Kastamonu Cumhuriyet Meydanı'nda kendisini bekleyen kalabalığa hitaben kısa bir konuşma yapmış ve konuşmasında Kastamonu'da olmaktan bahtiyar olduğunu ve bu şehri daha gelişmiş olarak görmek istediğini ifade etmiştir. Ardından Vilâyet Konağı'nda siyasî parti başkanları, İl Genel Meclisi ve Belediye Meclis üyeleri ile görüşmüştür. Görüşmeler bitimi Kız Öğretmen Okulu, Yetiştirme Yurdu ve Göl Öğretmen Okulu'nu ziyaret etmiştir.¹¹¹ Cevdet Sunay, akşam vilâyet tarafından şerefine tertip edilen yemekli toplantıya iştirak etmiştir. Yemek sırasında Belediye Başkan Vekili Alaeddin Himmetoğlu Belediye Meclisi'nin aldığı kararla Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın fahri hemşeriliğe kabul edildiğini açıklayarak kapağında altından yazılmış "Kastamonu" ibaresi bulunan fahri hemşerilik beratını cumhurbaşkanına takdim etmiştir.¹¹²

108 Aziz Demircioğlu "Cumhurreisimiz Daday Ve Azdavay'da", *Doğrusöz*, 1 Haziran 1954, s. 1; "Reisicumhur Sayın Celâl Bayar Tetkiklerini Bitirdiler", *Yenises*, 1 Haziran 1954, s. 1.

109 Aziz Demircioğlu "Cumhurreisimiz Daday Ve Azdavay'da", *Doğrusöz*, 1 Haziran 1954, s. 1.

110 "Yakında Yurt Gezisine Çıkacak Olan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Şehrimize Gelecek", *Doğrusöz*, 7 Haziran 1966, s. 1; "Cumhurbaşkanı Sunay Şehrimize Geliyor", *Yenises*, 7 Haziran 1966, s. 1; "Sunay Geliyor", *Yeni Kastamonu*, 7 Haziran 1966, s. 1.

111 "Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay İlimizde: "İstiklâl Harbine Katıldığım Kastamonu Vilâyetinden Bende Kalan Çok Aziz Hatıralar Vardır" Dedi", *Doğrusöz*, 24 Haziran 1966, s. 1; "Dün İl Hududunda Vali, Belediye Başkan Vekili, Senatör Ve Milletvekillerimiz, Resmî Ve Özel Teşekkürler İle Kalabalık Bir Halk Topluluğu Tarafından Karşılanan Cumhurbaşkanımız Cevdet Sunay Saat 16.05'te Şehrimize Teşrif Etmişlerdir", *Yenises*, 24 Haziran 1966, s. 1; "İlimiz Hududunda Vali Baş Reis Vekili Ve Kalabalık Bir Toplulukça Karşılanan Cevdet Sunay Cumhuriyet Alanı'nda Kastamonululara Hitap Etti", *Yeni Kastamonu*, 24 Haziran 1966, s. 1.

112 "Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay İlimizde: "İstiklâl Harbine Katıldığım Kastamonu Vilâyetinden Bende Kalan Çok Aziz Hatıralar Vardır" Dedi", *Doğrusöz*, 24 Haziran 1966, s. 1; "Dün İl Hududunda Vali, Belediye Başkan Vekili, Senatör Ve Milletvekillerimiz,

24 Haziran 1966 Cuma günü Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay şerefine İnebolu Belediye binasında bir tören yapılarak “İnebolu Fahri Hemşeriliği” beratı ve Kastamonu’nun altından yapılmış bir anahtar kendisine takdim edilmiştir. Ardından Cevdet Sunay, Belediye binası balkonundan yaptığı kısa konuşmada; İnebolu’da olmaktan sevinç duyduğunu, o günlerden 45 sene önce İnebolu’dan Anadolu istiklâl mücadelesine girdiğini ve İnebolu kayıkçılarının istiklâl mücadelesindeki başarısından bahsetmiştir.¹¹³ İnebolu hapishanesinde bulunan mahkûmların cumhurbaşkanını görmeyi arzu eden bir telgraf çekmesi üzerine Cevdet Sunay, yaverleri ve özel doktorunu cezaevine göndererek mahkûmlarla kendi adına görüşürmüştür.¹¹⁴

Vali Hasan Kurdoğlu saat 17.00’de şeker fabrikasında yapılan bilgilendirme toplantısında Kastamonu’nun dilek ve isteklerini cumhurbaşkanına anlatmış ve bir buçuk saat süren bilgilendirme toplantısı boyunca cumhurbaşkanı önemli gördüğü yerleri notlar almıştır. Ayrıca yapılması lazım gelen hususlar açıklanarak bu konuda hazırlanan bir rapor cumhurbaşkanına takdim edilmiştir.¹¹⁵ Kastamonu’nun ihtiyaçları konusunda hazırlanan rapor şu konuları içermektedir: Arazisinin % 43’ü orman olan Kastamonu’da orman artıklarının değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, bir çimento fabrikası kurulması, hayvancılığı teşvik ve hayvancılıkta rantabiliteyi temin maksadıyla süt endüstri tesisi kurulması, Ankara-İnebolu ve Kastamonu-Karabük yolunun standart bir şekilde inşası ve asfaltlanması, bir ticaret lisesi ile yüksek eğitim enstitüsünün açılması ve Kastamonu’ya bir askeri birlik yollanması istenmiştir.¹¹⁶ Cevdet Sunay, 24 Haziran günü akşamı

Resmi Ve Özel Teşekküller İle Kalabalık Bir Halk Topluluğu Tarafından Karşılanan Cumhurbaşkanımız Cevdet Sunay Saat 16.05’te Şehrimize Teşrif Etmışlerdir”, *Yenises*, 24 Haziran 1966, s. 1; “İlimiz Hududunda Vali, Baş Reis Vekili Ve Kalabalık Bir Toplulukça Karşılanan Cevdet Sunay Cumhuriyet Alanı’nda Kastamonululara Hitap Etti”, *Yeni Kastamonu*, 24 Haziran 1966, s. 1.

113 “İnebolu’da Altın Anahtar Verilen Sunay’a İlimizin İhtiyaçları Anlatıldı”, *Doğrusöz*, 25 Haziran 1966, s. 1; “Cumhurbaşkanı İnebolu İlçemizde: “45 Yıl Önce Bu Yollardan Geçmişim. O Güne Ait Hatıralar Hafızamda Hâlâ Saklı Ve Canlıdır” Dedi”, *Yenises*, 25 Haziran 1966, s. 1; “İnebolu’da Kalabalık Halk Tarafından Karşılanan Sunay’a Fahri Hemşerilik Beratı Ve Altın Anahtar Verildi”, *Yeni Kastamonu*, 25 Haziran 1966, s. 1.

114 “Cezaevinden Telgraf”, *Yenises*, 25 Haziran 1966, s. 1.

115 “İnebolu’da Altın Anahtar Verilen Sunay’a İlimizin İhtiyaçları Anlatıldı”, *Doğrusöz*, 25 Haziran 1966, s. 1; “Brifing”, *Yenises*, 25 Haziran 1966, s. 1; “İnebolu’da Kalabalık Halk Tarafından Karşılanan Sunay’a Fahri Hemşerilik Beratı Ve Altın Anahtar Verildi”, *Yeni Kastamonu*, 25 Haziran 1966, s. 1.

116 “İnebolu’da Altın Anahtar Verilen Sunay’a İlimizin İhtiyaçları Anlatıldı”, *Doğrusöz*, 25 Haziran 1966, s. 1; “Brifing”, *Yenises*, 25 Haziran 1966, s.1-2

şeker fabrikasında Belediye tarafından düzenlenen akşam yemeğine katılmıştır.¹¹⁷

Cevdet Sunay, 25 Haziran 1966 Çarşamba günü Tosya ilçesinde incelemelerde bulunmuştur. Ardından Kastamonu gezi programının sonuna gelen cumhurbaşkanı Kastamonu'dan Ankara'ya gitmek üzere hareket etmiştir.¹¹⁸

5. CUMHURBAŞKANI KENAN EVREN'İN KASTAMONU GEZİLERİ

5.1. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Birinci Kastamonu Gezisi (13 Ağustos 1983)

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 13 Ağustos 1983 Cumartesi günü saat 10.15'te helikopterle Kastamonu Havaalanı'na gelmiş ve havaalanında kendisini vali, belediye başkanı, Korgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, diğer önemli yetkililer ve Kastamonulular karşılamıştır. Kastamonu gezisi sırasında cumhurbaşkanına Milli Güvenlik Kurulu üyeleri, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun, Başbakan Bülend Ulusu ve Tarım Orman Bakanı Sabahattin Özbek eşlik etmiştir. Vilayet binasında cumhurbaşkanına vali ve belediye başkanı tarafından Kastamonu'nun sorunları hakkında bilgi verilmiştir. Ardından şehrin anahtarı ve fahri hemşehrilik beratı takdim edilmiştir.¹¹⁹

Kastamonu, iş sahalarının azlığı yüzünden il nüfusunun üçte birini başka illere göç vermiş ve o zamanlar hâlâ göç vermeye devam etmektedir. Ekonomik potansiyeli harekete geçirecek ve il dışı göçü durduracak çalışmaların hızlandırılması için Kastamonulular sorunların çözümü için isteklerini cumhurbaşkanına şu başlıklar altında

117 "İnebolu'da Altın Anahtar Verilen Sunay'a İlimizin İhtiyaçları Anlatıldı", *Doğrusöz*, 25 Haziran 1966, s. 1; "Akşam Yemeği", *Yenises*, 25 Haziran 1966, s. 2; "İnebolu'da Kalabalık Halk Tarafından Karşılana Sunay'a Fahri Hemşehrilik Beratı Ve Altın Anahtar Verildi", *Yeni Kastamonu*, 25 Haziran 1966, s. 1.

118 "Akşam Yemeği", *Yenises*, 25 Haziran 1966, s. 2; "İnebolu'da Kalabalık Halk Tarafından Karşılana Sunay'a Fahri Hemşehrilik Beratı ve Altın Anahtar Verildi", *Yeni Kastamonu*, 25 Haziran 1966, s. 1.

119 "Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren Cumartesi Günü Şehrimizi Ziyaret Etti, Halka Hitaben Konuştu", *Yenises*, 19 Ağustos 1983, s. 1; "Sayın Cumhurbaşkanını İlimize Hoş Geldiniz", *Kastamonu*, 13 Ağustos 1983, s. 1.

iletmişlerdir:¹²⁰ Kastamonu'da Cürümören Barajı'nın yapımına başlanması, yol, su, elektrik gibi hizmetlerin köylere ulaştırılması, Kastamonu'nun topoğrafya durumu göz önüne alınarak daha fazla ödenek verilmesi, Orman Entegre Tesisleri'nin inşaatının olabildiğince çabuk tamamlanması ve binanın kuruluş amacı dışında kullanılmasının önüne geçilmesi, Kastamonu'da bir Ziraat ve Veteriner Fakültesi kurulması.¹²¹ Kastamonu da bulunan iki yüksekokulun öğrencileri için özellikle derhal bir kız öğrenci yurdu açılması, yol yapım çalışmalarına hız verilmesi, köylünün önemli bir gelir kaynağı olan elma ve sarımsağa belirli bir taban fiyatı verilmesi, bu ürünleri işleyecek fabrikalar kurulması, Kastamonu'da ptt hizmetlerinin iyileştirilmesi ve otomatığe geçme işinin bir an önce tamamlanması, Organize Sanayi Sitesi'nin kurulması.¹²² Söğütözü bölgesindeki kömür ocakları çalışmasının genişletilmesi, Kastamonu Ilgaz Milli Parkı ve kayak merkezinin en kısa sürede tamamlanması, temeli atılan Ilgaz Dağı oteli inşaatına devam edilmesi, İnebolu'da Kibrit Fabrikası yapılması, Kastamonu'ya beş binlik bir telefon santrali verilmesi, Araç Çimento Fabrikası inşaatının tamamlanması, Kastamonu'da Orman ve Maden Fakültelerinin açılması, İnebolu Limanı'nın genişletilmesi istenmiştir.¹²³

Kenan Evren, saat 11.00'de Cumhuriyet Alanı'nda kendisini bekleyen Kastamonululara hitaben bir konuşma yapmıştır.¹²⁴ Cumhurbaşkanı konuşmasında yeni kurulan siyasi partilerin oy avcılığı için gerçekleştiremeyecekleri vaatlerde bulunmaması ve dini, politikaya alet etmemeleri gerektiğinden bahsetmiştir.¹²⁵ Kenan Evren konuşmasının devamında Kastamonuluların, Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'yu candan desteklemiş olduğundan ve Kastamonuluların şapka ve kıyafet inkılabını destekleyerek devlete olan bağlılığını göstermiş olduğunu ifade etmiştir.¹²⁶ Kenan Evren konuşmasının son bölümünde Kastamonu'da

120 "İlimizin Kalkınması İçin Sayın Cumhurbaşkanı'mızdan Yardımcı Olmalarını Beklediğimiz Dilekleri", *Kastamonu*, 13 Ağustos 1983, s. 1; "İsteklerimiz", *Yenises*, 12 Ağustos 1983, s. 1.

121 "İlimizin Kalkınması İçin Sayın Cumhurbaşkanı'mızdan Yardımcı Olmalarını Beklediğimiz Dileklerimiz", *Kastamonu*, Yıl: 10, S. 2938, (13 Ağustos 1983), s. 1; "İsteklerimiz", *Yenises*, Yıl: 2, S. 63, (12 Ağustos 1983), s. 1.

122 "İsteklerimiz", *Yenises*, Yıl: 2, S. 63, (12 Ağustos 1983), s. 1.

123 "İlimizin Kalkınması İçin Sayın Cumhurbaşkanı'mızdan Yardımcı Olmalarını Beklediğimiz Dilekleri", *Kastamonu*, Yıl: 10, S. 2938, (13 Ağustos 1983), s. 1.

124 "Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren Cumartesi Günü Şehrimizi Ziyaret Etti, Halka Hitaben Konuştu", *Yenises*, 19 Ağustos 1983, s. 1.

125 "Notlar", *Yenises*, 19 Ağustos 1983, s. 1.

126 "Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren Cumartesi Günü Şehrimizi Ziyaret Etti, Halka Hitaben Konuştu", *Yenises*, 19 Ağustos 1983, s. 1; "Cumartesi Günü Şehrimizde Halka Hitaben Konuşan Cumhurbaşkanı K. Evren: "1990 Yılına Kadar Kastamonu'ya 48 Milyar Liranın Üzerinde Yatırım Yapılması Öngörülmüştür.", *Kastamonu*, 15 Ağustos 1983, s. 1.

köylülere yeterli gelir sağlanamaması yüzünden diğer illere önemli miktarlara varan göçler olduğunu, tüm bu sorunların halli için Kastamonu'nun ikinci derecede kalkınmakta öncelikli iller arasına alınmış olduğunu, 1983 yılında Kastamonu'ya ayrılan meblağın dokuz buçuk milyar olduğunu ve bu rakamın 1990 yılına kadar kırk sekiz milyara ulaşacağını ifade etmiştir.¹²⁷

Kenan Evren konuşması bitimi İnönü Parkı'na yaptırılan ve Atatürk'ün şapka inkılabını simgeleyen anıtı gezmiştir. Ardından Kastamonu Devlet Hastanesi ve Çocuk Bakım Yurdu'nda incelemelerde bulunmuştur. Müteakiben Taşköprü ilçesine gitmiş ve burada SEKA Sigara Kâğıdı Fabrikası'nı gezerek ilgililerden bilgi almıştır.¹²⁸ Kenan Evren, Kastamonu gezi programını tamamlamasının ardından aynı gün içerisinde saat 15.45'te Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etmiştir.¹²⁹

5.2. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in İkinci Kastamonu Gezisi (17 Ekim 1985-19 Ekim 1985)

Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve beraberindekiler Ankara'dan Kastamonu'ya karayoluyla 17 Ekim 1985 Perşembe günü saat 21.30'da gelmiştir.¹³⁰ Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e Kastamonu gezisi sırasında Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi Nurettin Ersin, Devlet Bakanı Mustafa Tınaz Titiz, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu ve diğer önemli yetkililer eşlik etmiştir.¹³¹

Kenan Evren, 18 Ekim 1985 sabahı Şehitler Abidesi'nin açılışını yaptıktan sonra yapmış olduğu kısa konuşmada Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşenlerin hatıralarına dikilen abidenin yapımında emeği geçenleri

127 "Cumartesi Günü Şehrimizde Halka Hitaben Konuşan Cumhurbaşkanı K. Evren: "1990 Yılına Kadar Kastamonu'ya 48 Milyar Liranın Üzerinde Yatırım Yapılması Öngörülmüştür.", *Kastamonu*, 15 Ağustos 1983, s. 4; "Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren Cumartesi Günü Şehrimizi Ziyaret Etti, Halka Hitaben Konuştu", *Yenises*, 19 Ağustos 1983, s. 1.

128 "Cumartesi Günü Şehrimizde Halka Hitaben Konuşan Cumhurbaşkanı K. Evren: "1990 Yılına Kadar Kastamonu'ya 48 Milyar Liranın Üzerinde Yatırım Yapılması Öngörülmüştür.", *Kastamonu*, 15 Ağustos 1983, s. 4; "Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren Cumartesi Günü Şehrimizi Ziyaret Etti, Halka Hitaben Konuştu", *Yenises*, 19 Ağustos 1983, s. 1.

129 "Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren Cumartesi Günü Şehrimizi Ziyaret Etti, Halka Hitaben Konuştu", *Yenises*, 19 Ağustos 1983, s. 1.

130 "Cumhurbaşkanı Şehrimizde", *Açıksöz*, 18 Ekim 1985, s. 1; "Sayın Cumhurbaşkanımız Kastamonu'ya Hoş Geldiniz", *Kastamonu*, 18 Ekim 1985, s. 1.

131 "Şehitler Abidesi, Taşköprü M. Sıtkı Erkek E.M.L Ve Abana Elektro Mekanik Fabrikası Cumhurbaşkanı Kenan Evren Tarafından Törenle Hizmete Açıldı", *Açıksöz*, 19 Ekim 1985, s. 1.

kutlamıştır. Açılıştan sonra Abdurrahman Paşa Lisesi'nde bazı sınıf ve laboratuvarları gezerek denetlemelerde bulunmuş ve Okul Müdürü İsmail Dönmez'den okulun tarihçesi hakkında bilgi almıştır. Vilayet binasında Vali Kamil Demircioğlu'ndan Kastamonu'nun sorunları ve çeşitli meseleler hakkında bilgi almıştır.¹³²

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, saat 10.45'te halka hitaben bir konuşma yapmış ve konuşmasında Kastamonu'nun Kurtuluş Savaşı'nda istila görmemesine rağmen Anadolu'ya cephane sevkiyatı ile savaşta büyük yararlılıklar gösterdiğinden, Atatürk'ün şapka ve kıyafet inkılabını Kastamonu'da başlattığından, komünizm, faşizm ve demokratik düzen arayıcılarının Türkiye'de üç büyük tehlike olduğunu ve bu üç tehlikeye anayasa olarak karşı olduklarından söz etmiştir. Kenan Evren, konuşmasının devamında vatandaşların dini inançları hakkında anayasada bir kısıtlama olmadığını ve isteyen her vatandaşın dini vecibelerini yerine getirmede özgür olduğunu dile getirerek konuşmasına son vermiştir.¹³³

Cumhurbaşkanı Evren, Taşköprü'de saat 11.25'te SEKA Sigara Kâğıdı Fabrikası'nda yaptığı tetkikler sonrası hayırsever bir kişi olan Mustafa Sıtkı Erkek tarafından yaptırılan ve kendi adı verilen Mustafa Sıtkı Erkek Endüstri Meslek Lisesi'nin açılışını gerçekleştirmiştir.¹³⁴ Cumhurbaşkanı açılış sonrası yapmış olduğu konuşmada Türk milletinin artık bilimde ve teknikte geri kalmışlıktan kurtulmak istediğini, lisenin millî eğitim alanında geri kalmışlığın giderilmesi için devlet ve millet iş birliğinin en güzel örneği olduğunu ve diğer imkân sahibi olanlarında eğitim kampanyasına katkıda bulunmasını istemiştir.¹³⁵ Cumhurbaşkanı açılış töreninde Mustafa Sıtkı Erkek'e onur plaketi vermiş ve ardından liseyi ve atölyelerini gezmiştir.¹³⁶

132 "Şehitler Abidesi, Taşköprü M. Sıtkı Erkek E.M.L Ve Abana Elektro Mekanik Fabrikası Cumhurbaşkanı Kenan Evren Tarafından Törenle Hizmete Açıldı", *Açıksöz*, 19 Ekim 1985, s. 1; "Türkiye'nin Gözü Dün Kastamonu'daydı, Evren Önemli Konulara Değindi", *Kastamonu*, 19 Ekim 1985, s. 1.

133 "Şehitler Abidesi, Taşköprü M. Sıtkı Erkek E.M.L Ve Abana Elektro Mekanik Fabrikası Cumhurbaşkanı Kenan Evren Tarafından Törenle Hizmete Açıldı", *Açıksöz*, 19 Ekim 1985, s. 1.

134 "Türkiye'nin Gözü Dün Kastamonu'daydı, Evren Önemli Konulara Değindi", *Kastamonu*, 19 Ekim 1985, s. 4; Kadir Akın -İzzet Sarı "Taşköprü M. Sıtkı Erkek E.M.L. Evren Tarafından Açıldı", *Açıksöz*, 19 Ekim 1985, s. 1.

135 "Türkiye'nin Gözü Dün Kastamonu'daydı, Evren Önemli Konulara Değindi", *Kastamonu*, 19 Ekim 1985, s. 4.

136 Kadir Akın -İzzet Sarı "Taşköprü M. Sıtkı Erkek E.M.L. Evren Tarafından Açıldı", *Açıksöz*, 19 Ekim 1985, s. 1.

Kenan Evren, açılış sonrası helikopterle Abana'ya gitmiş ve burada Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çalışan işçilerin maddi yardımları ile yapılan Abana Elektromekanik Fabrikası'nın açılışını gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı açılış sonrası yapmış olduğu kısa konuşmada yurt dışında ve yurt içinde çalışan kişilerin birikimlerini bu şekilde yurt kalkınmasına yatırmışından duyduğu mutluluktan bahsetmiştir.¹³⁷ Daha sonra fabrikayı gezerek ilgililerden bilgi almıştır.¹³⁸

Açıksöz gazetesinin belirttiğine göre Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 18 Ekim 1985 Cuma günü saat 15.00'te helikopterle İnebolu ilçesine gelmiş ve ilçe girişinde havanın yağmurlu olmasına rağmen büyük bir kalabalık coşku ile kendisini karşılamıştır. Karşılama sonrasında Belediye Başkanı Hulki Yeğin, Kenan Evren'e İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında büyük bir katkı sağlayan ve cephanenin karaya taşınmasında kullanılan bir kayık maketini hediye etmiştir. Ardından cumhurbaşkanı İnebolu Heyamola ekibinin gösterisini coşku ile izlemiştir.¹³⁹ Kastamonu gezi programını tamamlayan Kenan Evren, 19 Ekim 1985 Cumartesi günü sabahı Kastamonu'dan Çankırı'ya gitmek üzere hareket etmiştir.¹⁴⁰

6. CUMHURBAŞKANI ABDULLAH GÜL'ÜN KASTAMONU GEZİSİ (16 Kasım 2012-17 Kasım 2012)

1985 yılında Kenan Evren'in cumhurbaşkanı olarak Kastamonu'yu ziyaret etmesinin ardından 2012 yılına kadar geçen 27 sene içinde görev süresi içinde cumhurbaşkanlarından Kastamonu'ya herhangi bir ziyaret gerçekleştirilmemiştir.¹⁴¹ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 16 Kasım 2012 Cuma günü Karabük yolu üzerinden saat 11.20'de Kastamonu'ya gelmiş ve Kastamonu Valilik binası önünde halkın sevgi gösterileri arasında karşılanmıştır. Abdullah Gül, burada yaptığı kısa konuşmada Kastamonu'da olmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Konuşması bitiminde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül beraberinde bulunan Milletvekilleri Hakkı Köylü, Mustafa Gökhan Gülşen, Emin Çınar,

137 Erdoğan Er -Zafer Yorgancı, "Abana Elektromekanik Fabrikası Cumhurbaşkanı Kenan Evren Tarafından Hizmete Açıldı", *Açıksöz*, 19 Ekim 1985, s. 1; "Türkiye'nin Gözü Dün Kastamonu'daydı, Evren Önemli Konulara Değindi", *Kastamonu*, 19 Ekim 1985, s. 4.

138 Erdoğan Er -Zafer Yorgancı, "Abana Elektromekanik Fabrikası Cumhurbaşkanı Kenan Evren Tarafından Hizmete Açıldı", *Açıksöz*, 19 Ekim 1985, s. 1.

139 Ergün Baysal, "Cumhurbaşkanımız İnebolu'da Büyük Coşkuyla Karşılandı", *Açıksöz*, 22 Ekim 1985, s. 3.

140 "Türkiye'nin Gözü Dün Kastamonu'daydı, Evren Önemli Konulara Değindi", *Kastamonu*, 19 Ekim 1985, s. 4.

141 "Gül 16 Kasım'da Geliyor", *Kastamonu*, 31 Ekim 2012, s. 11.

Garnizon Komutanı Tuğgeneral Ali Çardakçı, Belediye Başkan Vekili Bahri Yavuz, Kastamonu Emniyet Müdürü Sami Uslu, Kastamonu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Seyit Aydın, Kastamonu İl Jandarma Komutanı Tefvik Anzerlioğlu ve iş adamı Remzi Gür ile birlikte Valilik makamını ziyaret etmiştir.¹⁴²

Abdullah Gül, daha sonra Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğünü ziyaret etmiş ve kendisini Rektör Prof. Dr. Seyit Aydın ve rektör yardımcılarını karşılamıştır. Cumhurbaşkanı rektörlük makamında yaptığı kısa konuşmada; Kastamonu Üniversitesi'nin çok güzel bir binaya sahip olduğundan, üniversitelerin şehrin lokomotifini olmasını ve şehirle bütünleşmesini, şehre liderlik yapması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴³ Ayrıca yurt gezileri sırasında hediye kabul etmeyen Cumhurbaşkanı Abdullah Gül adına Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü beş bin fidan dikimi yaptırmıştır.¹⁴⁴ Rektörlük ziyareti bitimi Garnizon Komutanlığı'nı ziyaret etmiştir.¹⁴⁵ Ardından işadamı Hüseyin Üster tarafından Kuzeykent Mahallesi'nde yaptırılan ve kendi ismi verilen Hüseyin Üster Özel Eğitim ve Uygulama Merkezi'nin açılışını gerçekleştirmiştir. Açılış sonunda okulun sınıflarını gezmiş ve incelemelerde bulunmuştur.¹⁴⁶ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül açılış sonrası Kastamonu Belediyesi'ni ziyaret etmiş ve Belediye Başkan Vekili Bahri Yavuz'dan belediyenin çalışmaları hakkında bilgi almıştır.¹⁴⁷

Abdullah Gül, Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan Kastamonu Entegre'ye ait tesisleri ziyaret etmiş ve burada üretim alanlarını inceledikten sonra fabrikanın bölümlerini gezmiştir.¹⁴⁸ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül aynı gün akşam yemeğinde Kuzeykent'teki Salon Şahane'de Kastamonu'nun ileri gelenleri, milletvekilleri, iş adamları, sivil toplum temsilcileri, şehit aileleri ve gazilerle bir araya gelerek sohbet etmiştir.¹⁴⁹ Yemek sırasında konuşma yapan cumhurbaşkanı şu

142 "Gül: Kastamonu Kendisini Konuşturuyor", *Nasrullah*, 17 Kasım 2012, s. 1.

143 "Üniversiteler Şehre Lokomotif Görevi Yapacak", *Açıksöz*, 17 Kasım 2012, s. 7; "Üniversiteler Buldukları Şehirlere Liderlik Yapmalı", *Doğrusöz*, 17 Kasım 2012, s. 7; "Üniversite Şehrin Lokomotifidir", *Sözcü*, 17 Kasım 2012, s. 7; "Üniversite Şehrin Seviyesine İnmemelidir", *Kastamonu*, 17 Kasım 2012, s. 6.

144 "Cumhurbaşkanı Adına 5 Bin Fidan", *Doğrusöz*, 17 Kasım 2012, s. 7.

145 "Üniversite Ve Garnizon Ziyareti", *Açıksöz*, 17 Kasım 2012, s. 6.

146 "Cumhurbaşkanı Gül, Üster'in Okulunu Açtı", *Açıksöz*, 17 Kasım 2012, s. 1-6; "Hüseyin Üster'e Teşekkür Etti", *Kastamonu Sözcü*, 17 Kasım 2012, s. 1-12; "Cumhurbaşkanı Gül, Özel Eğitim Ve Uygulama Okulu'nun Açılışını Yaptı", *Nasrullah*, 17 Kasım 2012, s. 1-5.

147 "Belediye Başkanına "Geçmiş Olsun" Dedi", *Nasrullah*, 17 Kasım 2012, s. 1-2.

148 "İmza 'Abdullah Gül'", *Doğrusöz*, 17 Kasım 2012, s. 12.

149 "İşadamlarına Mesaj", *Kastamonu*, 17 Kasım 2012, s. 11; "Türkiye'nin Ne Kadar Güzel Ve Yeşil Olduğunu İlk Kez Kastamonu'da Gördüm", *Nasrullah*, 19 Kasım 2012, s. 1.

konulardan söz etmiştir: Kastamonulu şehit aileleri ve gazilerle herkes adına selamlaştığından, Kastamonu'nun “Evliyalar Şehri” olduğu ve çok büyük ilim adamları ve mücahitler yetiştirdiğinden, Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale Savaşı'nda Kastamonuluların göstermiş olduğu fedakârlıktan söz etmiş ve konuşmasını Kastamonu'da olmaktan duyduğu memnuniyetten bahsederek bitirmiştir.¹⁵⁰

Abdullah Gül, 17 Kasım 2012 Cumartesi sabahı Daday ilçesinde bulunan İksir Resort Town'da iş adamları ve yatırımcılarla bir araya gelerek görüşmüştür.¹⁵¹ Ardından Daday'dan Kastamonu'ya gelerek Hazreti Pîr Şeyh Şaban-ı Veli türbesinin bulunduğu külliye ve özel eşyalarının bulunduğu müzeyi gezmiştir.¹⁵² İki günlük Kastamonu gezi programının sonuna gelen Abdullah Gül, 17 Kasım 2012 Cumartesi günü öğleden sonra Kastamonululara veda ettikten sonra makam aracıyla Karabük üzerinden Ankara'ya gitmek üzere Kastamonu'dan ayrılmıştır.¹⁵³

7. CUMHURBAŞKANI RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN KASTAMONU GEZİLERİ

7.1. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Birinci Kastamonu Gezisi (22 Mart 2017)

Başbakan olarak 11 defa Kastamonu'ya gelen Recep Tayyip Erdoğan, cumhurbaşkanı olarak ilk defa 22 Mart 2017 Çarşamba günü saat 15.00'de Kastamonu'yu ziyarete gelmiştir.¹⁵⁴ Helikopterin Hasan

150 “Türkiye'nin Ne Kadar Güzel Ve Yeşil Olduğunu İlk Kez Kastamonu'da Gördüm”, *Nasrullah*, 19 Kasım 2012, s. 6; “Tersine Göç Formülü”, *Kastamonu*, 19 Kasım 2012, s. 7.

151 “Cumhurbaşkanı Gül'den İksir Resort Town'a Övgü”, *Kastamonu Sözcü*, 21 Kasım 2012, s. 2; “Cumhurbaşkanı'ndan İksir Resort Town'a Övgü”, *Doğrusöz*, 21 Kasım 2012, s. 1-6.

152 “İşadamları ve Yatırımcılarla Kahvaltı”, *Nasrullah*, 19 Kasım 2012, s. 7; “İksir'de İşadamlarıyla Toplantı”, *Kastamonu*, 19 Kasım 2012, s. 6; “Devletin ‘Ecdad’ Hassasiyeti”, *Doğrusöz*, 19 Kasım 2012, s. 5; “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün; Gelişi Gidişi Her İşi Güle Güle Oldu”, *Kastamonu Sözcü*, 19 Kasım 2012, s. 1.

153 “Ramsey Fabrikası'nı Ziyaret Etti”, *Kastamonu Sözcü*, 19 Kasım 2012, s. 6; “Karabük'te Ramsey'i Gezdi”, *Kastamonu*, 19 Kasım 2012, s. 6; “Dönüş, Karabük Üzerinden Oldu...”, *Nasrullah*, 19 Kasım 2012, s. 6-7; “Gül Ramsey'i Gezdi”, *Açıksöz*, 19 Kasım 2012, s. 1-7.

154 “Cumhurbaşkanı Erdoğan Kastamonu'da”, *Doğrusöz*, 22 Mart 2017, s. 1; “Kastamonu Reis-i Cumhuru Ağırıyor”, *Kastamonu Sözcü*, 20 Mart 2017, s. 1; “Hoşgeldin Reis-i Cumhur”, *Gündem* 37, 22 Mart 2017, s. 1; “Başbakan Olarak 11 Kez İlimize Gelen Erdoğan, Cumhurbaşkanı Sıfatıyla İlk Kez Şehrimizi Ziyaret Edecek”, *Nasrullah*, 21 Mart 2017, s. 1.

Doğan Tesisleri'ne inmesinin ardından Kastamonu Spor 1966'nın Kulüp Başkanı Metehan Babaş, Teknik Direktör Ziya Doğan ve oyuncuları cumhurbaşkanını karşılayarak üzerinde isminin yazılı olduğu 37 sırt numaralı "Kastamonu Spor" forma ve atkısını hediye etmişlerdir.¹⁵⁵ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte Kastamonu'ya gelen kişiler şunlardır: Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhaseki, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Fahri Kasırga, TOKİ Başkanı Mahmut Ergün Turan, Ak Parti Kastamonu milletvekilleri; Hakkı Köylü, Metin Çelik, Murat Demir, Ak Parti Çankırı milletvekilleri; Muhammet Emin Akbaşoğlu ve Hüseyin Filiz gelmiştir.¹⁵⁶

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımı ile başlayan toplu açılış töreninde ilk olarak Belediye Başkanı Tahsin Babaş, Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhaseki, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak ve Vali Vekili Yaşar Karadeniz kürsüye çıkarak birer konuşma yapmıştır. Ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kastamonu'da son dönemde yapılan yatırım tutarı 672 milyon lira bedelindeki yapımları tamamlanan 142 adet tesisin toplu açılışını gerçekleştirmiştir. Müteakiben Kuzeykent pazar alanında düzenlenen mitingde Kastamonululara hitap etmiştir. Recep Tayyip Erdoğan, konuşması sırasında 16 Nisan 2017'de yapılacak olan anayasa değişikliği ve cumhurbaşkanlığı sistemi için halk oylaması öncesi 'evet' için Kastamonululardan destek istemiştir.¹⁵⁷

Recep Tayyip Erdoğan, Belediye'yi ziyaret ettikten sonra Şeyh Şaban-ı Veli Hazretleri'nin türbesine giderek dua etmiştir. Böylece Kastamonu gezi programını tamamlayan Recep Tayyip Erdoğan, Gazi

155 "Cumhurbaşkanına Forma Hediyesi", *Açıksöz*, 23 Mart 2017, s. 7; "Babaş Ve Doğan'dan Erdoğan'a KSK 1966 Forması...", *Kastamonu Sözcü*, 23 Mart 2017, s. 7; "KSK 1966'yı Takip Ediyorum İyi Gidiyorsunuz", *Nasrullah*, 23 Mart 2017, s. 8; "Cumhurbaşkanı'nı İlk Karşılayan KSK 1966 Oldu. Takip Ediyorum, İyi Gidiyorsunuz", *Kastamonu*, 23 Mart 2017, s. 6.

156 "Erdoğan, Bakanlarla Geldi", *Açıksöz*, 23 Mart 2017, s. 1; "Cumhurbaşkanı Erdoğan; Kastamonu Anadolu'nun Vefalı Şehridir", *Gündem* 37, 23 Mart 2017, s. 8; "Yeni Sistemle Hükümet Otellerde Değil Sandıkta Kurulacak", *Kastamonu Sözcü*, 23 Mart 2017, s. 5.

157 "Cumhurbaşkanı Erdoğan; Kastamonu Anadolu'nun Vefalı Şehridir", *Gündem* 37, 23 Mart 2017, s. 1; "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı Konuk Ediyoruz", *Nasrullah*, 22 Mart 2017, s. 1; "16 Nisan, 15 Temmuz'un İntikamıdır Diyen Cumhurbaşkanı Erdoğan: Tarihi Bir Yol Ayrımındayız", *Doğrusöz*, 23 Mart 2017, s. 1; "Kastamonu'da 672 Milyon TL'lik Açılış", *Açıksöz*, 23 Mart 2017, s.1.

Stadyumu'ndan cumhurbaşkanlığına ait helikoptere binerek Ankara'ya gitmek üzere Kastamonu'dan ayrılmıştır.¹⁵⁸

7.2. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İkinci Kastamonu Gezisi (30 Aralık 2017)

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 30 Aralık 2017 Cumartesi günü saat 11.00'de havayolu ile Kastamonu'ya gelmiş ve kendisini karşılama programına; Kastamonu Valisi Yaşar Karadeniz ve eşi Zehra Karadeniz, Ak Parti Kastamonu Milletvekilleri; Hakkı Köylü, Metin Çelik, Murat Demir, Kastamonu Belediye Başkanı Tahsin Babaş, Ak Parti İl Başkanı Doğan Ünlü ve protokol üyeleri katılmıştır. Kastamonu gezisi sırasında cumhurbaşkanına Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Ahmet Eşref Fakıbaba, Çevre ve Şehircilik Bakanı Veysel Eroğlu, Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ, Ak Parti Genel Başkan Yardımcıları; Mustafa Ataş, Çiğdem Karaaslan, Ravza Kavakçı ve Ahmet Sorgun eşlik etmiştir.¹⁵⁹

Karşılama sonrasında Cumhurbaşkanı ve Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ak Parti Kastamonu 6. Olağan İl Kongresi'ne katılarak partililere hitap etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan konuşmasında Atatürk Spor Salonu'nun artık Kastamonululara küçük geldiğini ve dört bin kişilik kapalı spor salonunun bir yıl sonra hizmete gireceğini, salondaki bir grup kadının “*Tosya yol istiyor*” sloganı sonrası Tosya'ya yol yapılacağını ve bundan sonra da Kastamonu'ya yapılan yatırımların devam edeceğini açıklamıştır. Konuşmasının devamında Kastamonu'nun taleplerinin bir liste olarak kendisine ulaştırılmasını istemiş ve Kastamonu'nun 2018 yılı Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edilmesi vesilesiyle Kastamonu'ya pek çok kalıcı yatırım yapılacağını, bununla birlikte Kastamonu'da çok sayıda kültür faaliyeti gerçekleştirileceğini ifade etmiştir.¹⁶⁰

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşması sona erince Ak Parti Kastamonu İl Başkanlığı'nın 6. Olağan Kongresi'nde partiyi

158 “16 Nisan, 15 Temmuz'un İntikamıdır Diyen Cumhurbaşkanı Erdoğan: Tarihi Bir Yol Ayrımındayız”, *Doğrusöz*, 23 Mart 2017, s. 5; “Nasrullah Camii'ni İnceledi”, *Açıksöz*, 23 Mart 2017, s. 1; “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Nasrullah Camii'ni Gezdi”, *Kastamonu Sözcü*, 23 Mart 2017, s. 4.

159 “Cumhurbaşkanı Ve Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan Kastamonu'ya 15 Yılda 15 Milyar Lira Yatırım Yaptık”, *Açıksöz*, 1 Ocak 2018, s. 4.

160 “Bunları Bana Liste Olarak Getirin”, *Nasrullah*, 1 Ocak 2018, s. 3; “Yeni Salon 1 Yıl Sonra Bitecek”, *Açıksöz*, 1 Ocak 2018, s. 5; “Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Ağırladık”, *Kastamonu Sözcü*, 1 Ocak 2018, s. 1; “Detaylı Rapor Direktifi”, *Kastamonu*, 1 Ocak 2018, s. 1-5.

2019 yılında seçimlere taşıyacak olan yönetim belirlenmiştir. Seçimlerin tamamlanmasının ardından Cumhurbaşkanı ve Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında kuruluşundan itibaren Ak Parti Kastamonu teşkilatında vazife üstlenmiş kişilere teşekkür ederek bunun bir bayrak yarışı olduğunu, görevi devir eden ve devir alan kişilerin beraber çalışmaya devam edeceğini ifade etmiştir.¹⁶¹

Kongre sona erdikten sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Kastamonu Valisi Yaşar Karadeniz ve Kastamonu Belediye Başkanı Tahsin Babaş'ı makamında ziyaret etmiş ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi almıştır.¹⁶² Şeyh Şaban-ı Veli Caddesi üzerinde Kastamonu Belediyesi tarafından yenileme çalışması tamamlanan bir konak o günün anısına cumhurbaşkanlığına hediye edilmiş ve cumhurbaşkanı hediye edilen konağı gezdikten sonra konağın ziyaretçi defterini imzalamıştır.¹⁶³ Recep Tayyip Erdoğan son olarak Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi'ni ziyaret etmiş ve ardından Kastamonu havalimanından uçakla Sinop'a hareket etmiştir.¹⁶⁴

SONUÇ

Bu çalışmada, 1923 ve 2017 yılları arasında Kastamonu'yu ziyaret eden cumhurbaşkanları ve faaliyetleri ele alınmıştır. Cumhurbaşkanlarından Kastamonu'yu sırasıyla Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü, Celal Bayar, Cevdet Sunay, Kenan Evren, Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanlığı sırasında İsmet İnönü, Kenan Evren ve Recep Tayyip Erdoğan iki defa Kastamonu'yu ziyaret etmiştir. Kastamonu'yu ziyarete gelemeyen cumhurbaşkanları ise Cemal Gürsel, Fahri Korutürk, Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Ahmet Necdet Sezer olmuştur. Cumhurbaşkanlarının Kastamonu'ya geliş ve ayrılış tarihleri aşağıda tablo şeklinde verilmiştir:

Tablo-1 Cumhurbaşkanlarının Kastamonu'ya Geliş ve Ayrılış Tarihleri

161 "Ak Parti'nin Yeni Yönetimi İş Başında", *Kastamonu*, 1 Ocak 2018) s. 5; "Yönetimde 17 Yeni İsim", *Nasrullah*, 1 Ocak 2018, s. 2; "Ak Parti İl Başkanı Ünlü, 20 İlçe de Ak Parti Bayrağını Dalgalandırmaya Hazırız", *Kastamonu Sözcü*, 1 Ocak 2018, s. 3.

162 "Cumhurbaşkanı Erdoğan Bilgi Aldı", *Açıksöz*, 1 Ocak 2018, s. 3.

163 "Erdoğan'dan Babaş'a Övgü", *Nasrullah*, 1 Ocak 2018, s. 5; "Cumhurbaşkanlığına Armağan Konak", *Kastamonu*, 1 Ocak 2018, s. 1.

164 "Şeyh Şaban-I Veli Ziyareti", *Kastamonu*, 1 Ocak 2018, s. 1; "Şeyh Şaban-I Veli Külliyesini Ziyaret Etti", *Kastamonu Sözcü*, 1 Ocak 2018, s. 3; "Cumhurbaşkanı Erdoğan Dua Etti", *Açıksöz*, 1 Ocak 2018, s. 2.

<i>Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı</i>	<i>Geliş Tarihi</i>	<i>Ayrılış Tarihi</i>
1. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ATATÜRK	23 Ağustos 1925	31 Ağustos 1925
2. Cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ	6 Aralık 1938 18 Nisan 1949	10 Aralık 1938 26 Nisan 1949
3. Cumhurbaşkanı Celal BAYAR	30 Mayıs 1954	31 Mayıs 1954
5. Cumhurbaşkanı Cevdet SUNAY	23 Haziran 1966	25 Haziran 1966
7. Cumhurbaşkanı Kenan EVREN	13 Ağustos 1983 17 Ekim 1985	13 Ağustos 1983 19 Ekim 1985
11. Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL	16 Kasım 2012	17 Kasım 2012
12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN	22 Mart 2017 30 Aralık 2017	22 Mart 2017 30 Aralık 2017

Cumhurbaşkanları farklı sebeplerle Kastamonu'ya gelerek şehir merkezi, ilçeler ve köylerde incelemelerde bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanları Kastamonu'ya davetler sonucu, inkılaplar gerçekleştirmek, açılışlara katılmak, halk ile yakın temasta bulunmak, yaklaşan seçimler öncesi oy istemek, çıkmış oldukları yurt gezisi kapsamında ve parti genel başkanı sıfatıyla olağan parti kongrelerine katılmak amacıyla gelmişlerdir.

Cumhurbaşkanlarının Kastamonu'ya yaptığı bu ziyaretler hem Kastamonu'nun tanıtılmasını hem de Kastamonuluların sorun, istek ve şikâyetlerinin devletin en üst makamına bildirilmesini sağlamıştır. Sorunların bazıları heyet üyeleri yoluyla, bazıları huzura kabul edilen vatandaşlar yoluyla bazıları da raporlar hazırlanarak ve bilgilendirme toplantısı yapılarak cumhurbaşkanlarına iletilmiştir. 1923'ten 2017 yılına kadar ki cumhurbaşkanlarının Kastamonu gezilerine devlet adamları,

askeri üst düzey yetkililer, bakanlar, uzmanlar ve aile üyeleri katılmıştır. Böylelikle Kastamonu'daki sorunlar daha yakından gözlemlenmiş, şehrin ileriye dönük gelişmesi ve sorunların çözümü için doğru kararlar alınmaya çalışılmıştır.

Kastamonuluların geziler sırasında cumhurbaşkanlarından istekleri genel olarak eğitim, sağlık, tarım, ulaşım, sanayi, kültürel ve ekonomik alanda Kastamonu'nun gelişmesini sağlayacak konularda olmuştur. Ayrıca sorunların bazıları öncelik durumuna göre hemen gezi sırasında ya da sonrasında halledilmiştir.

Kastamonulular, cumhurbaşkanlarını gezi sırasında güzel bir şekilde ağırlamaya çalışmışlar ve candan sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır. Bazı cumhurbaşkanlarına bu geziler sırasında fahri hemşehrilik beratı ve şehrin altından yapılmış anahtarı takdim edilmiştir. İlk olarak Kastamonu'da fahri hemşehrilik beratı 1966 yılında Cevdet Sunay'a, ikinci olarak da 1983 yılında Kenan Evren'e verilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.)

- BCA., Dosya No: 9, 24 Ağustos 1925.
- BCA., Dosya No: 238, 28 Ağustos 1925.
- BCA., Dosya No:9, 26 Ağustos 1925.
- BCA., Dosya No: 9, 25 Ağustos 1925.
- BCA, Dosya No: 9, 28 Ağustos 1925.
- BCA, Dosya No: 238, 30 Ağustos 1925.
- BCA., Dosya No: 12, 6 Aralık 1938.
- BCA., Dosya No: 12, 8 Aralık 1938.
- BCA., Dosya No: 12, 9 Aralık 1938.
- BCA., Dosya No: 12, 10 Aralık 1938.

2. Gazeteler

Açıksöz

Dikkat

Doğrusöz

Gündem 37

Kastamonu

Kastamonu Sözcü

Mücadele

Nasrullah

Yenises

Yeni Kastamonu

3. Kitaplar

Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi, (Yayına hazırlayan: Mehmet Baytimur, Aziz Demircioğlu, Hasan Çelikoğlu) Topraksu Kartoğrafya Müdürlüğü, Ankara 1982.

Eski, Mustafa, *Atatürk'ün Kastamonu Gezisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

Eski, Mustafa, *İsmet İnönü'nün Kastamonu Gezileri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1995.

İmece, Mustafa Selim, *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1975.

Özgen, Yüksel, *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Yeni Gün Ofset Matbaacılık, Çankırı 2011.

4. Makaleler

- Aysal, Necdet, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, *ÇTTAD*, 2011/10(22), s. 3-32.
- Kılıç, Selami, “Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılâbı”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1995/16(4), s. 529-547.
- Özcan, Nezahat, “Atatürk’ün Kastamonu Ziyareti ve Bu Ziyaretin Önemi” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2003/19(57), s. 1277-1289.
- Özgen, Yüksel, “İsmet İnönü’nün Kuzey Anadolu Gezisi (6-13 Aralık 1938) (Çankırı-Kastamonu- Zonguldak)”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, 2012/(10), s. 17-30.
- Sakal, Fahri, “Şapka İnkılâbının Sosyal ve Ekonomik Yönü Destekler ve Köstekler”, *Turkish Studies Dergisi*, 2007/(2), s. 1308-1318.
- Yılmaz, Mehmet Serhat, “Atatürk’ün Kastamonu Gezisi ve Şapka İnkılâbı”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2005/1(13), s. 223-232.

YAZIM KURALLARI/WRITING RULES

1. Yazılar, 16X24 özel boyutlu sayfa yapısında MS Word uyumlu programda Times New Roman yazı karakterinde 10 punto olarak yazılmalıdır.

2. Başlık, 11 punto, bold ve büyük harf olmalıdır. Ortadan hizalı olmalıdır. Hemen altında öz yer almalıdır. Öz 9 punto olmalıdır ve paragraf girintisi olmamalıdır. Sonrasında İngilizce başlık 11 punto, bold ve sadece baş harfleri büyük yazılmalıdır. Hemen altında abstract 9 punto olarak paragraf girintisi olmadan yer almalıdır. Öz 150-200 kelime arasında olmalıdır. Anahtar kelimeler 9 punto ve ilk harfleri büyük olmalıdır. Metinde ana ve ara başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar 11 punto, büyük harf ve koyu olarak ortalanmış; ara başlıklar 10 punto, ilk harfleri büyük olacak şekilde küçük yazılmalı ve ortalanmış olmalıdır. Başlıklar ve paragrafların arasında (önce ve sonra) 6 nk aralık bırakılmalıdır. Metnin tamamı tek satır aralığında olmalıdır.

3. Yazar adı ve soyadı, ana başlığın (Türkçe) hemen altında 6 nk boşluk bırakıldıktan sonra 10 punto, bold ve sağa yaslı olarak yazılmalıdır. Özel bir dipnot işaretiyle sayfanın altına dipnot verilerek unvan, çalışma adresi ve e-posta bilgileri yazılmalıdır.

4. Metin, 10 punto, iki yana dayalı olmalıdır. Üstten: 3 cm, Alttan: 2,5 cm, Sağdan: 2,5 cm, Soldan: 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır. Cilt payı 0,5 olmalıdır. Paragraf aralığı önce ve sonra 6 nk, satır arası tek olmalıdır. Paragraf girintisi 1 cm olmalıdır.

5. Üstbilgi-Altbilgi, metin üstbilgi kısmında çift sayfaya yazarın adı ve soyadı; tek sayfaya makalenin başlığı, 8 punto olarak yazılmalıdır. Şayet başlık uzun olursa yazar tarafından kısaltılmış hali yazılmalıdır. Üstbilgi: 3 cm, Altbilgi: 1,25 cm olarak ayarlanmalıdır.

6. Sayfa numaraları makalenin ilk sayfasında olmayacak şekilde alt bilgi içerisinde ortadan 8 punto olarak verilmelidir.

7. Alıntılar, 3 satırı geçtiğinde baştan ve sondan 1 cm içeri alınarak, blok halinde verilmelidir. Tırnak içerisinde ve italik olarak yazılmalıdır. Metin puntosundan bir punto küçük verilmelidir. 3 satırdan az olan alıntılar ise metin içerisinde, italik verilebilir.

8. Kaynağa yapılan gönderiler, metin içerisinde gösterilmelidir. (Yazar Soyadı, Eser Yılı; Eser Sayfası) şeklinde olmalıdır. Eğer dipnot kullanılacaksa dipnotlar, 8 punto tek aralık yazılmalıdır. Hizalaması iki yana dayalı ve 1-9 numaradaki dipnotların paragraf girintisi asılı, değeri ise 0,2; 10-99 arası 0,3; 100-199 arası 0,5 cm olmalıdır. Sayfa altına dipnotlar 1'den başlayarak numaralandırılmalıdır. Yazar ya metin içi dipnot yöntemini yahut sayfa altı numaralı dipnot yöntemini kullanmak zorundadır. Her ikisini yerine tekdüzeliği sağlamak için birini tercih etmelidir. Dipnotlarda kaynaklar verilirken, kitap ve dergi ismi italik olmalı, makale isimleri tırnak

içerisinde düz olarak verilmelidir. Dipnotlarda, ilk geçtiği yerde kaynak künyesi tam olarak verilmeli, daha sonra a.g.e., a.g.m., veya a.g.t. gibi kısaltmalar yapılabilir. Aşağıdaki örneklere bakılabilir;

Örnekleler:

Tek yazarlı kitap ya da makale

Yahya Yeşilyurt, *Yemen-Medeniyetler Beşiği Kadim Bir Osmanlı Ülkesi*, Babiâli Kültür Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 55.

İbrahim Aykun, “Bağdat Valisi Necip Paşa’nın Kerbela Üzerine Yaptığı Askeri Harekât ve Bunun Osmanlı-İran İlişkilerine Etkisi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2010/8(1), s. 55.

İki yazarlı kitap ya da makale

Yahya Yeşilyurt-Recep Gülmez, *G. Warneford Nightingale’in Çanakkale Cephesinden Mektupları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 32.

Thomas G. Mahnken ve James R. FitzSimonds, “Revolutionary Ambivalence: Understanding Officer Attitudes Toward Transformation”, *International Security*, 2003/28 (2), s. 122-135.

Gazete Haberi Yahut Yazısı

Hasan Murat, “Kalkınma Üzerine”, *Milliyet*, 18 Aralık 2003, s. 7.

“Başbakan Yemen Yolcusu”, *Ortadoğu*, 22 Aralık 2003, s. 8.

Arşiv Kayıtları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.), Başbakanlık Hususi Kalem (BHK.), Dosya No: 33218, 10 Aralık 1943.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Meclis-i Vükela Evrakı (MV.), Dosya No: 27, Gömlek No: 2, 25 Cemaziyelevvel 1325.

9. Her yazının sonuç ve değerlendirme kısmından sonra yazar, makale yazımında kullandığı eserleri kaynakça oluşturarak belirtmelidir. Kaynakça yazımında, (Yazar Soyadı, Adı, *Eserin Adı*, Yayıncı, Yayın Yeri ve Yılı) belirtilen sıralamaya dikkat edilmelidir. Yazar soyadına göre ve alfabetik olarak verilmesi erişilebilirlik açısından daha uygundur. Dipnotlarda uyulan kurallar kaynakçada da geçerlidir. Eser ve dergi adları sadece italik olarak verilmelidir. Kitap bölümleri, makale ve ansiklopedi maddeleri tırnak içerisinde ve düz olarak yazılmalıdır.

1. Manuscripts should be typed in Times New Roman font 10 point in MS Word compatible program in 16x24 custom size page structures.

2. The title must be 11 pt, bold and uppercase. It must be aligned. It should take place directly underneath. The essence must be 9 pt and should not be a paragraph indent. Afterwards the English title should be 11 pt, bold and only capitalized. It should be placed immediately below the abstract 9 pt without paragraph indentation. The essence should be between 150-200 words. Key words should be 9 pt, bold. Main and intermediate headings can be used. Main titles are centered in 11 pt, capital letters and bold; intermediate titles should be 10 pt, lower case and centered. Between headings and paragraphs (before and after) 6 nk intervals should be left. The entire text should be in single line range.

3. Author name and surname must be written in bold and on the right side with bold font after leaving 6 nk blank space under heading (Turkish). A footnote should be given below the page with a special footnote sign, and the title, work address and e-mail information should be written.

4. The text should be 10 pt and justified. From the top: 3 cm, from the bottom: 2.5 cm, from the right: 2.5 cm, from the left: 2.5 cm space should be left. The margin should be 0.5cm. Paragraph spacing must be between 6 nk, before and after the line. Paragraph indentation should be 1 cm.

5. Header-Footer, double-page author name and surname in the text header; the title of the article on one page should be written in 8 points. If the title is long, the abbreviated form should be written by the author. Header: 3 cm, Footer: 1.25 cm.

6. The page numbers should be given as 8 points in the footer, not on the first page of the article.

7. Quotations should be given as a block, starting from the beginning when the 3 lines are passed and written 1 cm intend. It should be written in quotation marks and italic. Text should be 9pt. Cites with less than 3 lines can be given in italics.

8. Submissions to the source must be shown in the text. (Author's Last Name, Year, Page Number). If the footnote is used, the footnotes should be written in single spaces of 8 points. The alignment is two-sided and the paragraph indentation of footnotes 1-9 is hanging, the value is 0,2; Between 10-99 0,3; It should be 0.5 cm between 100-199. Pages should be numbered starting from footnotes 1 below. The author must either use the in-text footnote method or the footnote method. They should choose one to provide uniformity instead of both. When sources are given in footnotes, the title of the book and journal should be italicized, and the names of the articles should be given flat within the quotation marks. In footnotes, the source must be given exactly in the first

place, then op. cit. can be abbreviated. The following examples can be considered;

Examples:

Single authored books or articles

Yahya Yeşilyurt, Yemen-Medeniyetler Beşiği Kadim Bir Osmanlı Ülkesi, Babiâli Kültür Yayıncılık, İstanbul 2010, p. 55.

İbrahim Aykun, “Bağdat Valisi Necip Paşa’nın Kerbela Üzerine Yaptığı Askeri Harekât ve Bunun Osmanlı-İran İlişkilerine Etkisi”, The Journal of Social Sciences Research, 2010/8(1), p. 55.

Two authored books or articles

Yahya Yeşilyurt-Recep Gülmez, G. Warneford Nightingale’in Çanakkale Cephesinden Mektupları, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, p. 32.

Thomas G. Mahnken ve James R. FitzSimonds, “Revolutionary Ambivalence: Understanding Officer Attitudes Toward Transformation”, International Security, 2003/28 (2), p. 122-135.

Newspapers

Hasan Murat, “Kalkınma Üzerine”, Milliyet, 18 December 2003, p. 7.

“Başbakan Yemen Yolcusu”, Ortadoğu, 22 December 2003, p. 8.

Archives

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.), Başbakanlık Hususi Kalem (BHK.), Dosya No: 33218, 10 December 1943.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Meclis-i Vükela Evrakı (MV.), Dosya No: 27, Gömlek No: 2, 25 Cemaziyelevvel 1325.

9. After each article's outcome and evaluation section, the author should indicate the works he / she use in writing the article by creating a bibliography. In the writing of bibliography, it is necessary to pay attention to the order stated (Author's Last Name, First Name, Author's Name, Publisher, Publication Place and Year). Authors are better suited for surname and alphabetical accessibility. The rules that apply to footnotes are also valid for bibliography. Work and journal names should be given only in italics. Book chapters, articles and encyclopedia articles should be written in quotation marks and plain.